Učebnice PAWS

Version 1.0

Leonardo da Vinci

The PAWS CONCEPT is Copyright (c) the PAWS Project 2004-2007. All rights reserved.

Obsah

Koncepce Semináře Pro Lesníky - PAWS ... 5
"Pedagogické aktivity v lese – koncepce semináře pro lesníky" (PAWS) ... 5
Partnerství ... 6

Základy Pedagogiky ... 7
Pedagogika jako věda, základní pedagogické pojmy ... 8
Faktory rozvoje lidského jedince ... 13
Výchovné zásady ... 18
Osobnost vychovatele a jeho vztah k vychovávanému ... 22

Základy didaktiky ... 27
Vztah pedagoga k různým cílovým skupinám ... 27
Cíle výchovy a vzdělávání ... 32
Organizační formy výchovy a vzdělávání ... 34
Metody výchovy a vzdělávání ... 37

Základy vývojové psychologie – psychologické minimum ... 43
Metodika přípravy, realizace a hodnocení aktivity s cílovou skupinou ... 43
Předškolní věk (3. až 6.rok života) ... 45
Mladší školní věk (6. až 10. rok života) ... 48
Dospívání – puberta (10./11. až 15./17. rok života) ... 52
Dospívání – Adolescence (15./17. až 20./22. rok života) ... 56
Dospělost (20./22. až 60. rok života) ... 59
Stáří (nad 60 let) ... 62

Principy lesní pedagogiky ... 65
Hodnoty lesní pedagogiky ... 65
Vize a cíle lesní pedagogiky ... 68
Humanismus v kontextu lesní pedagogiky ... 70
Kultivování osobnosti člověka = individuální přístup ... 71
Tvorba cílů lesní vycházky ... 72
Kompetence (zručnosti) lesního pedagoga ... 74
Kritéria úspěšnosti práce lesního pedagoga ... 75
Co musí vědět lesní pedagog o učení se? ... 76
Metody práce lesního pedagoga ... 77
Metody Práce Lesnío Pedagóga ... 79
Zpětná vazba v práci lesního pedagoga ... 82

Metodika lesní pedagogiky ... 83
Metodika lesní pedagogiky – popis prožitkové metody ... 83
Formální a obsahové členění aktivity lesní pedagogiky a její vyhodnocení ... 85
Plánování programů lesní pedagogiky a materiální zabezpečení ... 90
Tipy a triky pro aktivity lesní pedagogiky ... 92

Historie lesní pedagogiky z mezinárodního hlediska ... 97
Historie lesní pedagogiky ... 97
Lesní pedagogika v Evropě ... 97
Lesní pedagogika napříč Evropou ... 100

Práce s Veřejností, Propagace a Komunikace ... 101
Propagace aktivit lesní pedagogiky ... 105
Komunikace ... 109

Základy První Pomoci ... 112
Zajištění základních životních funkcí ... 112
Zásady ošetřování poraněného ... 115

Copyrights and License Agreement ... 120
PAWS End-User License Agreement ... 120
Copyright and Trademark Notices: ... 121

“Pedagogické aktivity v lese – koncepce semináře pro lesníky” (PAWS)

je výsledkem 30ti měsíční spolupráce mezi zástupci lesnických a mysliveckých organizací z Německa, Finska, Rakouska, Slovenska a České republiky a s technickou podporou Londýnské univerzity. Tato spolupráce vyústila ve vytvoření návrhu seminářů. Rozdíly v přístupu jednotlivých projektových partnerů na lesní pedagogiku se odrazily ve vytvoření velmi různorodého návrhu.

Návrh se skládá z několika částí. Samozřejmě je doporučeno absolvovat části kurzu popořadě, ale je i možné přistoupit k předmětu lesní pedagogiky i po jednotlivých produktech. Například CD může být v tomto případě použito jako první. Ale ti, kteří potřebují nezbytné pedagogické základy, plně využijí celý koncept seminářů.

Od začátku tvorby materiálů si byli partneři projektu vědomi potřeby zohlednění určitých národních a regionálních specifik lesní pedagogiky. Z tohoto důvodu celkový návrh vytváří prostor pro integraci předcházejících konceptů, pokud se to ukáže jako nevyhnutelné na základě národních nebo regionálních rámců. Kurz “lesní pedagogika” dále rozvíjí již existující koncepty mající původ v zemích partnerů projektu. Ty byly poprvé spojené do evropského rámce a rozšířené o nové produkty.

Celkový návrh je společným produktom všech partnerů a zahrnuje:

1. **Struktura kurzu**, která popisuje cíle a podstatu lesní pedagogiky a i koncept semináře;
2. **Osnovy kurzu lesní pedagogiky**, které určují nezbytné podmínky pro vedení kurzu a vysvětlují metodické a didaktické aspekty;
3. **Učebnice,** která popisuje pedagogický přístup orientovaný podle věku a úrovně studia;
4. **Výukový CD-ROM** může být použit při plánovaní exkurzí, výletů a aktivit pro speciální skupiny.

•

Doporučujeme začít od „struktury kurzu”, která poskytuje základní přehled. PAWS je určený v prvé řadě pro lesníky. Návrh semináře je ale též vhodný pro skupiny zainteresované v environmentální a na přírodu zaměřenou výchovu, například pro zemědělce, myslivce a další, kteří jsou spojeni se zemědělstvím a trvale udržitelným hospodařením a také pro učitele biologie apod.

Pro nováčky v oblasti lesní pedagogiky bez jakýchkoliv vědomostí o lese a lesnictví je nevyhnutné získat tyto poznatky prostředníctvím nějakého kurzu, který je vzdělá na potřebnou úroveň. Takovýto kurz by měl být zakončen zkouškou (jako je tomu například v Rakousku –viz: www.waldpaedagogik.at).

Na závěr partneři projektu vyjadřují přání, aby materiály které vytvořili, byli užitečné pro ty, kteří jsou zainteresovaní na pedagogiku zaměřenou na přírodu. Doufáme, že jsme přispěli k našemu společnému úkolu, kterým je propagovat tuto novou a fascinující oblast pedagogiky.

Partnerství

Anette Deharde-Rau, Thomas Deharde
Deutsche Angestellten-Akademie Brandenburg-Ost (German Employees' Academy of East Brandenburg)

Hanno Moldenhauer, Christine Grosse
Deutscher Forstverein (German Forestry Association)

Ralf Pütz
Deutscher Jagdschutzverband (German Hunting Federation)

Thomas Baschny
Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft Umwelt und Wasserwirtschaft – BMLFUW (Federal Ministry for Agriculture, Forestry, Environment and Water Management), Austria

Albert Botka
Bundesamt und Forschungszentrum für Wald Forstliche Ausbildungsstätte Ort (Federal Office and Research Center for Forests, Forest Training Center), Ort, Austria

Eva Hörmann
Pädagogische Akademie des Bundes (Federal Pedagogical Academy), Austria

Sirpa Kärkkäinen
Suomen Metsäyhdistys ry (Finnish Forest Association), Finland

Alice Bučková
Střední lesnická škola Hranice (Secondary Forestry School), Czech Republic

Lada Prylová
Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem (Forest Management Institute), Czech Republic

Ludmila Marušáková
Národné lesnícke centrum (National Forest Centre), Slovakia

Hao Dam, Sam Kennedy
London University of the Arts IT Research + Development Unit, England

A Základy Pedagogiky

AUTOŘI: **Doc. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.** – Katedra pedagogiky s celoškolskou působností Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Mgr. Jana Kašpárková, Ph.D. – Katedra pedagogiky s celoškolskou působností Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

KAPITOLY:

A1. Pedagogika jako věda. Základní pedagogické pojmy.
A2. Faktory rozvoje lidského jedince.
A3. Výchovné zásady.
A4. Osobnost vychovatele a jeho vztah k vychovávanému.

OBSAH:

- Členění textu
- Pedagogika jako věda
- Základní pedagogické pojmy
- Faktory rozvoje lidského jedince
- Výchovné zásady
- Osobnost vychovatele a jeho vztah k vychovávanému
- Seznam literatury

ČLENĚNÍ TEXTU:

Text je členěný **podle cílů**. Pomůckou pro uživatele učebnice jsou **marginálie** na okraji textu, které usnadňují orientaci v textu a naznačují systematický postup v učení se. Text je přizpůsobený pro získávání pedagogických vědomostí při práci lesního pedagoga.

Studium textu předpokládá aktivní spoluúčast aktérů kurzu lesní pedagogiky. Zejména při hledání řešení a odpovídání na zadané úkoly. Klíč správných odpovědí neuvádíme. Domníváme se, že každý, kdo se zabývá lesní pedagogikou, dokáže nejlepší odpovědi najít sám v sobě, pomocí vlastních zkušeností a zážitků. O svých prožitcích může diskutovat s ostatními, obohacovat se o jejich postřehy a názory a upevňovat si tím svoje vlastní přesvědčení. V práci s lidmi, dětmi, mládeží a dospělými, totiž neexistuje pouze dobrý nebo špatný přístup. Existuje pouze vaše vlastní řešení, které se snažíte vždy uzpůsobit konkrétní situaci, specifickým potřebám vychovávaných i vašim možnostem a stanoveným cílům. Zejména však toužíte po tom, aby vaše činnost přinesla vám i dětem užitek a radost z dobře vykonané práce. Kritériem pro vyřešení různých výchovných problémů je tedy převážně oboustranná spokojenost dětí a lesního pedagoga.

Přejeme vám, ať vám získané informace slouží nejen k obohacení dosavadních vědomostí, ale především k vytváření vzájemné důvěry mezi vámi a vychovávanými jedinci a budování příjemné atmosféry při všech výchovných činnostech.

Motto:
„Každá práce vyžaduje celého člověka“.
J. A. Komenský

„Věřte slovům. Slovo polidšťuje. Právě tak jako bolest a krása. Jen lhostejnost nepotřebuje poezii. Ale lhostejnost je choroba, na kterou se umírá už zaživa“.
M. Válek

A1	Pedagogika jako věda, základní pedagogické pojmy

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- vysvětlit definici pedagogiky,
- objasnit termín pedagogika,
- pochopit historický vývoj pedagogiky jako vědy,
- vymezit předmět pedagogiky,
- uvědomit si vztah pedagogiky k ostatním vědám,
- vyjmenovat a zdůvodnit odlišnosti v používání pedagogických pojmů,
- reprodukovat a vysvětlit pojetí vzdělávání, vzdělání, vyučování, učení,
- objasnit pojmy enkulturace, socializace, personalizace,
- uvědomit si vlivy vnitřních a vnějších činitelů na proces a výsledek učení,
- pochopit, jak se učí zdravý lidský mozek.

Úvod	Pro úspěšné zvládnutí a hlavně pochopení tématického celku Základy pedagogiky je třeba nejdříve se seznámit s pedagogikou jako vědní disciplínou. Dále je žádoucí osvojit si základní pedagogické pojmy a vztahy mezi nimi. Na základě těchto předpokladů potom snadno a srozumitelně pochopíte alespoň klíčovou pedagogickou terminologii a problematiku.
Pedagogika jako věda	
ÚKOL 1	Co si představíte pod pojmem pedagogika? Pokuste se definovat pedagogiku jako vědu a předmět jejího zkoumání.
Definice pedagogiky	Pedagogika bývá definována jako **věda o výchově, která zkoumá výchovný proces jako jeden z nejvýznamnějších společenských jevů.** Specifikum vědního oboru pedagogika pak spočívá v jeho úzké spojitosti s praktickou činností – výchovou. Vychází z ní, vrací se do ní a ovlivňuje ji. Dalším specifickým rysem pedagogiky je její vědecký jazyk, který je srozumitelný nejen pedagogům, ale i široké veřejnosti.
Termín pedagogika	Pojem pedagogika pochází ze starověkého Řecka, kde **paidagogos** (obvykle vzdělaný otrok; pais = dítě, agóge = vedení) pečoval v bohatých rodinách o děti a vodil je do školy. Později tímto termínem byli označováni lidé, kteří se profesionálně zabývali výchovou dětí a měli pro tuto činnost speciální vzdělání. Označení pedagog dnes zahrnuje teoretika v oblasti výchovy (odborníka ve výchově). Dále prakticky orientovaného výchovného pracovníka (učitel, vychovatel, sociální pedagog), ale také výchovného pracovníka, který není profesním pedagogem (lesní pedagog).
Historický vývoj pedagogiky jako vědy	Pedagogika je stará jako lidstvo samo. Vznikla z praktických potřeb společnosti. Na počátku vývoje lidské společnosti byl člověk spjatý s přírodou. Zkušenosti a znalosti o přírodě se předávaly z generace na generaci. Příprava dětí pro život ve společnosti byla založena na napodobování chování a jednání dospělých. Byly dodržovány staré tradice, zvyky, náboženské obřady a rituály ve velice jednoduchých pracovních

	procesech. V době antiky se vzdělání stalo výsadou majetných skupin a vrstev s vyšším sociálním postavením. Vzdělání a výchova ve společnosti byly v době šířícího se křesťanství spojeny s klášterními a církevními školami. Ve středověku dochází v Evropě k rozkvětu vzdělání. Byly založeny univerzity v Paříži, Oxfordu, Bologni. Vzdělání je však nadále výhradou jen pro šlechtice a přestavitele církve. V období renesance (15.a 16. stol.) vznikají v Evropě první měšťanské školy, které zprostředkovávají pro řemeslo a obchod nezbytné znalosti čtení, psaní a počítání. Po 30leté válce (1618-1648), která znamenala pro velkou část střední Evropy značný úbytek obyvatelstva, žádá Jan Ámos Komenský ve své "Velké Didaktice" (1632) kněží a učitele pocházející z Čech, aby umožnili všeobecné vzdělání pro všechny lidi bez ohledu na jejich pohlaví, původ a sociální postavení. Komenský žádá ve svém spisu, aby se "všichni učili všemu", aby pedagogika posloužila k vytvoření lepší a spravedlivější společnosti. Jeho touha po humánním světě, po pokroku a zlepšení podmínek lidského života pomocí nenásilné výchovy a vzdělání všech dětí je dodnes ideálem pedagogiky. V 17. a 18. století ovlivnily vývoj vědy a techniky také nové osvícenecké idee vzdělání v Evropě. Ve většině zemí, ve kterých absolutisticky vládly panovnické rody (např. Marie Terezie ve všech habsburských korunních zemích, císař Friedrich Wilhelm I. v Prusku, královna Viktorie v Anglii), byla zavedena povinná školní docházka. Rozumové chápání světa a obrácení pozornosti k člověku udělaly z 18.století "století pedagogiky". Pedagogika zasahuje téměř do všech oblastí, pravdivé vnímání světa má být umožněno všem lidem. Postupně se stává předávání vědomostí a zkušeností organizovanou a cílenou činností Výchova se tak nakonec z praktických příčin stává autonomní a institucionalizuje se.
Dvě etapy ve vývoji pedagogiky jako vědy: 1. etapa (od počátků do 19. století)	Výchovné otázky byly nejprve součástí mravní nauky, zvyků a náboženství jednotlivých kmenů či národů. Pedagogické myšlení se poté rozvíjelo pouze v rámci filozofie a teologie, tedy nikoli jako samostatná vědecká koncepce. Již ve starověkém Řecku filosofové (Sokrates, Platon, Aristoteles, Demokritos) formulovali zásady výchovy a snažili se vytvořit ideál výchovy. Na antickou filosofii navazovala filosofická díla období scholastiky, humanismu a renesance (F. Bacon, R. Descartes), ve kterých můžeme vidět základ moderního systému vědy o výchově. Mezi pedagogickými mysliteli v období humanismu vynikl **J. A. Komenský** (1592 – 1670). V době osvícenství razí výchovné a vzdělávací ideály zvláště pedagogové jako John Locke (1632 - 1704), Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778), Immanuel Kant (1724 – 1804) a švýcarský pedagog Johann Heinrich Pestalozzi (1746 – 1827). Pestalozzi dospěl k poznání, že "celistvé učení" a poznávání všemi smysly jsou velmi významné pro rozvoj dítěte. Vyvinul "metodu" učení, ve které "hlava, srdce a ruce" spolupůsobí v didaktickém procesu. Shrnul své myšlenky v mnoha spisech a představil v nich pedagogiku, která směřuje cíleně k všestrannému a harmonickému rozvoji intelektuálních, etických a praktických schopností dítěte. Jeho cílem bylo prostřednictvím výchovy a vzdělání "člověka posílit" a vést ho tak k cíli "umět si poradit sám" . V centru bylo elementární vzdělávání dítěte, které mělo začít již v rodině před započetím školního vzdělávání. Pestalozzi se věnoval ve své práci zvláště výchově zanedbaných a slabomyslných dětí, nevyvinul sice žádnou "speciální pedagogiku", ale zahrnul léčebně pedagogický aspekt pedagogiky do svého pedagogicko-sociálně politického pohledu. Některé z jeho myšlenek se stále objevují i v moderní pedagogice. Například v pedagogice Marie Montessori (1870-1952). Byla to italská lékařka, která jako první zjistila, že cílené zapojení všech smyslů zlepšuje naše myšlení a schopnost procesu učení. Objevila, že dítě ve svém vývoji sleduje svůj biologický projekt, který je nutno pedagogicky podporovat. Na základě motta " Pomoz mi, abych to udělal sám" vyvinula učební pomůcky, známé jako pomůcky montessoriorské školy v lese.
2. etapa (od 19. století po současnost)	V 19. století se pedagogika začíná utvářet jako samostatný vědní obor. Vznikají specializované instituce, které se snaží rozvíjet teorii výchovy. Tento aspekt souvisel s rozvojem buržoazní společnosti, která požadovala jedince s odpovídajícím vzděláním. Moderní humanistická pedagogika 20. století je ovlivněna základy humanistické psychologie. Pedagogické působení vychází z hodnotově orientovaných zásad, je zaměřeno na člověka jako osobnost a zahrnuje hdonoty a pocity žáka do výchovného

	procesu. Důležitými představiteli tohoto směru jsou Carl Rogers, Charlotte Bühler, Abraham Maslow a Paul Goodman. Souhrným označením snah o obnovu výchovy a výuky je reformní pedagogika. Reformně pedagogické hnutí bylo započato v Evropě a v USA ve druhé polovině 19. století. Ve svých z části velmi rozdílných teorií a pedaogických kocepcích žádali jejich zastánci, že v budoucnu musí stát v centru pozornosti samostatnost a svoboda jedince. Důležitými představiteli byli již zmíněná Marie Montessori, John Dewey (1859 – 1952), americký filosof a pedagog, který zastával názor, že výchovou má být sám život a ne příprava na budoucí život ve společnosti. Byl proti autoritativním metodám a prosazoval pestré činnosti ("learning b\ doing") proti formálním učebním plánům. On a jeho žák William Herd Kilpatrick jsou označování za nositele myšlenky vytvářet učební obsahy jako "projekty". Významným aspektem při sledování dějin pedagogiky by měl být na závěr také pohled na speciální pedagogiku. Se zavedením všeobecné povinné školní docházky se začala vyvíjet ve většině evropských zemích také speciální pedagogika pro postižené děti. S ní se začaly vytvářet také speciální školy a speciální vzdělávání pro učitele a učitelky. Koncem 20. století došlo celospolečensky k integračnímu procesu v Evropě, který znamená společné učení postižených dětí se zdravými dětmi s přihlédnutím na zvláštní potřeby postižených. Cílem je základní změna hodnot, myšlení a činností v pedagogice a ve vzdělávacím procesu. Za zakladatele moderní pedagogické teorie považujeme J. F. Herbarta (1776 - 1841). Byl to německý pedagog, filosof, psycholog, profesor na univerzitě v Göttingenu a Königsbergu (Královci), který naznačil předmět a strukturu samostatné vědecké disciplíny. Mezi jeho dílo patří Obecná pedagogika vyvozená z cíle výchovy (1806) a Nástin pedagogických přednášek (1835).
Předmět pedagogiky	Předmětem pedagogiky je – jak již bylo řečeno – výchova jako významný společenský jev. Pedagogika se zabývá výchovou dětí, mládeže a dospělých ve všech obdobích lidského života. Předmětem pedagogiky je vedle výchovy také vychovávaný jako subjekt i objekt výchovy a vychovatel jako řídící činitel výchovně vzdělávacího procesu. Na výchovu mají vliv i mimoškolní činitelé. Předmětem zájmu se proto stává nejen škola, ale i další výchovné instituce, např. rodina, organizace dětí a mládeže, masové komunikační prostředky výchovy. Novější trendy zařazují do této skupiny např. také reklamu. Všechny uvedené prvky se mohou na formování každého člověka účastnit přímo nebo nepřímo. Pedagogika se též musí zabývat jedinci, kteří jsou dočasně nebo trvale fyzicky nebo psychicky postižení a kteří potřebují speciální výchovnou péči.
Vztah pedagogiky k ostatním vědám	Pedagogika se nemůže izolovat od ostatních věd. Spolupracuje s těmi vědami, které jí poskytují teoretické i praktické informace pro analýzu výchovného procesu. Pro pedagogiku je důležitá především filosofie. Pomáhá např. vymezit cíle vzdělání a výchovy v podmínkách daného prostředí nebo přispívá k předvídání perspektiv výchovy apod. Neméně významná je pro pedagogiku také psychologie, která zkoumá a analyzuje zákonitosti lidské psychiky, napomáhá lépe poznat osobnost vychovávaného jedince. Sociologie pomáhá pedagogice lépe poznávat prostředí, ve kterém se odehrává výchovný proces, umožňuje vymezit možnosti výchovného působení. Ekonomie zkoumá využití prostředků určených na výchovu a vzdělávání, efektivitu výchovného procesu, posuzuje pedagogické dokumenty či učebnice apod. Pedagogika se dále opírá např. o školský management, etiku, biologické a lékařské vědy, matematiku, etnografii, demografii či architekturu.
ÚKOL 2	Uveďte význam těchto disciplín pro práci lesního pedagoga.
Základní pedagogické pojmy	
	V pedagogice se setkáváme s odlišným používáním jednotlivých pojmů. Důvodem je jejich užívání nejširší veřejností, dále množství pedagogických koncepcí a jejich lišící se chápání termínů a rovněž automatické přebírání pojmů z ostatních vědních disciplín. Proto u následujících pojmů neuvádíme pouze jednu možnost jejich vysvětlování, ale i další pojetí.

Vzdělávání	**1.** Vzdělávání může být považováno za **proces** získávání a rozvoje vědomostí, intelektových schopností a praktických dovedností, rozvoje rozumové stránky osobnosti, jejího myšlení a paměti. **2.** Vzdělávání lze také chápat jako **proces** všestranné humanizace a kultivace člověka. Tento proces úzce souvisí s enkulturací (osvojování kultury, hodnot a norem dané společnosti), socializací (zespolečenšťování, začleňování do společnosti) a personalizací (rozvoj fyzické a psychické stránky osobnosti jako celistvé bytosti v souladu s přírodním i společenským prostředím). Personalizace a socializace se vzájemně podmiňují.
Vzdělání	**1.** Vzdělání je možné vysvětlit jako **výsledek** nebo **konečný efekt** procesu vzdělávání (viz výše). Vzdělání je součástí výchovy. **2.** Vzdělání je některými autory pojímáno také jako **výsledek** procesu výchovy (viz. Faktory rozvoje lidského jedince). Vzdělání je v tomto případě nadřazeno výchově, která je pouhou cestou ke kultivaci člověka. **3.** Vzdělání je **výsledek** všech procesů a činností zaměřených k utváření člověka. Vzdělání neznamená jenom vědomosti, ale i duševní růst, ovládnutí řeči, aktivitu a participaci na úkolech a zájmové činnosti, rozvinutou emocionální i volní stránku, přiměřené společenské vystupování, vztah ke kultuře apod. Z tohoto hlediska bývají jako vzdělaní označováni také lidé, kteří dokáží bez získaných vědomostí reflektovat např. smysl a účel života a zaujímat k tomu vlastní stanoviska. V tomto smyslu může být např. sedlák vzdělanější než akademik.
Vyučování	**1.** Vyučování je cílevědomý, záměrný, organizovaný a plánovitý **proces**, při kterém dochází ke zprostředkování poznání, k rozvoji schopností a dovedností. Zároveň však dochází k osvojování sociálních norem, tvorbě hodnotové orientace, k rozvoji vyjadřovacích schopností, myšlení, paměti apod. Místo pojmu vyučování se v této souvislosti často používá také termín **výuka**. **2.** Pod pojmem vyučování chápeme rovněž výchovné působení nebo aktivitu vychovatele, která spočívá v navozování, zprostředkování, podpoře a dalším rozvíjení učení vychovávaných. Vyučování (činnost vychovatele) je tak jednou stránkou výuky (vyučování). Druhou část tvoří učení (činnost vychovávaných) – viz. dále. Zjednodušeně můžeme výuku vyjádřit jako společnou činnost vychovatelů a vychovávaných, tedy výuka = vyučování + učení.
Učení	**1.** Základní formativní a regulační **proces**, který podmiňuje vznik a další funkci rozmanitých projevů a činností člověka nebo všech vyšších organismů. Schopnost učení se v tomto případě vztahuje na člověka, ale také na všechny vyšší organismy. V průběhu učení se adaptujeme na podmínky prostředí, roli hrají i naše předchozí zkušenosti, úspěchy i nezdary. U člověka se jedná o učení nevědomé (osvojení si chůze, řeči, citového vztahu apod.) a také záměrné (osvojení si textu ke zkoušce, příprava na přijímací zkoušky, učení se postupu při vaření nebo při obsluze domácích spotřebičů apod.). **2.** Jiné pojetí učení souvisí se školními podmínkami. Učení pak chápeme jako záměrně navozenou činnost s cílem systematicky získat vědomosti, schopnosti a dovednosti. Rovněž nám může jít o rozvoj osobních kvalit, komunikačních dovedností, sociálních interakcí apod. Takové učení je vlastní pouze člověku, neboť je spojeno s řečí. Jedná se o činnost vychovávaného pod vedením vychovatele, nejčastěji ve výuce nebo v rámci sebevýchovy (viz Faktory rozvoje lidského jedince).
Vnitřní a vnější činitelé učení	Průběh a výsledky učení ovlivňuje mnoho vnitřních a vnějších činitelů. K **vnitřním činitelům** patří např. tělesný a psychický stav, stupeň intelektu, úroveň dosavadního poznání, charakterově volní vlastnosti, motivace a vztah k učení, aktivita a iniciativa jedince, míra uspokojení základních potřeb apod. **Vnější činitelé** jsou např. mikroklima prostředí, kde se vychovávaný učí, denní režim

	jedince, organizace a délka učení, zařazování přestávek, předcházející a následující aktivity učícího se člověka, formy učení (individuální nebo skupinové), metody učení (v naprostém tichu, s hudbou, zvýrazňování textu, opakování učiva nahlas atd.), učební obsah (rozsah, charakter, záživnost pro vychovávaného apod.).
ÚKOL 3	Všechny uvedené pojmy (vzdělávání, vzdělání, vyučování, učení, vnitřní a vnější činitelé učení, enkulturace, socializace, personalizace) podrobněji charakterizujte.
Výzkum mozku	Veškeré učení by mělo odpovídat tomu, jak se učí zdravý lidský mozek. Všeobecně vycházejí důležité poznatky z neurofyziologie mozku při klinických pozorováních a z úsilí lékařů léčit takové nemoci. Psychobiolog Roger Sperry dostal v roce 1981 Nobelovu cenu za své práce na rozdělení mozku (split brain). Pokoušel se pomoci lidem s epilepsií, tak, že oddělil spojení (Corpus callosum) mezi hemisférami velkého mozku. Díky těmto zásahům je již známo, že obě poloviny mozku mají různé funkce, jejichž význam je však jasný v málo případech. Na základě psychologických experimentů na zdravých lidech se zjistilo, že dochází k výměně mezi pravou a levou polovinou mozku, mnezi smyslovými vjemy a pocity , mezi elektrickými impulsy a chemicky vyloučenými látkami, mezi uloženými a novými informacemi a mezi mnoha inteligenčními oblastmi. Výzkumy realizované v této oblasti poukazují na to, že je důležité v tomto smyslu respektovat: • nepřítomnost ohrožení, protože jinak se automaticky zaktivizují vývojově nižší části mozku, které však nejsou sídlem učení; • smysluplný obsah, protože mozek neustále vyhledává ve svém okolí význam; pokud je učení pro vychovávaného významné, nepotřebuje odměny ani tresty; • možnost výběru ve způsobu jak se bude vychovávaný učit s tím, že si vychovávaný rozhodne sám; • přiměřený čas tak, aby se čas podřídil obsahu; • obohacené prostředí; • spolupráci; • okamžitou zpětnou vazbu; • dokonalé zvládnutí učiva, tzn. cílem je látku naučit na úroveň použití a ne jednoduše vyjádřit neznalost špatnou známkou.
ÚKOL 4	Promyslete, jak se tato poučení dají uplatnit v práci lesního pedagoga.
Závěr	Pedagogické jevy jsou ve společnosti jedny z nejsložitějších. Determinují je ekonomické, politické, kulturní či sociální podmínky a stav celé společnosti. Proto bychom se neměli těmito jevy i pedagogickými pojmy zabývat izolovaně. Je vhodné je studovat především ve spojitosti s danými podmínkami a prostředím výchovného procesu, také však s ohledem na zvláštnosti vychovávaných jedinců, schopnosti a možnosti vychovatele, výchovné prostředky apod. Každý vychovatel by proto měl ve své výchovné činnosti reagovat na aktuální stav společnosti i každého jedince a uzpůsobit svoji práci těmto potřebám.

Motto:
„Každý člověk může být úžasný. Protože každý může něčím sloužit. K službě člověk nepotřebuje univerzitní titul. Nemusí ani zvládnout shodu podmětu s přísudkem. Jediné, co potřebuje, je laskavé srdce a duši zrozenou z lásky“.

Martin Luther King Jr.

„Výchova nepotřebuje tvrdou ruku, ale vysokou kulturu srdce“.
J. A. Komenský

A2 Faktory rozvoje lidského jedince

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- popsat faktory rozvoje lidského jedince,
- pochopit jejich význam při formování člověka,
- reprodukovat a vysvětlit definici výchovy,
- vysvětlit individuální a sociální funkci výchovy a otázku individualizace ve výchově,
- objasnit význam vnitřních a vnějších podmínek výchovy
- charakterizovat působení prostředí a výchovy na člověka.

Úvod	Člověk je ve svém vývoji formován nejen cílevědomým a záměrným výchovným působením, ale i vlivem nezáměrně působícího prostředí. Významnou roli zde hraje také dědičnost. V následujícím textu si jednotlivé faktory rozvoje lidského jedince podrobněji přiblížíme.
ÚKOL 1	Zamyslete se a vypište všechny faktory, které se podle vás podílejí na formování a rozvoji každého lidského jedince (od narození prakticky až do smrti).
	Faktory rozvoje lidského jedince Každý jedinec je již od narození ovlivňován ve svém vývoji třemi faktory: dědičností, prostředím a výchovou. Uvedené faktory se podílejí na formování každého jednotlivce.
Pohled do historie	V průběhu historie docházelo ke zdůrazňování jednoho nebo více faktorů. VÝCHOVA – Platón říkal, že člověk se stává člověkem teprve výchovou. VÝCHOVA A PROSTŘEDÍ – J. Locke vysvětlil lidskou podstatu jako tzv. nepopsanou tabuli (tabula rasa), na kterou teprve zkušenost píše své záznamy. DĚDIČNOST – Evolucionismus (učení nazírající na vše z hlediska postupného vývoje) a eugenika (nauka o zlepšování dědičného základu a vývoje populace) viděli největší vliv na člověka v dědičnosti. Prohlašovali, že promyšleným výběrem partnerů lze získat dokonalou lidskou rasu (toho bylo zneužíváno za dob 1. a 2. světové války).
Dědičnost	Dědičnost (vrozenost) je považována za biologický faktor. Bez dědičnosti by nebyl žádný vývoj. Otázkou je, které zděděné schopnosti si jedinec přinesl s sebou na svět po svých rodičích a předcích a jaké životní prostředí k rozvoji těchto zděděných schopností od početí ve všech životních obdobích je k tomu vhodné. Jedná se o to, co si každý jedinec přináší na svět po svých rodičích či předcích, a co ovlivňuje kvalitu rozvoje jeho psychiky. Po předchozích generacích můžeme získat talent, nadání, nepodmíněné reflexy, ale také různé

	nemoci či poškození (cukrovka, žloutenka, vysoký krevní tlak, mozková obrna, epilepsie, AIDS, tělesné nebo smyslové defekty apod.). Přes stále nové výzkumy a poznatky jsou na vědeckém poli řešeny kontorverzní otázky, zda individuální dědičnost nebo individuálně získané vlivy životního prostředí mají větší váhu při vývoji jedince s jeho schopnostmi, psychologickými projevy a poruchami. Na tuto otázku není žádná všeobecně platná odpověď možná. Jsou poruchy, pro které jsou genetické dispozice a které se projevují v širokém spektru vývoje životního prostředí. Jiné oproti tomu, ve kterých jsou rizika genetické dispozice, mohou vlivem vhodného vývojového kontextu vymizet. V případě,kdy se psychika **vymyká z normy** (vysoká inteligence, nadání ve specifické oblasti, zděděná hluchota nebo slepota), je dědičnost určujícím faktorem v psychickém vývoji a rozvoji lidského jedince. Pokud je dědičné vybavení **v rámci normy**, nepřipadá rozhodující vliv v duševním vývoji dědičnosti, ale vlivům prostředí a výchovy a aktivitě jedince. Jako příklad si představte děti, které si v dospělosti volí stejné zaměstnání jako jejich rodiče právě z důvodu silného vlivu prostředí, ve kterém vyrůstaly. Prostředí však může člověka formovat i negativně (alkoholismus, drogy u jednoho nebo obou rodičů apod.).
ÚKOL 2	Uveďte další příklady pozitivního i negativního vlivu různých druhů prostředí na člověka. Vyjděte ze svých vlastních zkušeností či ze znalostí odborných vědeckých studií.
Prostředí	Prostředí můžeme chápat jako souhrn všech vnějších vlivů (přírodních i kulturních), které jedince obklopují a umožňují mu podmínky k životu. Je to složitě provázaný systém, jehož obyvatelé jsou nejen objekty, to znamená součásti systému, ale i aktivními spolutvůrci. Příkladem může být např. ekosystém, který je základní funkční jednotkou v přírodě. Je charakterizován vzájemnou interakcí živých organismů (rostlin a živočichů) a jejich vztahy k fyzikálním a chemickým faktorům vnějšího prostředí. **Prostředí** ovlivňuje člověka **nezáměrně (funkcionálně)**, **výchova** působí **záměrně (intencionálně)**. Působení prostředí na člověka je přes jeho nezáměrný charakter většinou daleko intenzivnější než výchovný vliv.
ÚKOL 3	Zamyslete se, proč může prostředí formovat jedince daleko intenzivněji než výchova? Uveďte příklady.
	Někteří lidé mohou mít již na počátku jakékoli činnosti odpor ke všemu záměrnému a přísně organizovanému (tj. také k výchově). Působení prostředí je dlouhodobější a trvalejší, je neformální, je spojené s našimi zájmy, emocemi, zážitky či vzpomínkami. Výchovu naopak chápeme jako organizovanou a plánovanou činnost.
Odlišné působení různých druhů prostředí	Je třeba si uvědomit, že každé prostředí má svůj specifický charakter působení. Rozlišujeme např. venkovské a městské prostředí, prostředí v rodině podle sociálního a ekonomického postavení rodičů, podle počtu sourozenců, úplné a neúplné, velké a malé rodiny, rodiny a nesezdané páry žijící v jedné domácnosti, prostředí škol ve městech a na vesnicích, prostředí ovlivněné a neovlivněné hromadnými sdělovacími prostředky či reklamou atd. Příroda má rovněž několik podob. Najdeme místa s téměř panenskou nedotčenou přírodou, ale i prostředí, do kterého člověk bezohledně zasáhl (výroba, těžba, doprava) a narušil tak rovnováhu přírodních sil.
Skleníková kultura	Z hlediska optimálního rozvoje člověka je třeba zajistit především v raném věku příznivé působení prostředí. To ovšem neznamená odstraňování překážek a negativních vlivů, se kterými se jedinec ve svém vývoji běžně setkává. Některé pedagogické směry totiž požadují po vychovatelích eliminovat nežádoucí vlivy prostředí na vychovávaného jedince. Tento přístup není ale vhodný pro jeho zdravý a plnohodnotný vývoj. Vychovávat totiž neznamená vytvářet tzv. **skleníkovou kulturu**, ale učit člověka žít ve společnosti, přijímat nové podněty a reagovat na ně, řešit problémy, vytvářet si vlastní názory a postoje, učit se toleranci a asertivitě apod.
ÚKOL 4	Vysvětlete, jak chápete význam prostředí v životě člověka.

Výchova	Narozené dítě je psychicky a fyzicky připraveno k postupnému obohacování a formování. Výchovná činnost závisí na míře vychovatelnosti, která velkou měrou souvisí s individualitou lidského jedince, s rozdílným rodinným prostředím apod. Výsledek výchovy je však také podmíněn rozdíly mezi pohlavími, odlišnostmi věkovými a individuálními, zvláštnostmi temperamentu (tzv. Hippokratova typologie rozlišuje čtyři hlavní typy lidského temperamentu: SANGVINIK tj.citově stabilní extrovert , CHOLERIK tj.citově labilní extrovert, FLEGMATIK tj.citově stabilní introvert MELANCHOLIK tj. citově labilní introvert), rozdíly jsou v charakterových a výkonových vlastnostech nebo v motivaci k výchovné činnosti.
ÚKOL 5	Vytvořte svoji vlastní definici výchovy.
ÚKOL 6	Vlastní pojetí výchovy srovnejte s dále uvedenou definicí.
Definice výchovy	Výchova je záměrné a cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti .Má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.
Vysvětlení definice	**Záměrnost a cílevědomost** výchovy souvisí s promyšleným vytyčením výchovného ideálu, o jehož dosažení usilujeme. Každá činnost v našem každodenním životě, nejen výchova, má svůj cíl. Uvědomujeme si, co chceme dosáhnout a pomocí různých prostředků se snažíme tento cíl naplnit. V případě, že výchova nemá cíl, působí chaoticky a téměř bezvýznamně. **Všestranné formování** jedince znamená harmonický rozvoj po stránce fyzické i psychické. U vychovávaných jedinců usilujeme například o to, aby dokázali pracovat s informacemi, rozvíjeli svou osobnost a mezilidské vztahy, aby měli znalosti o životním prostředí na místní i globální úrovni, aby znali sami sebe a své možnosti, aby respektovali svoje práva i práva druhých a přijali osobní zodpovědnost apod. **Adaptační** (přizpůsobovací) **charakter** výchovy znamená orientovat výchovný proces na současné potřeby jedince. To znamená vytvářet takové vědomosti, dovednosti a návyky, které člověk využije ve svém současném životě. **Anticipační charakter** výchovy je předvídání kvalit, které je nutné u člověka rozvinout, aby obstál i v budoucnosti a dokázal si vytvořit podmínky pro svůj další život. **Permanentní působení** znamená, že výchova působí na člověka trvale, nepřetržitě, stále. Výchova má dlouhodobý charakter. **Výchova jako specificky lidská činnost** vyžaduje ze strany pedagoga opravdovost a upřímnost, empatii a důvěru ve vychovávané jedince, kteří v takovém prostředí zaujímají k výchovnému působení i výchovně vzdělávací instituci pozitivní postoj a větší sebedůvěru. Z výše uvedeného lze odvodit některé souvislosti s činností lesního pedagoga. Výchovná práce lesního pedagoga by tedy měla být promyšlená. Lesník musí alespoň z části vědět, co chce dětem předat, co by se měli naučit nebo pochopit (např. poznávat stromy, rostliny, formou her se učit ochranářským aktivitám, uvědomit si nebezpečné ničení přírody aj.). Dále je třeba rozvíjet všechny stránky vychovávaného jedince. Z tohoto pohledu je vhodné např. pobyt v přírodě kombinovat nebo doplňovat rozvíjením duševních vlastností a schopností vychovávaných (vztah k přírodě, motivace k ochraně přírody aj.). Je důležité si uvědomit, aby vychovávaný jedince dokázal získané vědomosti, schopnosti a dovednosti uplatnit nejen v současné době (např. vědět, jak se krmí zvířata a sbírají lesní plody s ohledem na roční období, sehnat si informace o aktuálním stavu živé i neživé přírody, participovat na zaběhnutých programech k ochraně přírody aj.), ale také v dalších letech (např. podílet se větší měrou na řešení problémů na místní i globální úrovni, studovat lesní problematiku na vysoké škole, připravovat projekty na ochranu přírody, vychovávat další mladé ochránce přírody aj.). Práce lesního pedagoga by neměla být v žádném případě nahodilá, ale naopak systematická, dlouhodobá s jasnou a zajímavou perspektivou.
Individuální funkce výchovy	Individuální význam výchovy zdůrazňuje každého jedince jako individualitu. V procesu výchovy pak usilujeme o rozvoj osobních kvalit, prospěch a uplatnění jedince jako samostatné svobodné bytosti. Tento přístup najdeme již u antických filozofů, u humanistických, reformačních a osvícenských myslitelů (J. Locke, J. J. Rousseau). Individuální přístup ve výchově a vzdělávání prosazuje také současná pedagogika, jak již bylo popsáno v dějinách pedagogiky. V pedagogické realitě se však tato potřeba naplňuje různě (na některých školách stále přetrvává pohled učitelů na třídní kolektiv jako ce-

	lek, nikoli jako na skupinu individualit žáků). Požadavek **individualizace** znamená úpravu výchovy podle osobitých vlastností jedince. To lze uplatnit třeba v rodinách, zájmových organizacích, zkrátka tam, kde nejsou vysoké počty dětí. Aby se individualizace dala realizovat např. ve škole, znamená to kupříkladu snížit počty žáků ve třídách, vymezit kompetence školy a rodiny, zabezpečit celoživotní vzdělávání učitelů s důrazem na aplikaci rozmanitých forem a metod pedagogické práce. V rámci výchovné činnosti by vychovávaní jedinci měli rozvíjet své předpoklady k ochraně přírody, učit se vnímat individuální odpovědnost za budoucnost světa, prohlubovat své znalosti s ohledem na to, co je baví, zajímá, co je přiměřené jejich věku, schopnostem, sociálnímu zázemí, ekonomickým možnostem apod.
Sociální funkce výchovy	Sociální funkci výchovy vysvětlujeme jako přípravu jedince pro jeho zapojení do společnosti. Mělo by docházet k souladu mezi tím, co se člověk ve škole učí a co v životě opravdu potřebuje (vychovávaní by se měli např. z obrázků učit poznávat rostliny a zvířata, stopy zvěře ve sněhu, v přírodě si potom svoje znalosti mohou ověřovat). Tento požadavek nelze uplatnit ve stejné míře na všech typech škol. Snadněji se realizuje na odborných školách, kde je větší množství praktických či odborných předmětů. Avšak na gymnáziích taková skladba předmětů není a není ani žádoucí klást důraz na praktické předměty. Tyto školy mají studenty připravit k dalšímu vzdělávání na vyšších nebo vysokých školách. Přesto by mělo docházet k souladu mezi pedagogickou teorií a praxí. Na některých školách však stále převládá memorování textů zpaměti bez vlastní aktivity a tvořivosti vychovávaného jedince. Funkce sociální se však nerozvíjí pouze ve škole. Realizuje se také v zájmových aktivitách ve volném čase, odráží se v hodnotové orientaci, společenském vystupování, v komunikaci s druhými lidmi apod. Sociální princip prosazovali např. Platon a Aristoteles, u nás T. G. Masaryk a již zmiňovaní pedagogové jako Pestalozzi, Montessori a další.
ÚKOL 7	Jak budete naplňovat individuální a sociální funkce v práci lesního pedagoga? Vyjděte ze svých dosavadních zkušeností a uveďte příklady.
Vnitřní podmínky výchovy	Efektivitu výchovného procesu ovlivňují podmínky výchovy. Vnitřní podmínky vyplývají ze specifiky lidského organismu vychovávaného jedince. Jsou to např. dědičné faktory, základní lidské potřeby, zdravotní a psychický stav člověka, biorytmus, úroveň poznání a intelektu, temperament, zájmy, hodnotová orientace a další.
Vnější podmínky výchovy	Vnější podmínky jsou tvořeny přírodním a sociálním prostředím. Jsou to např. mezilidské vztahy, okolní příroda, kultura společnosti, kultura bydlení, rodinná situace a další. Pokud nebude adekvátně splněna pouze jedna z podmínek, výchovný proces může ztrácet na efektivitě. Vnitřní i vnější podmínky by také měly být s ohledem na výsledný efekt v rovnováze.

Sebevýchova	**1.** Sebevýchovu pokládáme za autonomní pokračování činnosti vychovatelů. Dochází ke ztotožnění vychovatele s vychovávaným, říkáme, že se sami sobě stáváme vychovatelem. Každá sebevýchova předpokládá dovednost samostatně hodnotit své chování a srovnávat je s vybraným vzorem. Sebevýchova se opírá o vědomí vlastní existence (sebeuvědomování), o sebepoznání (uvědomění si svých kladů a nedostatků), o schopnost sebehodnocení a sebekritiky jako prostředek k regulaci svého chování, jednání, učení apod. V přírodě by si každý z nás měl uvědomit, že nesmí odhazovat odpadky, plašit zvěř, lámat větve stromů aj. (sebevýchova). Jsou to zásady, které nám vštěpovali rodiče, prarodiče nebo i pracovníci lesa (výchova). **2.** Někdy dochází ke ztotožnění pojmů výchova a sebevýchova. Každá výchova se považuje za sebevýchovu, protože vychovávaný jedinec reguluje vlivy a podněty z prostředí, které k němu přichází (některé akceptuje, jiné odmítá). Sebevýchovné tendence se začínají poprvé objevovat kolem třetího věku dítěte, kdy si dítě začne uvědomovat své vlastní já. V pubertě, adolescenci a dospělosti, kdy člověk má již určitý výchovný proces za sebou, by výchova měla postupně přecházet v sebevýchovu jako dokonalejší formu výchovného působení. Práce lesního pedagoga nabízí několik možností, jak lze u dětí pěstovat sebevýchovné sklony. Děti se nejdříve učí poznávat přírodu, prohlubují si přirozený zájem o toto prostředí, napadají je otázky a problémy, které mohou společně s lesníkem řešit a rozebírat. Postupně, když mají již děti větší zkušenosti, by měly mít více prostoru pro vlastní objevování a další sebevzdělávání bez pomoci jiných vychovatelů. Úkolem každého vychovatele je co nejlépe děti motivovat k sebevýchově a dalším samostatným aktivitám.
ÚKOL 8	Jakým způsobem můžete v práci lesního pedagoga motivovat k děti k sebevýchově? Uveďte příklady.
Závěr	Člověk je již od narození ovlivňován třemi faktory: dědičností, prostředím a výchovou. Chování člověka je zejména v raném věku podmíněno vrozenými dispozicemi, postupně však získává rozhodující vliv výchova a prostředí. Dědičnost je neměnná, daná, ale prostředí a výchovný proces můžeme přizpůsobit individuálním požadavkům a možnostem vychovávaných jedinců. Jako pedagogové bychom měli tento požadavek respektovat a pomocí různých prostředků také uplatňovat ve své práci.

Motto:
„Důkazem vysokého vzdělání je schopnost mluvit o největších věcech nejjednodušším způsobem.“
David Hume

„Nejlepší část vzdělání je ta, kterou člověk získal sám.“
Walter Scott

A3	Výchovné zásady

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- pochopit pojem výchovné zásady a jejich význam ve výchovném procesu,
- vyjmenovat a charakterizovat výchovné zásady,
- vysvětlit uplatnění zásady trvalosti v souvislosti s ostatními zásadami,
- pochopit a vysvětlit, jak se podílejí některé výchovné zásady na uplatnění individuálního přístupu k vychovávaným, jejich motivaci a aktivizaci.

Úvod	Život podléhá určitému řádu. Proto také výchova, která je jeho součástí, se řídí některými pravidly. Vychovatelé jsou nabádáni k tomu, aby je dodržovali. Důvodem je co největší efektivita výchovného procesu.
ÚKOL 1	Zavzpomínejte na výchovu, kterou jste sami na sobě zažili jako vychovávaní jedinci – ve vlastní rodině, ve škole. Co bylo pro ni typické? Provázela ji nějaká pravidla nebo postupy? Jaké? Byli jste s její úrovní spokojeni?
	Projektování, realizace, posuzování a hodnocení výchovné činnosti vyvolává u každého vychovatele mnoho otázek. Určitě by jej však mělo zajímat: zda je výchovné působení cílevědomé nebo jestli se opravdu opírá o vědecké poznatky, nakolik jsou výchovné postupy názorné a systematické, jestli jsou vychovávaní dostatečně aktivní při získávání poznatků a zda-li je mají trvale osvojené atd. Již J. A. Komenský zdůrazňoval, že všemu má být vyučováno příklady, pravidly, užíváním a aby se postupovalo od snadnějšího k nesnadnějšímu, od blízkého ke vzdálenému, od konkrétního k abstraktnímu.
Výchovné zásady	Efektivita výchovného procesu je přímo závislá na dodržování výchovných zásad. **Výchovné zásady vyjadřují vztah mezi cílem, obsahem, podmínkami a prostředky výchovy. Pro vychovatele** představují určité **požadavky,** jejichž uplatnění může vést k úspěšnosti výchovného procesu. Ve vymezení výchovných zásad se odráží úsilí o jeho reformu. Systém výchovných zásad je vhodné chápat jako otevřený. Jejich přehled není vyčerpávající. Podle potřeby se může totiž doplňovat o další zásady. V současnosti se doporučuje dodržovat ve výchovném procesu následující zásady:
Individuální přístup	**Zásada úcty ke každému člověku.** V průběhu výchovného působení by měl vychovatel dávat najevo, že si váží každého člověka. Jeho úcta k lidem není závislá na věku, zdatnosti, zdravotním stavu, handicapu, sociálním či ekonomickém postavení vychovávaných. Vychází z lásky k lidem, ze zájmu se s nimi stýkat a pracovat. Úcta k druhým a úcta sama k sobě jsou dva základní projevy lidské důstojnosti. Ani lesní pedagogové by neměli zapomínat na to, že vychovatelství patří mezi tzv. pomáhající profese. Jejich vztah k vychovávaným by měl být prodchnutý empatií, citlivým pochopením a přijetím. To však neznamená, že vychovatel nemůže vystupovat jako přiro-

	zená autorita. Ve vztahu k vychovávaným nejdříve využívá jemného nátlaku, který však brzy vystřídají domluvy, přesvědčování, až nakonec tolerantně ustoupí jejich vlastnímu rozhodování. Snaží se vyvarovat nepromyšleným a necitlivým odsouzením, manipulaci a vzájemnému ovládání.
	Zásada všestranného rozvoje osobnosti vychovatele. Vychovatelé by měli mít nejen dostatečné odborné vzdělání v oblasti, kterou předávají vychovávaným, nýbrž také všeobecný kulturní a základní filozofický rozhled. Lidé, se kterými se setkávají, bývají mnohdy zvídaví. Často pokládají otázky z oblastí, které přímo nesouvisejí s tématem, na které se vychovatel dopředu připravil. Je tedy vhodné, když i lesní pedagog dokáže zareagovat například na otázku: „Kdo je autorem Lišky Bystroušky?" I tento přehled může totiž přispět k rozvoji a udržení jeho přirozené autority. Předpokladem pro výkon pedagogické profese je zajisté psychologické a pedagogické vzdělání. Důležitá je jak znalost tématu, tak i schopnost je didakticky zpracovat a předat klientům. Pomáhá rovněž připravenost pracovat s faktory, které ovlivňují výchovný proces (rušivé vlivy v prostředí, nedostatečné finanční zázemí a materiální vybavení, různé styly učení, špatný zdravotní stav a fyzická kondice vychovávaných atd.), dovednost rozhodovat v celém jeho průběhu. V přípravě vychovatelů by nemělo ovšem chybět ani zvládnutí komunikačních dovedností. Žádoucí je osvojení si verbálních a neverbálních druhů komunikace. K všestrannému rozvoji osobnosti vychovatele dochází nejen v období řádného studia, které je zajištěno nějakou vzdělávací institucí, ale samozřejmě i ve volném čase. Ten může být věnován samostudiu nebo různým zájmovým koníčkům. Pro dosažení požadovaných kvalit u lesních pedagogů je však důležité, aby oni samotní byli přesvědčeni o nutnosti dál se vzdělávat.
Individuální přístup	**Zásada ohledu na věkové a individuální zvláštnosti vychovávaných.** Psychologové a pedagogové upozorňují na přiměřenost nároků, které by měli mít vychovatelé na vychovávané podle jejich věku, zájmů, potřeb a schopností. Lidé, se kterými se vychovatelé setkávají, mohou být mladí i staří, pomalí i rychlí, nadaní, zaujatí i bez zájmu či méně vnímaví, průrazní i stydliví, tělesně a smyslově postižení, s dys-poruchami a poruchami učení, různého sociálního postavení atd. A navíc každý z nich má určitou míru vychovatelnosti, se kterou se již rodí. Podle toho také lesní pedagogové doslova „dávkují" výchovné působení. Je žádoucí sladit základní cíle výchovy, její obsah (učivo) a způsob práce s možnostmi a požadavky skupiny vychovávaných a mnohdy i s jejími jednotlivci. Ještě před realizací vlastní akce v lese je vhodné zjistit např.: věk, zdravotní stav, pohlavní strukturu cílové skupiny vychovávaných, jejich zájem o přírodu a konkrétní problematiku, jejich dosavadní znalosti o tématu. V průběhu realizace výchovné činnosti se vychovateli doporučuje sledovat stabilitu zájmu, koncentraci a uspokojení základních lidských potřeb (nasycenost, pitný režim, potřeba vylučování, práce vlastním tempem, střídání aktivity a odpočinku, pocit jistoty a bezpečí, možnost seberealizace, hodnocení a uznání) vychovávaných. **POZOR** nadměrné požadavky vedou k přetěžování, nízké požadavky zbrzďují rozvoj! Neúměrnost požadavků může způsobovat nekázeň!
Motivace **Individuální přístup**	**Zásada opory o kladné rysy osobnosti vychovávaného.** Když vyjdeme ze zkušenosti většiny lidí, zjistíme, že každý člověk chce být alespoň jednou za den pochválen. Vyzvedávání pozitivních stránek osobnosti je navíc vhodnou motivací k dalšímu rozvoji. U dětí a mládeže to platí ještě více. Tuto zásadu je však možné realizovat za předpokladu, že vychovatel zná alespoň základní rysy osobnosti vychovávaného a má čas určitou dobu sledovat jeho projevy. Samozřejmě, že při krátkodobých a jednorázových výchovných akcích v lese to může být složité. Přesto i zde je možné ocenit přístup a reakce účastníků. Vyvarujme se ovšem toho, abychom posuzovali lidi z omezeného a povrchního pohledu, neustále poukazovali jen na jejich nedostatky a úspěch považovali za samozřejmost, srovnávali jednotlivce pouze s těmi lepšími a nebo s normou danou průměrem. Vývoj člověka spočívá v tom, jak dokáže překonávat sám sebe. Někoho může lesní pedagog pochválit za to, že umí např. rozlišit stromy podle jejich listů. Jiný to sice ještě nedokáže, ale přesto může být pozitivně ohodnocen, když ohleduplně pomůže méně šikovnějšímu kamarádovi zdolat lesní bystřinu.

Aktivita **Motivace**	**Zásada aktivity vychovávaných.** Vědomosti a dovednosti vychovávaných by měly vyplynout z jejich vlastního poznávání a činnosti. Proto se klade důraz více na přemýšlení než učení se zpaměti, na praktické zapojení se, které spěje k vytvoření zkušenosti, a na tvořivé aplikace osvojeného učiva v životě. Vychovávaní by měli mít dostatek prostoru pro rozvoj vlastního úsudku, adekvátní vyjadřování svých myšlenek, aktivní naslouchání druhým. Naplnění této zásady se nachází při realizaci individuální práce, při kooperativních činnostech ve skupinách, hraní rolí, plnění úkolů projektu atd. Důležité také je, aby vychovatel usměrnil svoji aktivitu. Neměl by se spoléhat jenom na předávání hotových poznatků výkladem a nemusí za vychovávané všechno dělat. Nýbrž je vede v jejich poznávání, podněcuje je a radí jim, když se zeptají. Dává jim prostor pro samostatné rozhodování se. Svěřuje jim určitou přiměřenou odpovědnost za plnění úkolů. Aktivitu vychovávaného může vychovatel ještě podněcovat zajímavým obsahem, přitažlivým cílem, vlastní zaníceností pro téma, soustavnou kontrolou, hodnocením a pochvalou. Prostředí lesa je pro realizaci této zásady přirozené.
Motivace	**Zásada názornosti.** Vychovatel by měl umožnit vychovávaným vnímat předkládaný obsah, pokud je to jen trochu možné, všemi smysly. Usnadní tím jejich rozumové poznávání. Lesní pedagog může využít situaci, kdy jeho klienti mohou vytvářet nezprostředkovanou zkušenost. To znamená, pokud se hovoří o životě v lese, je nejlépe využít možnosti v lese strávit určitý čas a např. v něm tábořit. Pokud nejde přímo a zúčastněně pozorovat stromy, květiny, zvěř, potom teprve se doporučuje zinscenovat situaci v místnosti (hrát si na les), prohlížet si přírodniny (větve, šišky, ptačí pera atd.), využívat zprostředkované poznatky (filmy, videa, obrázky atd.). Úplně naposledy však pracovat pouze se symboly (vědecké poučky, grafy, náčrty, výpočty atd.). Pro názornost je možné využít také osobní příklad vychovatele a to nejen v oblasti vytváření vědomostí (jeho znalost rozlišovat stáří stromů podle letokruhů), dovedností (opracovávat samorosty) ale také postojů (citlivý vztah k přírodě). Především děti jsou velmi vnímavé k tomu, jak se chovají dospělí. Je zřejmé, že při uplatnění zásady názornosti bude tedy opět rozhodovat věk vychovávaného (čím mladší dítě, tím konkrétnější způsob předávání učiva).
Individuální přístup **Aktivita**	**Zásada trvalosti.** Vztahuje se k výsledku výchovného procesu. Samozřejmě, že je často žádoucí, aby vědomosti a dovednosti zůstaly co nejdéle, někdy skutečně trvale, osvojeny. Úspěch trvalosti souvisí se samotnou úrovní a kvalitou osvojení. Trvalost může podporovat zároveň uplatnění některých jiných výchovných zásad, např. ohledu na věkové a individuální zvláštnosti, aktivity, názornosti, soustavnosti, spojení výchovy se životem atd. Také věci, které se učíme, protože k nim máme nějaké zvláštní důvody, nezapomínáme. S. Kovaliková (195, s. 10) upozorňuje, že nejvíce si toho zapamatujeme, když se pokoušíme něco naučit jiné (90%), když něco přímo zažijeme a děláme (80%),když o něčem diskutujeme (40%), když něco současně vidím a slyším (20%), když něco vidíme (15%) a nejméně, když něco pouze slyšíme (10%). Trvalému uchování poznatků posléze napomáhá opakování, které je nejúčinnější brzy po osvojení. Příliš velký význam však nemá, když je mechanické a jednotvárné.
ÚKOL 2	Zamyslete se, co děláte, aby určité vědomosti a dovednosti zůstaly trvale osvojeny.

Motivace	**Zásada cílevědomosti a systematičnosti.** Každý výchovný proces směřuje k určitému výchovnému cíli. Tento výchovný cíl je základní pedagogickou kategorií. Je formulován na počátku výchovného působení. Také lesní pedagog si musí uvědomit, co chce dosáhnout, kam chce svým působením dojít, jaké kvality vytvoří (např. klienti budou schopni rozlišit dravce za letu, poznat zvěř podle stop ve sněhu). Dobře vymezený cíl výchovy poskytuje vychovateli i vychovávaným správnou pedagogickou orientaci, má pro ně významný motivační a stimulační účinek, pomáhá jim proměňovat pedagogické představy ve skutečnost, umožňuje jim konfrontaci mezi požadovanou hodnotou a skutečností. Konkretizací výchovného cíle je obsah výchovy. Obsah je tvořen systémem vědomostí a dovedností, které by měly na sebe logicky navazovat. Systematičnost se však může týkat také způsobu podání učiva - uspořádaného výkladu, soustavného opakování a procvičování, prověřování a hodnocení. Jako příklad je možné uvést předávání informací o životě dravců, rozhovory se sokolníky, četba odborné literatury, pozorování dravců v různých situacích a za letu atd.
	Zásada vědeckosti a spojení výchovy se životem. I když jsou vychovatelé nabádáni k tomu, aby tolerovali náboženské přesvědčení vychovávaných, měli by se snažit dát do souladu informace, které předávají, s vědeckým poznáním. Mezi vědou a vírou totiž nelze vytvářet umělý rozpor. Také při aktivitách v lese je možné diskutovat o sporných otázkách a o vědeckých hypotézách. Svůj význam má i používání takových metod a forem, které jsou blízké skutečnému vědeckému poznávání a badatelské práci (např. studium literatury, drobné výzkumy formou dotazníku či rozhovoru s pracovníky lesa, s ostatními dětmi apod. nebo pozorování lesního porostu, chování zvěře, znečišťování studánek apod.). Kromě toho by měli lesní pedagogové usilovat o vytvoření souvislostí mezi teorií a praktickým životem. Zdrojem informací je především prostředí lesa.
ÚKOL 3	Pokuste se o shrnutí uvedených zásad. Nestačí je však jen vyjmenovat, důležité je uvědomit si, co od lesního pedagoga požadují a jak mu mohou v jeho práci pomoci k dosažení výchovného cíle.
Závěr	Úspěšnost výchovné práce lesního pedagoga je podmíněna dodržováním výchovných zásad. Představují totiž určité požadavky, které by měl ve výchovném procesu respektovat např. úctu ke každému člověku, všestranný rozvoj vychovatele a spolupráci mezi vychovateli, ohled na věkové a individuální zvláštnosti vychovávaných, oporu o jejich kladné rysy, aktivitu vychovávaných, názornost výchovného procesu a trvalost jeho výsledků, cílevědomost a systematičnost, vědeckost a spojení výchovy se životem.

Motto:
„Člověk je bludiště i pro sebe samého.“
Arnošt Lustig

„Nikdy se nepřimykejme k tomu, kdo nás zastíní, nýbrž k tomu, kdo nás povznese.“
Baltazar Gracián y Morales

A4 Osobnost vychovatele a jeho vztah k vychovávanému

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- uvědomit si požadavky na osobnost vychovatele,
- analyzovat složky vychovatelovy profese,
- rozlišit některé typy vychovatelů,
- vysvětlit pojmy pedeutocentrismus a pedocentrismus,
- pochopit význam demokratického vztahu mezi vychovatelem a vychovávanými.

Úvod	„…A já jsem těmto dětem nebyl nejprospěšnější jako tvůrce chytrých pomůcek, ale jako člověk, který ve svém životě dělal pár zajímavých věcí, který měl spoustu zájmů,…který s nimi měl většinou dost trpělivosti a byl laskavý, ale který se také občas uměl pořádně rozzlobit, který nepředstíral, že je něčím jiným, než čím byl, ale obvykle říkal, co si myslí a dával najevo, co cítí, a především je měl rád, těšil se z nich a respektoval je…“ (Holt, J.).
ÚKOL 1	Vzpomeňte si na své různé profesionální vychovatele. Na kterého z nich myslíte nejraději, proč? Jak se projevoval? A na kterého byste raději zapomněli? Proč?
Motivace	Již J. Locke (17. stol.) byl přesvědčen, že *povolání vychovatele vyžaduje velké soudnosti, umírněnosti, starostlivosti a obezřetnosti.* A ani dnes se nic nezměnilo na tom, že se u vychovatele bere téměř za samozřejmost množství vlastností, které jiné profese nezdůrazňují. Úspěch výchovného působení totiž většinou záleží na osobnosti vychovatele. Působí na vychovávané jako vzor (a to nejen slovem), který napodobují.
Motivace	Osobnost profesionálního vychovatele tvoří systém jeho vědomostí a dovedností, osobních vlastností a způsobů chování. Pro úspěšný výkon jeho profese jsou důležité tyto složky: • pedagogické a psychologické vzdělání, • teoretické a praktické odborné vzdělání, • všeobecné vzdělání, filozofický a kulturní rozhled. *Pedagogicko psychologické vzdělání* se týká osvojení si teoretických vědomostí o cílech, metodách, formách a zásadách výchovné práce a praktických dovedností a návyků realizovaných v praxi. Pro každého vychovatele jsou důležité také jeho diagnostické schopnosti a dovednosti (zjistit, koho mám před sebou, jaké jsou jeho individuální zvláštnosti), didaktické schopnosti (motivace, vytyčení cílů, jasné a srozumitelné předání učiva), komunikativní a organizační schopnosti atd. Často se hovoří o pedagogickém taktu, který se projevuje ve způsobech posuzování, rozhodování a řešení vzniklých výchovných situací. Pedagogické a psychologické vzdělání se musí mít však o co opřít. Tuto základnu tvoří *odborné vzdělání a všeobecný přehled* vychovatele. Odborný rozhled by měl rozhodně přesáhnout okruh učební látky, která se předává. Úroveň znalostí se musí neustále rozvíjet o nové informace tak, aby to odpovídalo současným poznatkům vědy. Vychovatel formuje vychovávané celou svojí osobností – nejen tím jaké poznatky a jak je pře-

	dává. Svým citlivým a mravním postojem (láskou k vědomostem, přesvědčením o jejich životním významu atd.) obohacuje tyto informace o lidský rozměr. Tak se mohou stát i suchá fakta poutavější a přístupnější. To je významná motivace. Vychovatel *podněcuje vychovávané,* probouzí jejich zájmy, navozuje touhu po poznání. Právě k tomu se ale velmi často potřebuje *vyznat v lidech, mít všeobecný, ekonomický, sociální, politický a kulturní rozhled*. Pomůže mu to i chápat nově vzniklé situace a zaujímat k nim stanoviska.
2 základní typy vychovatelů	V praxi se však někdy stává, že vychovatel neklade stejný důraz na všechny výše uvedené složky. V případě, že se více orientuje na pedagogickou a psychologickou oblast, zaměřuje se většinou také více na osobnost vychovávaného. Neupřednostňuje ani tak vědomosti, ale lidský vztah k vychovávaným. Snaží se je pochopit, získat je a utvářet. K těm mladším a menším má někdy téměř až rodičovský přístup. Ve výchovném procesu dosahuje úspěch. Takto orientovaný pedagog je nazýván – **paidotrop.** V případě, že je racionálněji zaměřený, bývá rovněž jeho předností snaha řešit i výchovné otázky obecnějšího rázu, například: jak vzbudit zájem vychovávaných o obtížné nebo nezáživné učivo, jak cvičit paměť, jak vytvořit specifický postoj atd. Proti tomuto typu vychovatele vystupuje pedagog, který se zase až tak nezajímá o vychovávané, nýbrž tentokrát upřednostňuje teoretické, odborné vzdělání, filozofický a všeobecný rozhled. Mít hodně znalostí považuje na profesi vychovatele za nejdůležitější. V tom se snaží rozvíjet a předávat to druhým. Díky solidním vědomostem se mu někdy daří získávat posluchače a zájemce, většinou se však jedná o starší klienty. U malých dětí mívá tento vychovatel problémy. Nedokáže se jim přiblížit. Někdy mu dělá obtíže metodicky zpracovat a přiměřeně předat učivo. A protože je v centru pozornosti tohoto vychovatele slovo, říká se mu **logotrop.** Také lesní pedagog může u sebe velmi brzy zjistit větší či menší míru paidotropické či logotropické orientace. Žádoucí je, aby ze svého zaměření co nejvíce vytěžil pro úspěch výchovného procesu. Doporučuje se zvážit své sklony již při přípravě výchovné akce v lese. A nezapomenout na to, koho budu mít před sebou, jak učinit projev co nejsrozumitelnější, a že někdy „méně znamená více“ .
Kdo je vychovatel? **Negativní typy**	*Profesionální vychovatel tedy i lesní pedagog je iniciátorem výchovného procesu.* Jeho úkolem je vychovávat děti, mládež nebo dospělé ve specifické oblasti (lesní prostředí) a pečovat o jejich tělesný, rozumový, citový a mravní rozvoj. Konkrétní činnost vychovatele spočívá v diagnostikování, plánování a organizování výchovného procesu, ve vedení a formování vychovávaných. Je patrné, že tato profese je velmi náročná. Probíhá za stále měnících se podmínek, se kterými se musí pedagog vyrovnávat. Vychovatelé si mnohdy přinášejí do výchovného procesu problémy ze soukromého života. Mohou být však ovlivněni i současným společenským děním. A přesto by neměli dávat vychovávaným najevo, že je něco trápí. Dokonce se doporučuje „nechat starosti za dveřmi učebny.“ Proto také lesní pedagog se bude snažit při vstupu do lesa nemyslet na žádné nepříjemné věci. Na druhé straně ovšem vychovatelé musí reagovat na zážitky a zkušenosti vychovávaných, které rovněž nejsou vždy jen radostné. Dále jsou nuceni řešit různé výchovné problémy (kázeňské, organizační atd.). I z toho je již patrné, že psychiku vychovatele ovlivňuje hodně okolností. A stále je to ještě člověk „z masa a kostí“, který se pohybuje mezi realitou, tedy tím co je a jaký je, a spíše vysněným ideálem vychovatele, to znamená, co by a jaký by měl být. Požadavky na jeho osobní vlastnosti se týkají charakteru a vůle (*čestnost, upřímnost, zásadovost, spravedlnost, vytrvalost, cílevědomost* atd.), pracovního projevu (*kladný vztah k pedagogické profesi, svědomitost*, *důslednost* atd.), intelektové složky (*konkrétnost, logičnost, tvořivost* atd.) a citově temperamentové stránky (*sebeovládání, trpělivost, optimismus* atd.). V praxi se však někdy setkáváme u vychovatelů také s pedagogicky negativními povahami. Často působí rušivě nebo škodlivě na vychovávané. *Individualisté* mají sklon k morálním a jiným násilnostem. Nedovedou se podřídit potřebám kolektivu. Stále si prosazují jenom své. V nárocích na vychovávané bývají bezohlední, mluví o nich přezíravě. S vychovávanými, ale i s druhými vychovateli mívají kolize. Vychovatelství však vykonávají s poměrně značnou dávkou uspokojení, což je docela pochopitelné. Kde jinde by totiž mohli uplatňovat svoji nadvládu? *Vznětliví vychovatelé* jsou náladoví, často se rozčilují a křičí. Reagují příliš emotivně. Dopouštějí se neuvážených zásahů. Tím se snižuje i jejich autorita. Z výchovného procesu bývají velmi vyčerpaní, často také vnitřně trpí. Profese vychovatele jim nepřináší štěstí. *Pasivní povahy* jsou nepřizpůsobivé rychle se měnícím výchovným situacím. Jsou málo iniciativní,nedostatečně rozhodní. Nedokáží zaujmout vychovávané. Kázeň udržují jen velkým úsilím nebo bezúspěšně. Vychovatelská

	profese je neuspokojuje. Obdobné je to u *pohodlných vychovatelů,* kteří navíc projevují malou odpovědnost za svoji práci. Často se jí také vyhýbají. Tak zvané *studené či suché povahy* působí odměřeně a uzavřeně. Nemají citový vztah k vychovávaným. Ulpívají na podrobnostech. Bývají neoblíbení. Ve výchovném procesu nejsou šťastni. Špatný vliv na vychovávané mají i vychovatelé záludní, pokryteční, zlomyslní a prolhaní atd.
ÚKOL 2	Zamyslete se, které uvedené osobní vlastnosti a projevy jsou vaší součástí. Jsou slučitelné s výkonem vychovatelské profese?
Postavení vychovatele a vychovávaného	Nejen v minulosti se objevoval v pedagogice názor, že pouze vychovatel je jediný zdroj moudrosti a výlučný subjekt výchovného působení. V takovém případě byli vychovávaní jen konzumenty nebo objekty předkládaných poznatků. Takto interpretovali vztahy mezi vychovatelem a vychovávanými zastánci tzv. **pedeutocentrismu.** Prakticky to znamenalo, že vychovatel stál v centru pozornosti, přebíral na sebe veškerou aktivitu, vyžadoval dodržování kázně, využíval různé tresty včetně fyzických, upřednostňoval frontální způsob výuky, uplatňoval především metodu výkladu a pamětní učení. Nepřipouštěl žádné diskuse ani sdělování vlastního názoru vychovávaných. Protikladem této koncepce se stal tzv. **Pedocentrismus,** který postavil do centra pozornosti vychovávaného. Jeho požadavkům, přáním a potřebám se mělo všechno podřídit. Vychovávaný byl všemožně podporován, respektován a tolerován. Nepřipouštěl se nátlak, ani využívání donucovacích prostředků. S těmito extrémními názory na postavení vychovatele a vychovávaného nelze souhlasit. Vychovatele a vychovávané považujeme za partnery a aktivní spolutvůrce výchovného procesu. Oba tito činitelé se totiž dostávají do **pedagogické interakce.** Znamená to, že na sebe vzájemně působí a ovlivňují se. Mezi vychovatelem a vychovávanými by nemělo docházet k ovládání, měla by se však uplatňovat pomoc a spolupráce. Slovník lesního pedagoga by měla mnohem více tvořit slovní spojení s „mohl bys“, „chceš“, „potřebuješ“, méně s „musíš“!
Individuální přístup	**Optimální vztah** mezi vychovatelem a vychovávanými je založený **na demokratických principech.** Vychovatel v něm má vedoucí postavení. Vystupuje jako přirozená autorita (především racionální a emoční). Snaží se vychovávané chápat a přijímat takové, jací jsou. Zajímá se o jednotlivce a podporuje mezi nimi spolupráci a vzájemnou pomoc. Uvědomuje si, že není jen on sám nositelem výchovného působení, nýbrž že se jím stává celé výchovné společenství (tedy i vychovávaní). Vychovávaní jsou seznámeni s cíly a s činností skupiny. V obsahu, ve způsobech práce, v organizaci a v pravidlech soužití mohou navrhovat alternativy. Demokratický vychovatel podporuje jejich iniciativu. Povzbuzuje je, aby vyjadřovali vlastní názor a zároveň na sebe brali odpovědnost za svá rozhodnutí. Při hodnocení klade důraz na objektivitu. Nevyužívá tolik příkazů a méně trestá. Uvědomělá kázeň se stává výchovným prostředkem. Nepotlačuje se svobodný rozvoj jedince, avšak dodržují se pravidla, řád a dohodnuté postupy. **POZOR** na nudu, dlouhotrvající námahu, neschopnost splnit zadaný úkol, nízkou sebedůvěru, problémy v emoční oblasti, špatné postoje avšak i nepřítomnost negativních důsledků (trestů) ! Všechny tyto faktory mohou zapříčinit nekázeň a znepříjemnit pobyt v lese. **Autoritativní vztah** je založen na uplatňování moci a ovládání. Setkávat se v něm můžeme s agresí, silou a psychickým nátlakem. Mezi vychovatelem a vychovávanými se objevuje nedůvěra. Autoritativní vychovatel rád ohromuje a zahlcuje druhé svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími. Prosazuje nekritické přijímání norem. Vychovávaným poskytuje málo samostatnosti. Nepodporuje jejich iniciativu. Neustále je kontroluje. Manipuluje s nimi. Hodně rozkazuje a trestá. Nezajímá se o jejich nápady, zájmy a potřeby. Vyvolává napětí ve skupině. Často potom dochází i k agresivním projevům mezi vychovávanými a k jejich nepřátelskému chování vůči vychovateli. Pro **liberální vztah** mezi vychovatelem a vychovávanými je typická volnost a svoboda. V takovém výchovném procesu se však objevuje také chaos, naprostá neorganizovanost práce, časové ztráty a nuda, nadměrná hlučnost atd. Liberální vychovatel nepromýšlí cíle své činnosti, je nerozhodný, straní se vychovávaných, nevede je a nepomáhá jim. Někdy se stává, že vychovávaným nedůvěřuje. Neuplatňuje přímé požadavky. Normy nutné pro práci neexistují. Je patrné, že autoritativně nebo příliš liberálně orientovaný lesní pedagog může odradit a znechutit zájemce o vzdělávací akci či relaxační pobyt v lese. A marně potom hledá

	další klienty. *Rada tedy zní:* **Všichni na sobě musíme stále pracovat.** Někdo sice je zvýhodněn tím, že má již osobní předpoklady pro práci s druhými lidmi. Dokáže se před ně postavit a hned je získat. Nedělá mu problémy cokoli sdělit a dá se říci, že také ví, jak na to. Avšak to neznamená, že nemůže vědět ještě víc a lépe. Jiný uchazeč o práci s lidmi či již vychovatel je bázlivý, ve stresu si nemůže na nic vzpomenout a neustále „skáče z jednoho na druhé“, nedokáže se vyjádřit, mluví potichu a nesrozumitelně. I tento se však může změnit. A bez šance není ani ten, který se často rozčiluje a křičí atd. Pomoci mohou jak pedagogické a psychologické poznatky, tak zkušenosti druhých pedagogů a později také vlastní. Pedagogické mistrovství přichází postupně s přibývající pedagogickou praxí. Dopracovat se k němu může každý vychovatel.
ÚKOL 3	Charakterizujte demokratický vztah mezi vychovatelem a vychovávanými. Jak se v takovém vztahu projevuje vychovatel?
Závěr	Vychovatele a vychovávané považujeme za činitele pedagogické interakce. Ve výchovném procesu má vychovatel řídící roli. Neznamená to však, že by měl s vychovávanými jednat z pozice vševládnoucí a neústupné autority, což může být projevem pedeutocentricky orientovaného výchovného procesu. Vztah mezi vychovatelem a vychovávanými ovšem nemá být podřízený ani diktátu vychovávaných (někdy problém pedocentrismu). Mezi účastníky pedagogické interakce se doporučuje rozvíjet partnerský vztah. Namístě je vzájemná tolerance a respektování, dodržování demokratických principů. Také proto je na osobnost vychovatele kladena řada požadavků. Týkají se jeho osobních charakteristik, pedagogicko-psychologické připravenosti, odborného a všeobecného rozhledu. Existují ovšem vychovatelé, kteří upřednostňují pouze některou z uvedených složek. Proto i lesní pedagog může u sebe pozorovat logotropické nebo paidotropické sklony.

LITERATURA:

- CANGELOSI, J.S. *Strategie řízení třídy.* Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-083-9.
- ĎURIČ, L., ŠTEFANOVIČ, J. aj. *Psychológia pre učitelov.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1977.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. aj. *Obecná pedagogika II.* Olomouc : HANEX, 1998. ISBN 80-85783-24-X.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I.* Olomouc : HANEX, 1999. ISBN 80-85783-20-7.
- HOLOUŠOVÁ, D. *Soubor učebních textů pro posluchače DPS MOV I.* Olomouc : UP Olomouc PdF, 2001. ISBN 80-7198-498-1.
- HOLT, J. *Jak se děti učí.* Praha : STROM, 1995. ISBN 80-901662-7-X.
- HOLT, J. *Proč děti neprospívají.* Praha : STROM, 1994. ISBN 80-901662-4-5.
- KOVALIKOVÁ, S. *Integrovaná tematická výuka.* Kroměříž : Spirála, 1995. ISBN 80-901873-1-5.
- KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.
- OBST, O. aj. *Obecná didaktika.* Olomouc : PdF UP, 1994.
- PIKE, G., SELBY, D. *Globální výchova.* Praha : Grada, 1994. ISBN 80-85623-98-6.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika.* Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník.* 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

B Základy didaktiky

POJEM DIDAKTIKA

Název "didaktika" pochází z řeckého slova (didaskein) "učiti". Tento pojem se užívá od 17. století (Wolfgang Ratke (1571-1635), Jan Amos Komenský (1592-1670)).

Didaktika je teorie vyučování a vzdělávání, která je součástí pedagogiky. Zkoumá podstatu, cíle i obsah vzdělávání a vyučování, vyučovací zásady, organizační formy, metody a postupy.

KAPITOLY:

B 1 Vztah pedagoga k různým cílovým skupinám
B 2 Cíle výchovy a vzdělávání
B 3 Organizační formy výchovy a vzdělávání
B 4 Metody výchovy a vzdělávání

B1 Vztah pedagoga k různým cílovým skupinám

AUTORKA: Mgr. Petra Kulichová – ÚHÚL

Cíle kapitoly:

- Odkrýt souvislosti ovlivňující pedagogovu práci ve skupině (sociální podmínky, klima, atmosféra)
- Vyzdvihnout vývojové zvláštnosti věkových skupin, které ovlivňují způsob komunikace s pedagogem
- Nastínit vlastnosti vztahů mezi pedagogem a konkrétní věkovou skupinou

Sociální podmínky	Výuka a výchova v rámci lesní pedagogiky probíhá ve skupinách. Dítě je součástí této skupiny a je tak neustále vystavováno mnoha sociálním podnětům. Sociální prostředí skupiny do značné míry ovlivňuje pedagogovu práci. Nelze se spolehnout na to, že se stejným přístupem k různým skupinám dosáhneme stejných výchovných a vzdělávacích výsledků. Pedagog by měl při své práci vycházet z aktuálních podmínek skupiny a těmto podmínkám přizpůsobovat své postupy. Nejvíce jeho působení ovlivňují bezprostřední sociální podmínky skupiny, např. morálka kolektivu, charakter vzájemných vztahů mezi dětmi, pozice každého jednotlivého dítěte ve skupině i způsob komunikace mezi dětmi a jejich pedagogem ze školního prostředí (zda pedagog svým chováním děti spíše stimuluje nebo naopak brzdí, zda vyžaduje tvůrčí myšlení nebo odpovědi naučené nazpaměť atd.). Existují také zprostředkované sociální podmínky dané skupiny. Z nich jsou nejdůležitější vztahy, které si děti vytváří v rodině nebo v jiných sociálních skupinách. I tyto podmínky nepřímo ovlivňují vzájemné vztahy a komunikaci mezi pedagogem a dětmi. Se znalostí výše zmíněných sociálních podmínek, se pedagog ve skupině lépe orientuje a jeho organizace činností může být efektivnější (např. volit dynamičtější náplň pro neklidnou skupinu dětí, zaměstnat hyperaktivní jedince více než ostatní, vyzdvihnout úspěšné nesmělé děti, dělit kolektiv do dobře fungujících skupin atd.). Pro práci lesního pedagoga je důležitý vnímavý citlivý přístup ke skupině, protože mu pomůže nahlédnout do jejích složitých sociálních procesů a tak si zvolit relativně nejvhodnější způsob komunikace se skupinou. V ideálním případě se pedagog podílí na tvorbě nebo změně celkového klimatu dané skupiny. Toto skupinové klima vytváří nejen pedagog, ale i děti. Klima je dlouhodobý jev, který je typický pro danou skupinu a to po několik měsíců nebo let. Kolektiv může být celkově aktivní nebo naopak velmi pasivní, hravý, vnímavý, ale i nepoddajný, neukázněný atd. Celkové klima ve skupině se může měnit, ale tento proces je dlouhodobý a pro lesního pedagoga často téměř nedostupný. Vyžaduje mnoho systematické a časově náročné práce. Proto nemůže pedagog, který s danou skupinou stráví relativně

	velmi krátký čas, spoléhat na rychlou a „zázračnou“ změnu sociálního klimatu. Může však pracovat se skupinovou atmosférou.
Atmosféra ve vyučování	Atmosféra je, oproti klimatu, jev krátkodobý, situačně podmíněný, který se může měnit během dne nebo hodiny. Všichni známe atmosféru ve školní třídě, když odpadne vyučování nebo když do třídy vstoupí rozzlobený a obávaný učitel. Je tedy zřejmé, že mnohem snáze budeme ovlivňovat právě skupinovou atmosféru. Lesní pedagog by měl navozovat pouze pozitivní skupinovou atmosféru, jejímž základem je pocit volnosti a úspěšnosti dítěte. Taková atmosféra je jedním z předpokladů dobře zvládnuté komunikace pedagoga se skupinou.
Obliba pedagoga	Více studií se již zabývalo otázkou, jaký pedagog je dětmi nejvíce akceptován. Z jejich závěrů vyplývá, že nejvíce děti u svých pedagogů oceňují ty vlastnosti, které jsou obecně oceňovány v prostředí, ve kterém žijí. K nim patří spravedlnost, otevřenost, přístupnost, citlivost k individuálním zvláštnostem a nesnázím, osobní jistota a přizpůsobivost novým situacím. Vysoké hodnocení získává smysl pro fair play. Oblíbení jsou pedagogové, kteří mají výborné odborné znalosti a kladný postoj k učitelské roli. Autoritářští pedagogové jsou odmítáni. Za rozhodující pro akceptaci pedagoga bývá udáván jeho demokratický přístup k dětem, který se projevuje už při stanovení cíle učení, plánování vyučovacích postupů, volbě metod práce a poté i při zhodnocení pracovních výsledků skupiny.
Vývojové zákonitosti	Předpokladů k úspěšné komunikaci mezi pedagogem a dětmi i k úspěšnému pedagogickému působení je však celá řada. Mnohé z nich jsou postaveny na pedagogových teoretických znalostech, z kterých je možné odvodit další podstatné „vlastnosti“ skupiny. Pedagog by měl umět předpokládat, jak se bude daná skupina chovat, jak bude schopná samotného pedagoga přijmout, jaký způsob komunikace bude vhodné volit. Řeč je o znalosti vývojových zákonitostí dětství a dospělosti. Pokud budeme na těchto znalostech stavět, můžeme směřovat naše působení na různé věkové skupiny právě tak, jak jsou schopny je nejlépe přijmout. Měli bychom mít na paměti, že děti nejsou „malí dospělí“, ale do dospělosti se vyvíjejí. Vývoj člověka neprobíhá stejnoměrně. Vždy v určitém časovém úseku nastávají takové změny, že se určitá nová kvalita relativně začíná a na konci tohoto období se její vývoj relativně ukončuje. Tyto zvláštnosti jsou v konkrétních věkových obdobích charakteristické pro všechny děti, mládež i dospělé. Mají tak vlastně povahu zákonitostí, které vymezují jednotlivá období vývoje. Vývojové zákonitosti podstatně ovlivňují vztah mezi pedagogem a dětmi. Do jisté míry můžeme zobecnit přístup pedagoga k cílové skupině podle jejího věku. Při tom budeme vycházet z vývojových zákonitostí, ale i z předpokládaných obecných sociálních podmínek skupiny.
Předškolní věk (3-6 let)	Přibližně do věku 3 let je dítě velmi fixováno na své rodiče. Až na počátku svého čtvrtého roku začne dítě dávat přednost hře v kolektivu svých vrstevníků před hrou se „známým dospělým“. Začínají se vytvářet první vztahy ke kamarádům,které si dítě začíná vybírat, a to podle různých kritérií („úspěšné dítě“ je v kolektivu středem zájmu ostatních dětí). Velmi důležité pro dítě je jeho hodnocení dospělým. Kladné hodnocení pomáhá získat dítěti obdiv dětského kolektivu. Hraje také roli při výběru dětských činností. V předškolním věku ovlivňuje výběr toho, co dítě dělá i samotný význam, který těmto činnostem dospělí přikládají (dítě napodobuje činnost důležitou pro otce, matku, paní učitelku). Dítě předškolního věku se snaží zaujmout pozornost dospělého. Vše, co vzbuzuje tuto pozornost, a to v kladném i záporném slova smyslu, vede dítě k opakování činnosti (např. pohybovou dovednost, která vzbudí obdiv nebo úsměv, bude dítě při každé příležitosti opakovat). Kladné hodnocení, pochvala, ale i pouhá pozornost, v níž dítě vycítí souhlas, je pro něj dostatečným povzbuzením k opakování činnosti a předměty, které při této činnosti používá nabývají pro něj významu. Osobní příklad pedagoga je v tomto věku velmi silným a účinným způsobem jeho působení na dítě.
Práce s předškoláky	Při práci s předškoláky musíme brát v úvahu jejich potřebu spontánní pohybové aktivity. Tyto děti většinou preferují hlučné, živé aktivity, které bychom neměli hodnotit jako nežádoucí, ale měli bychom je usměrňovat a cíleně využívat. K využití pro pedagogickou práci se pří-

	mo nabízí dětská hravost a potřeba tvůrčí činnosti. Dává obrovský prostor pro nenásilné a poutavé osvojení nových poznatků, dovedností a návyků formou tvořivých her. Pozornost dětí je pouze krátkodobá. Musíme ji soustavně zaměřovat žádoucím směrem. Proto je nutné časté střídání činností. Při práci s touto věkovou skupinou bychom neměli zapomínat na dětskou poslušnost, kterou musíme důsledně vyžadovat. Mnohé vyřeší sama správná motivace, která se díky velké dětské fantazii dá snadno a velmi často využít. Dítě můžeme motivovat pohádkou, pohádkovou postavou, kladnou známou osobností, zvířecím i rostlinným světem atd.
Mladší školní věk (6-11 let)	V mladším školním věku se objevuje nová kvalita vztahů mezi pedagogem a dětmi. Objevuje se „emocionální rivalita“ a pocity žárlivosti vůči dospělému, který věnuje pozornost jinému dítěti. Tyto emoční vztahy není nutné potlačovat, avšak je nutné dostat je pod kontrolu. Mohou pozitivně, ale i negativně ovlivňovat úroveň pracovního vztahu mezi pedagogem a dětmi. Dítě mnohdy zapomene probíranou látku, ale zapamatuje si citový vztah pedagoga k sobě. Pedagog má ve skupině vytvořit takovou atmosféru, která dětem dovolí vyjádřit své názory k probíranému tématu, ale i pocity k pedagogovi samotnému beze strachu z kritiky. Děti si přejí vědět, že jsou přijímány, že je jim rozuměno. Nelze přijmout dítě a současně odmítnout jeho ideje a hodnoty. V mladším školním věku je obraz, který má dítě o sobě, ještě závislý na tom, jak jej vyhodnocují druzí lidé. Dítě se také domnívá, že zná-li pedagog jeho jméno, zná je jako osobnost. Jako pedagogický fakt je třeba brát i zkušenost, že sebedůvěra je značně ovlivněna hodnocením dítěte lidmi, kteří mají u něho autoritu. Jestliže dítě vidí, že ostatní je berou jako určitou osobu, má tendenci na sebe brát příslušnou roli, tj. chovat se tak, jak se od něj očekává (poslušný, spolehlivý, rozumný, ale i zlobivý, lhář, podvodník…).
Práce s dětmi mladšího školního věku	Předpokladem úspěšného pedagogického působení je poznat dítě jeho očima, vědět, jak se samo vidí, respektovat jeho individualitu. Za základní potřebu dítěte se považuje aktivita. Je nutné dítěti nechat prostor pro jeho volný projev. Každé dítě má potřebu pohybu, zvídavosti, her a řešení problémů. Při práci vycházíme z vědomí, že pedagog si nemůže aktivitu dětí vynucovat, ale musí ji vyvolávat. Při tom by měl na dítě působit celou svou osobností, svým chováním, vztahem k dítěti, prostředky, které má k dispozici i atmosférou a sociální situací, kterou ve skupině navozuje. Děti v tomto věku se snaží identifikovat se s pedagogem, který je pro ně vzorem a snaží se jednat jako on. Důležitý je proto samotný postoj, který pedagog zaujímá k tématu. Důležitá je také jeho prestiž ve skupině. Ta je závislá na tom, zda je pedagog „dobrým vůdcem“. Protože patří svým způsobem do skupiny, kterou vede, měl by mít porozumění pro její potřeby a znát její zájmy. Ve skupině je třeba odlišovat soutěžení a spolupráci. Atmosféra spolupráce je většinou radostnější a uvolněnější než klima soutěžení. Důležitá pro práci je již výše zmíněná motivace. Působí tehdy, pokud se dítě snaží vyrovnat rozdíl mezi tím, co umí a zná teď a tím, co by chtělo znát a umět. Mezi nejběžnější účinné motivační techniky patří odměna, která může být nejen materiální, ale i symbolická nebo psychologická.
Starší školní věk (12–15 let)	U pubertálních dětí se začíná projevovat chování odrážející jejich zvýšené sebevědomí. Děti začínají být kritičtější v posuzování dospělých, vyžadují přiměřenější partnerský kontakt. Od začátku dospívání je dospívající stále dráždivější, citlivější, snadno se vzruší a vzplane, ale snadno se i urazí, zesmutní nebo si dokonce i zoufá. V chování dětí k pedagogům je patrné očekávání, že pedagog s nimi bude jednat jako s dospělými. Zvýšené uvědomování si vlastní osoby má ve vývoji svůj smysl a význam a v normálním případě je jen přechodným jevem, který se po určitém čase ustálí na správnou míru. Proto ani potíže, které s tím souvisejí, netřeba brát jako otevřenou vzpouru dopívajícího proti dospělým, ale jako projev toho, že dopívající se ve svém nitru vyrovnává s mnoha těžkými problémy, které mu stojí v cestě a které musí vyřešit. Dospívající ani sám za mnohé negativní jevy nemůže, protože jeho psychika je nepokojná, rozrušená a on i sám se sebou si neví rady. Mají jednoduše řečeno své vrtochy, které jsou víceméně přechodnými jevy, vyplývajícími z rozpornosti vývoje. Dospělý by měl rozeznat přirozené projevy zvýšeného sebevědomí od záměrného až zlomyslného negování požadavků. Pedagog si musí uvědomit, že s dospívajícím už nelze hovořit jako s dítětem, ale je nutné respektovat jeho psychickou svéráznost.

	Dospívající reagují na zásahy dospělých velmi citlivě a vytvářejí si o nich ustálenější úsudky. Ve vztahu k pedagogům se odráží kritické hodnocení jejich pedagogických a didaktických schopností i jejich charakterových vlastností. Děti v tomto věku jsou velmi citlivé na vlastní kritiku, avšak samy se do kritiky pedagoga i všech ostatních dospělých často zapojují. Pedagog se stává oblíbeným a získává autoritu, jestliže děti chápe a umí jim ve všem poradit, jestliže se mu mohou svěřit, jestliže je spravedlivý, i když přísný, má-li pedagogický takt, jestliže se nad ně nepovyšuje atd. Neoblíbenost pedagoga je způsobována jeho nespravedlností, zaujatostí, zesměšňováním, podceňováním dětí, zastrašováním, urážkami, vulgárnostmi, hrubostí, stížnostmi, nedostatkem taktu aj. U pubescentů se objevuje diferencovaný přístup k jednotlivým pedagogům, který také souvisí s oblíbeností konkrétních činností, jež pedagog umožňuje nebo vyžaduje.
Adolescence (16-21 let)	Období dospívání je z hlediska interpersonálních vztahů obdobím nejsložitějším. Dospívající mají silnou tendenci k nezávislosti. Pozornost věnují zejména smýšlení svých vrstevníků, zajímají se však i o názory dospělých, zejména ovlivňují-li jejich život, tedy i o názory svých pedagogů. Mladí lidé připisují velký význam postojům ke všem problémům. Vidí problémy doslova „na každém kroku“ a ke všemu zaujímají výrazně kritické postoje. Tento postoj adolescenta souvisí s vědomím, že je zodpovědný za své vlastní životní poslání. Tím se také u dospívajících ohlašuje formování osobní odpovědnosti, které se adolescent musí učit a to je možné jen tehdy, jestliže dostane příležitost jednat podle svého vlastního uvážení, aby se mohl cítit rovnocenný s dospělým. Důsledkem této skutečnosti však nastávají mnohé dramatické momenty ve vztazích mezi adolescenty a dospělými. Jestliže dospělí snahy o samostatnost radikálně potlačují, vzniká „mladický vzdor“ a odmítání netaktních, nedůstojných a později jakýchkoli zásahů dospělých. Mladý člověk začíná hodnotit dospělé podle morálních zásad, které se mu předkládají jako správné, avšak často vidí, že někteří dospělí je porušují. V tomto období si vytváří celou škálu názorů na lidi ze svého okolí, je také velmi důležité, aby společenské hodnocení jeho osoby bylo pravdivé a požadavky vůči němu byly uskutečnitelné. Dospívající zaujímá velice kritický postoj k pedagogovi. Sám očekává, že bude jednat určitým způsobem a očekává to i u lidí, s nimiž je ve vzájemném styku. Pokud se dospělý, a především pedagog, bude chovat jinak, než se od něj obvykle očekává, může vzbuzovat u dospívajících překvapení nebo i odpor. Základem dobrého vztahu k pedagogovi by mělo být uznání vzájemných práv, potřeb a odpovědností. Všechny vztahy musí vést k vzájemnému respektu. Předpokladem dobrých vztahů je také kritická představa o sobě a druhých, tzn. poznat sebe i je, hodnotit je jako celkové osobnosti a porozumět motivům jejich chování (tj. pochopit „proč“ tak jednají). Dospívající si cení u pedagoga především spravedlnosti, nestrannosti a přísnosti i vysoké odbornosti. Rozhodně ocení i pomoc jednotlivcům a toleranci k jejich názorům. Konflikty ve vztazích někdy může vyvolat nestejný přístup pedagoga k chlapcům a děvčatům. Obecně platí, že chlapci jsou agresivnější a méně konformní než dívky a proto jsou více káráni. Tuto skutečnost si uvědomují hoši, dívky i pedagogové, ale přesto většinou nejsou dívky chváleny a povzbuzovány více než chlapci. Naopak se může objevovat opačná tendence, která pak svědčí o tom, že se pedagogové dívkám nevěnují stejně jako hochům. Vztah ke vzdělávání a výchově dospívajících ovlivňují zájmy, postoje, plány do budoucnosti i vztah k pedagogovi a ostatním členům skupiny. Konflikty vynikají z konfrontace s úkoly, na které dospívající nestačí, z nucení ke vzdělávání proti jeho vůli, z nucení k aktivitám, jejichž smysl je podle názoru dospívajícího nejasný. Neobyčejný vliv na vzdělávací aktivity má souhlas vrstevníků i dospělých, přijetí skupinou, celková atmosféra kolektivu a vztahu učitele ke studentům. Dostatečně účinná je motivace budoucností. Ta by však měla být dosažitelná a reálná. Pokud dospívající adolescenti nemají jasné životní cíle, pak je vina také na dospělých, kteří tak nesplnili jednu za svých nejdůležitějších úloh.
Dospělost	Podobně jako dětství a dospívání můžeme také dospělost rozčlenit do jednotlivých etap vývoje. Všeobecně lze říci, že v současnosti dosahují dospělosti mladí lidé na konci druhého a začátku třetího desetiletí. Je třeba ale zdůraznit, že různí lidé dosahují dospělosti v různém věku. Člověk je považován za dospělého, jakmile je s to převzít sociální odpovědnost jako muž nebo jako žena. K největším odlišnostem mezi osobností adolescenta a dospělého patří vztah k profesionálnímu uplatnění.

	V období mladé dospělosti (20 až 30/32 let) se stále stabilizují charakterové vlastnosti a temperament člověka. Je to stadium vrcholné vitality, projevující se leckdy impulsivitou, nadměrnou aktivitou a silnou tendencí k sebeprosazování (zejména u mužů). Je to období hledání vlastního zaměření. Sociální kontakty bývají široké, snadno se navazují nová přátelství. Intenzivní jsou také vztahy k různým oblastem kultury nebo sportu. Lidé bývají velmi dynamičtí, expanzivní, s optimistickým výhledem do budoucnosti. Ve stadiu střední dospělosti (30 až 45 let) bývá dospělý už celkově psychicky stabilní. Po stránce charakterové je člověk pevnější, zásadovější a spolehlivější. Životní a profesionální zaměření bývá poměrně ustálené. Je to období optimálního profesního rozvoje osobnosti. Věk přibližně od 46 do 60/65 let bývá označován jako starší, zralá, pozdní dospělost. Těžiště činností dospělého se zpravidla přesouvá do oblasti řídící, reprezentační nebo výchovné. Lidé mohou spojovat bohaté pracovní i osobní zkušenosti s ještě dobrými schopnostmi adaptace. Na pozadí zdravotních nepříznivých změn si člověk nezřídka začíná uvědomovat blížící se stáří. Citlivěji reaguje na běžné problémy, dělá si více starostí než dříve, vzrůstá u něho vědomí odpovědnosti.
Stáří	Začátek stáří můžeme vymezit věkem 60 nebo 65 let, ale musíme si uvědomit, že jde spíše jen o statistický průměr. Skutečný věk závisí na míře opotřebování organizmu. Starší člověk zpravidla má sníženou citlivost smyslových orgánů (zrak, sluch), zpomalené procesy vyšší nervové činnosti. Proces učení je u starších lidí oslabený. Mohou si však osvojit jakýkoli nový materiál, jsou-li k tomu dostatečně motivováni. Je to pro ně ale mnohem namáhavější a méně efektivní než dříve. Jsou však známé vynikající výkony ve vysokém věku ve všech oblastech lidské činnosti (např. Michelangelo, Goethe, Verdi, Picasso, Pavlov). Díla a práce těchto lidí jsou dokladem, že funkční úroveň osobnosti může převyšovat úroveň biologické struktury. Citové prožívání se ve stáří stává méně bezprostřední, intenzita emocí se snižuje. Starého člověka už obvykle události tolik nevzrušují a tak snadno nezaujmou. Starý člověk je zřídkakdy schopen se bezvýhradně nadchnout pro věc, v některých případech zůstává netečný, což může být pro mladší generaci v jeho přítomnosti nepochopitelné. Nové citové vztahy se ve stáří navazují nesnadno, spíše je tu tendence vracet se k citovým vztahům z mládí. Mnozí lidé mají i ve vysokém věku hodnotné plány, ale chybí jim motivace a dostatek energie. Ve spojení s mladými by však byli s to vytvořit další hodnotná díla.
Závěr	Pedagog by měl znát charakteristické rysy chování skupiny, s kterou bude pracovat. Na základě předpokládaného chování skupiny si stanoví způsob jeho komunikace s cílovou skupinou, metody a formy práce. Tento výběr vychází ze znalostí vývojových zákonitostí dětství a dospělosti a orientačních znalostí sociálních poměrů ve skupině. Člověk, jako součást této skupiny, prochází ve svém životě vývojovými etapami. Každá z nich má své charakteristické rysy, které mají povahu zákonitostí. Z nich vyplývá i způsob, kterým člověk komunikuje se svým okolím. Pokud pedagog zná tento způsob komunikace a dokáže jej akceptovat, má předpoklady pro úspěšné výchovně vzdělávací působení ve skupině.

LITERATURA:

DOVALIL, J.
Věkové zvláštnosti dětí a mládeže a sportovní trénink. Praha: Univerzita Karlova, 1988.

HOMOLA, M., ŠČEPICHIN, V.
K vývoji osobnosti dítěte: vybrané kapitoly z vývojové psychologie. Praha: SPN, 1972.

KURIC, J. A KOL.
Ontogenetická psychologie. Praha: SPN, 1986.

PETROVSKIJ, A. V.
Vývojová a pedagogická psychologie. Praha: SPN, 1977.

SVOBODA, M..
Aplikace sociální psychologie. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988.

B2 Cíle výchovy a vzdělávání

AUTORKA: Mgr. Petra Kulichová – ÚHÚL

Cíle kapitoly:

- Objasnit pojem výchovně vzdělávací cíl
- Formulovat obecná pravidla pro stanovení cíle a práci s ním

Vymezení pojmu cíl	Výchovně vzdělávací cíl vyjadřuje výslednou úroveň změn v chování a jednání člověka, kterého má být v procesu výchovy a vzdělávání dosaženo. Lze jej definovat jako ujasněný zamýšlený výsledek učební činnosti, k němuž pedagog společně s dětmi směřuje. Východiskem pro formulaci cíle by měla být otázka, jakých změn děti mají dosáhnout, které konkrétní vědomosti a dovednosti si osvojí, které schopnosti, postoje, potřeby a zájmy bude možno v daném časovém prostoru rozvíjet a formovat.
Hierarchie cílů	Výchovně vzdělávací cíle můžeme dělit do dvou základních skupin. Na cíle obecné a konkrétní. Cíle obecné, globální jsou prvotní a nadřazené cílům specifickým, konkrétním. Od obecných cílů odvozujeme cíle dílčí, které budou v procesu vzdělávání dosaženy v kratším čase a s menší náročností.
Obecné cíle	Nejobecnější cíle, vyplývají z předpokládaných individuálních potřeb žáků i z měnících se potřeb společnosti. Prostřednictvím cílů proniká do výuky představa o charakteristikách osobnosti, které daná společnost očekává. Cíle obecné (globální) reprezentují komplexnější, svým rozsahem širší a obsahem složitější výkony dítěte, které vyjadřují vzdálenější perspektivu rozvoje. Formulace cíle nemá podobu jednoznačného výkonu (např. dosáhnout u žáků vyšší úrovně tvořivého myšlení, změnit postoje k dané oblasti výchovy, osvojit si základní pojmy daného tématu, atd.) Při konkretizaci obecných cílů se uplatňuje zřetel k obsahu probíraného tématu a zároveň k rozvoji osobnosti dítěte.
Konkrétní cíle	Konkrétní cíle reprezentují svým rozsahem užší a obsahem jednodušší výkony dítěte, které vyplývají z obsahu obecných cílů. Každý z nich zastupuje určitou etapu dosahování obecných cílů. Jejich postupným plněním se tedy „student“ přibližuje ke splnění plánovaného komplexnějšího výkonu. Konkrétní výchovně vzdělávací cíle jsou formulovány v podobě měřitelných výkonů dítěte. Měly by umožnit pedagogovi správně volit metody a postupy výuky a vzdělávání a žákům vytvořit si jednoznačnou představu o tom, čeho mají na konci výuky dosáhnout a současně i zhodnotit své možnosti ve vztahu k plánovanému výkonu.
Stanovení cíle	Definice výchovného nebo výukového cíle je důležitou podmínkou účinného výchovně vzdělávacího procesu. Jestliže má být cíl funkční, musí být zcela konkrétní a jednoznačný. Musí být přiměřený a musí být formulován tak, aby bylo možno posoudit, zda byl splněn. Každý výchovný a vzdělávací cíl tedy musí splňovat: • konzistenčnost, tj. nižší cíle musí být podřízeny cílům vyšším; • přiměřenost, tj. cíle musí být náročné, ale splnitelné s ohledem na individuální a věkové zvláštnosti účastníků, s ohledem na podmínky výchovně vzdělávacího procesu;

	• jednoznačnost, tj. cíle musí být formulovány tak, aby nebyl možný různý výklad jejich smyslu; • kontrolovatelnost, tj. stále musí existovat možnost zjistit, zda je cíl splněn. Výukový cíl podstatně ovlivňuje smysluplnost výuky a jeho znalost a současně i přijetí má pro děti i pedagogy velký motivační význam. Při správném vedení pedagog podněcuje studenty k aktivnímu plánování vlastní vzdělávací činnosti a rozvíjí jejich schopnost sebekontroly a sebehodnocení.
Práce s cílem	Při rozvíjení vyučovacího procesu sleduje pedagog vždy jednak cíle blízké, jednak cíle vzdálené. Blízkých cílů dosahuje většinou v jednotlivých vyučovacích úsecích a uplatňují se jako dílčí kroky k cílům perspektivním. Cílová orientace se uplatňuje v přípravě pedagoga na výuku a provází i celý její průběh. Odehrává se ve všech fázích výuky. a) V přípravné fázi provádí pedagog didaktickou analýzu probíraného tématu (viz dále); b) Na počátku výuky sděluje cíl motivačním způsobem dětem tak, aby pro ně představoval nějakou osobní hodnotu; c) V průběhu výuky společně s dětmi hodnotí, jak se přibližují k cíli, případně nakolik jsou mu vzdálení; d) Na konci výuky společně s dětmi kontroluje, zda bylo cíle dosaženo a hodnotí výkony jednotlivců i celé skupiny ve vztahu ke stanovenému cíli. Znalost cíle, k němuž při výuce děti směřují, nejenom usměrňuje, ale i dynamizuje jejich činnost. Jestliže děti znají cíl vlastní činnosti, když přesně vědí, co si mají během vymezeného času osvojit, pak mohou organizovat vlastní práci, vytvořit si konkrétní představu vlastního postupu. Znalost cíle podněcuje dítě především tehdy, získá–li motivační sílu. To znamená, že má subjektivní smysl pro dítě. Základní podmínkou toho, aby dítě přijalo cíl za vlastní, je především dostupnost cíle. Jen dosažitelné cíle mohou vytvářet přitažlivé situace, mohou být co nejdříve přijaty dítětem jako „vlastní“ a přestanou být chápány jen jako cíle pedagoga. Při praktické činnosti s cíli dodržujeme následující pravidla: • Každá činnost by měla vést k cíli, který si dítě uvědomuje a jehož se snaží dosáhnout. • Každý takový cíl by měl být pro dítě dosažitelný. Úkolem pedagoga je posilovat jeho důvěru, že cíle může dosáhnout. • Každý student by měl mít možnost posoudit, zda se k cíli blíží, nebo se mu vzdaluje. Ten, kdo se učí, by měl mít pocit, že se k cíli přibližuje. • Cíle by měly mít pro dítě význam i mimo prostor, ve kterém se vzdělává, tedy v osobním praktickém životě. • Cíle s větší perspektivou jsou významnější, neboť pomáhají překlenout nepřitažlivé situace a dílčí cíle. Menší děti potřebují cíle blízké, brzy dosažitelné, pro starší děti jsou přitažlivé cíle vzdálenější. Učí se i samy je aktivně formulovat. • Čím více se přibližujeme k cíli, tím by měl být pro děti přitažlivější. V dynamických situacích vyučovacího procesu se pedagog nemůže strnule a striktně držet zamýšleného cíle a předem připraveného plánu. Pokud se náhle a zásadně změní podmínky vyučovacího procesu (např. v průběhu práce pedagog zjistí, že děti nemají předpokládané zkušenosti), musí reagovat na změněnou situaci a stanovit cíl, kterého je možné dosáhnout ve vymezeném čase a v dané situaci.
Didaktická analýza	Určit konkrétní cíle v souladu s obecnými cíli výchovy a vzdělávání, ale i pochopit obsah, rozsah a strukturu učební látky umožňuje pedagogovi didaktická analýza. Jde vlastně o myšlenkovou činnost pedagoga, jejíž správnost a účinnost závisí do značné míry na tom, jak sám pochopil a zvládl daný obsah učiva, jak je schopen své poznatky předat a jak zná dítě (nebo celou skupinu), kterému má být daný obsah učiva předáván. Postup při didaktické analýze lze shrnout do několika kroků: • Výběr konkrétního tématu podle plánu výuky, včetně zvoleného časového rozsahu;

	• Stanovení konkrétních výchovných a vzdělávacích cílů, které vědomosti, dovednosti, myšlenkové a poznávací činnosti si má žák osvojit, jak ovlivníme jeho postoje, popř. návyky, které normy a hodnoty má dítě získat. Promyslet otázky prověřování učiva; • Diagnostikování požadavků na jednotlivé žáky konkrétní skupiny. Zamyslet se nad zkušenostmi, které by děti s probíraným obsahem mohly mít a konfrontovat nový obsah učiva s již osvojeným učivem; • Promyslet varianty aktivní činnosti dětí ve výuce a aktivního přístupu dětí k učení; • Na základě promyšlené struktury probírané látky a činnosti dětí provést výběr konkrétních vyučovacích forem, vyučovacích metod a vyučovacích prostředků (pomůcek).
Závěr	Obsah výchovně vzdělávacího cíle pro pedagoga i kolektiv, který má být vzděláván, představuje výsledek jejich vzdělávací činnosti. Cíle mohou být blízké, dosažitelné v kratších časových úsecích, i vzdálené, jež vyjadřují perspektivnější rozvoj osobnosti. Funkční cíl, musí být konkrétní, jednoznačný, přiměřený a pro kolektiv dostupný. Musí být formulován tak, aby bylo možno posoudit, zda byl splněn. Pedagogova záměrná orientace na výchovný nebo vzdělávací cíl by měla být patrná z každé jeho výchovně vzdělávací činnosti.

LITERATURA:

- HELUS, Z., HRABAL V., KULIČ V., MAREŠ J. *Psychologie školní úspěšnosti žáka*. Praha: SPN, 1979.
- HLADÍLEK, M. *Úvod do didaktiky.* České Budějovice: Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 1987.
- KOŘÍNEK, M. *Didaktika základní školy*. Praha: SPN, 1987.
- MOJŽÍŠEK, L. *Didaktika, Teorie vzdělání a vyučování*. Praha: SPN, 1988
- NAVRÁTIL, S. *Cvičení z obecné didaktiky*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. Pedagogická fakulta, 1995.
- PODROUŽEK, L. *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1998.
- ŠVEC, V., FILOVÁ, H., ŠIMONÍK O. *Praktikum didaktických dovedností.* Brno: Masarykova universita, 2003.

B3 Organizační formy výchovy a vzdělávání

AUTORKA: Ing. Lada Prylová – ÚHÚL

Cíle kapitoly:
Po prostudování této kapitoly byste měli být schopni vybrat nejvhodnější organizační formu vyučování.

Úvod	*Proces vyučování a učení se realizuje v různých organizačních formách výchovy a vzdělávání. Existuje několik těchto organizačních forem, které se vzájemně prolínají a podporují. V textu jsou uvedeny jen základní formy.*

Skupinové vyučování	Skupinové vyučování vychází ze vzájemné spolupráce a aktivity účastníků přičemž jsou rozvíjenz jejich sociální vztahy. Lesní pedagog účastníky rozdělí na malé skupiny (3 - 5 členné). Na rozdělení (pokud pro Vás není důležité složení skupin) můžete použít různé hry, kdy dáte každému vytáhnout nějakou přírodninu a ti, kteří mají stejnou, jsou spolu ve skupině. Členové těchto skupin pak společně řeší zadaný úkol. Lesní pedagog přitom funguje jako organizátor, poradce a usměrňovatel samostatné práce jednotlivých skupin.
Individuální vyučování	Při individuálním vyučování pracuje každý účastník samostatně na svém vlastním úkolu a nespolupracuje s ostatními. Účastníci jsou různého věku a mají odlišné vědomosti. Lesní pedagog se věnuje každému návštěvníkovi zvlášť.
Týmové vyučování	Při této formě učení je velká skupina účastníků (70-250) vyučována týmem lektorů (např. 3-7) a to střídavě v tzv. velkých a malých třídách. Účastníci se schází pravidelně na výklad nového učiva ve velké třídě a toto učivo si pak procvičují v malých třídách. Výklad a procvičování zajišťují různí lektoři, pro nutnost týmové spolupráce lektorů má toto učení své jméno.
Projektové vyučování	Projektové vyučování je založeno na řešení komplexních teoretických nebo praktických problémů na základě aktivní činnosti účastníků. Většinou je využíváno jako doplňující, které umožňuje prohlubovat a rozšiřovat kvalitu učení a vyučování. Téma projektu by mělo být pro jeho aktéry blízké. Může se jednat o drobný projekt či širší projekt, který zahrne poznatky z více oborů. Vždy se snažíme, aby byl propojen s reálným životem. Významnou roli zde má samostatnost, která se projeví při formulování otázek, při jejich řešení a při prezentaci výsledků. Skupiny účastníků či jednotlivci se věnují řešení svých úkolů – musí být jasné, kdo a co bude dělat. Obvykle se neposuzuje výkon a nepoužívá se známkování, ale hodnotí se celý pracovní proces (ne pouze výsledky). Hodnocení by se měli zúčastnit sami aktéři.

Otevřené (pružné) vyučování	Realizace otevřeného vyučování je velmi rozmanitá, lze vyčlenit několik základních charakteristických rysů. V porovnání s obvyklým vyučováním ve škole se mění především tradiční prostředí třídy a její atmosféra. Z organizačního hlediska k základním formám otevřeného vyučování náleží: ▪ společná činnost v kruhu - výhodou postavení /posazení v kruhu je, že na sebe všichni vzájemně vidí, což podporuje přirozenou komunikaci. ▪ jakoukoliv aktivitu lesní pedagogiky začneme a zakončíme v kruhu. *Na začátku* necháme účastníky krátce se představit, což pomůže hlavně nám, abychom je trochu poznali. Mladší děti můžeme nechat, aby místo klasického představování řekly, jaké je jejich oblíbené zvíře/strom. Také hned na začátku je třeba určit pravidla – např., že může mluvit pouze ten, kdo má „mikrofon“ (použijeme šišku, v zimě ho uděláme z malého množství sněhu). *Na konci* necháme účastníky zhodnotit program, což nám poslouží jako dobrá zpětná vazba. ▪ svobodně volená aktivita - součástí otevřeného vyučování je aktivita, kterou si sami účastníci vyberou z určitých možností, které jim nabídnete. ▪ zařazení řešení projektů – více v projektovém vyučování ▪ fáze frontálního (hromadného) vyučování – lektor pracuje s celou skupinou (systém hodin ve škole) – do svého programu zařadíte společný výklad pro všechny.
Exkurse	Tato organizační forma vyučování je realizována v mimoškolním prostředí. Díky exkursím získají její účastníci poznatky o praktickém využívání svých teoretických poznatků a zároveň je podpořena jejich motivace a zájem o dané téma. Avšak didaktická účinnost exkurze je závislá na její důkladné a promyšlené přípravě. Je třeba neopomenout přípravu exkurze, kdy si učitel a pořadatel exkurse ujasní její cíl a vzájemně se informují – jací jsou účastníci, co znají a chtějí poznat aj. Po vlastní exkursi je dobré ji s účastníky zhodnotit – např. zadáním kreativního úkolu v rámci výtvarné výchovy (nakresli, jak se kácí strom).

LITERATURA:

- KALHOUS, Z. *Základy školní didaktiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. 122 s.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999. 292 s.
- ŠVEC, V., FILOVÁ, H., ŠIMONÍK, O. *Praktikum didaktických dovedností*. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta, 1996. 90 s.

AUTORKA: Mgr. Petra Kulichová – ÚHÚL

Cíle kapitoly:

- Objasnit pojem vyučovací metoda
- Seznámit čtenáře s klasifikací metod
- Charakterizovat vybrané metody výchovy a vzdělávání

Vyučovací metoda	V didaktice pod pojmem vyučovací metoda chápeme způsoby záměrného uspořádání činností pedagoga i dětí, které směřují ke stanoveným cílům. Vyučovací metodu můžeme považovat za způsob, kterým pedagog vyučuje a současně za způsob, kterým se děti učí. Vyučovací metody procházejí dlouhým historickým vývojem. Měnily se v závislosti na historicko-společenských podmínkách vyučování i na charakteru školy jako instituce, která reprezentovala určitou historickou epochu. V současnosti se hledají a rozvíjejí různé alternativní metody, které umožňují aktivní spoluúčast dětí při formulaci cílů a plánování procesu učení, podporují individuální i kolektivní strategie učení, vytvářejí prostor pro tvořivé činnosti, získávání osobních zkušeností i seberealizaci těch, kteří se vzdělávají. Současné alternativní metody by měly přispívat k omezování úzkosti, strachu i nudy z výuky. Vyučovací metody lze charakterizovat jako vzájemný vztah čtyř základních činitelů výchovně vzdělávacího procesu - žáka, učitele, obsahu učiva a podmínek vyučování a vzdělávání. Vzájemné vztahy prvků ve vyučujícím procesu znázorňuje následující schéma: 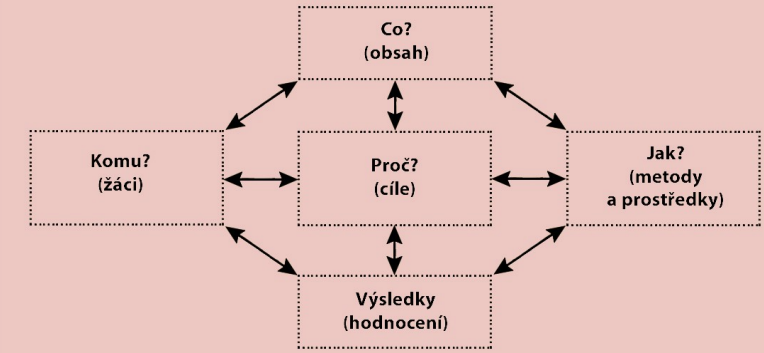
Výběr a funkce metod	V konkrétním vyučovacím procesu se uplatňují různé vyučovací metody souběžně a ve vzájemném propojení. Nejsou od sebe vzájemně odděleny. Metody se mohou v průběhu výuky měnit i několikrát vystřídat. Jednostranné používání metod (např. slovních nebo naopak praktických) nevede obvykle k úspěšným výsledkům. Pro nejvhodnější metody se pedagog rozhoduje již při promýšlení a plánování výuky. Výchozím bodem je specifický vyučovací cíl, probírané téma, předpokládané znalosti dětí i pedagogovy osobní zkušenosti. Pro volbu metod jsou určující také reálné prostředky, které má pedagog k dispozici.
Klasifikace vyučovacích metod	V didaktické teorii se setkáváme s celou řadou klasifikací vyučovacích metod, a to podle různých kritérií, např. podle pramene poznání a typu poznatků, podle aktivity a samostatnosti žáků, podle myšlenkových operací žáků atd. Pohled na vyučovací metody z různých hledisek není samoúčelný. Umožňuje, aby byly metody podle nich modifikovány a bylo tak vytvářeno velké množství metodických variant. Nejrozpracovanější jsou metody slovní a to zejména proto, že jsou nejpoužívanější. Metody slovní umožňují rozvíjet abstraktní myšlení, metody názorné vedou k vytváření představ, metodami praktickými se vytvářejí rovněž představy, ale i praktické dovednosti a návyky.

Metody slovní	Při výuce má velký význam slovo pedagoga i dítěte, slovo mluvené i psané. Mezi slovní metody patří zejména: • metody monologické, • metody dialogické. Metody slovního projevu jsou založeny na vnímání a chápání řeči. Chápání výkladu předpokládá, že bude rozvinuta a udržena v aktivitě především myšlenková činnost dětí. I zde se uplatňují osobnostní rozdíly mezi dětmi. Různé děti budou tentýž slovní projev pedagoga chápat na různé úrovni. Důležité je postupovat tak (akcentováním určitých momentů, kladením otázek apod.), aby se mohl projevit mechanismus vnímání a chápání řeči. Člověk při procesu poslouchání předpokládá určité pokračování na základě hlubokého chápání toho, co se děje. V jistém smyslu předpokládá pokračování. Zkušený pedagog má na zřeteli tuto zvláštnost vnímání slovního projevu a od počátku výkladu zaměřuje myšlení posluchačů žádoucím směrem. Vtahuje je do svého myšlenkového postupu. Využívání metod slovního projevu předpokládá věnovat náležitou pozornost i technice ústního podání. Jde především o to, aby byla řeč srozumitelná, jasná a dostatečně výrazná. Výraznost je daná pečlivou výslovností, správným přízvukem, rytmem, tempem i využíváním pauz mezi slovy a větami. Tempo řeči pedagoga se obvykle nerovná běžnému hovoru. Je pomalejší, zvláště při práci s menšími dětmi nebo náročnějším tématem.
Metody monologické	K nejčastějším monologickým vyučovacím metodám patří výklad v jeho různých formách (vyprávění, popis, vysvětlování, přednáška).
Vyprávění	Charakteristickými rysy metody jsou konkrétnost, epičnost, živost, bohatost představ. Tato metoda umožňuje poučovat především o takových jevech, které probíhají jako sled událostí a představují konkrétní situace. Dalším rysem vyprávění je emocionálnost. Projevuje se i v tónu vyprávějícího, ve snaze vzbudit u posluchačů adekvátní cílové zaujetí. Pro svoji přístupnost se tato metoda používá nejčastěji při práci s mladšími dětmi, kde zajišťuje splnění určité míry jednoduchosti. U starších dětí slouží spíše jako metoda pomocná. Doplňuje metody jiné, které jsou použity jako hlavní. Vyprávění o určité situaci, události nebo životním příběhu může mít i funkci motivační, i když při dalším postupu pedagog využije jiných metod. Vyprávění dobře poslouží i při navození citové atmosféry.
Vysvětlování	Metoda vysvětlování se uplatní nejčastěji pokud jde o osvojování látky pojmové povahy a o vyvozování zobecňujících závěrů. Charakteristickým rysem vysvětlování je logika výkladu. Pedagogův výklad je vzorem logického myšlení pro posluchače, jejichž aktivita spočívá především v pozorném sledování pedagoga. Aby metoda splnila svou funkci, nelze podcenit techniku vysvětlování. Protože dítě musí udržovat neustálý kontakt s pedagogem, je důležité hovořit přiměřeným tempem, srozumitelně bez zbytečného používání cizích slov nebo neobvyklých termínů. Pedagog si musí ověřovat pochopení výkladu. Nepřehlíží ani funkci pauz a intonace hlasu, zpomalení tempa nebo přímou poznámkou upozorňuje posluchače na důležité momenty. Pro zvýšení účinnosti osvojovaných poznatků se používá názorných metod. Ke zvýšení aktivity posluchačů se spojuje s metodou rozhovoru, diskusí i s prvky metod praktických. U menších dětí školního věku trvá obvykle vysvětlování (výklad) 5 – 15 minut. U starších dětí může trvat i déle (20 – 30 minut).
Přednáška	Přednáška je nejnáročnější formou slovních metod, a to jak pro přednášejícího, tak pro posluchače. Proto je obvykle využívána až pro posluchače vyšších tříd středních škol. Přednáška zprostředkovává poznatky v delším, soustavném a logicky učleněném projevu. Přednášející rozebírá jevy a procesy, poukazuje na jejich vzájemné souvislosti, vysvětluje příčiny, dokazuje vyslovené závěry, provádí hodnocení. Přednáška vyžaduje od posluchačů větší myšlenkové úsilí a zároveň schopnost koncentrovat pozornost po delší dobu. Proto je důležité, aby přednášející neustále podporoval aktivní spoluúčast posluchačů a trvale s nimi udržoval kontakt. Aby pro posluchače bylo snazší sledování logické linie výkladu, signalizuje pedagog přechod od jedné otázky k druhé pomocí různých prostředků, např. tónem hlasu, zápisem na tabuli, zpomalením

	tempa apod. Je důležité upozorňovat na nejzávažnější momenty a tím posluchačům usnadňovat odlišení podstatného od nepodstatného. Oživujícím prvkem přednášky bývá i řečnická otázka. Je vhodné zařadit i prvky konkrétně obrazného vyprávění (představte si, že..). Přednáška by měla možnosti názorného výkladu (tabule, obrazový materiál, mapy, dataprojektor…). Starší posluchači si mohou při přednášce pořizovat poznámky. Přednášející jim může pomoci zápisem hlavních bodů, dat, cizích slov, odborných termínů atd.
Metody dialogické	Do skupiny metod dialogických zahrnujeme ty, které jsou založeny na přímé interakci mezi pedagogem a posluchačem, předpokládají jejich vzájemnou komunikaci. Jde o metody, které výrazně aktivizují posluchače a hrají významnou roli při rozvíjení komunikativních dovedností. Náleží sem metoda rozhovoru, dialog, diskuse, panelová diskuse, brainstorming, brainwriting, beseda, atd.
Rozhovor	Metoda rozhovoru patří k nejstarším didaktickým metodám. Uplatňuje se především v práci s menšími dětmi. Často má funkci pomocnou. Pedagog jí například může použít na počátku výkladu, chce-li se přesvědčit, zda všichni posluchači mají poznatky, které předpokládá a které potřebuje pro další výklad. Jinou funkci plní metoda rozhovoru, má-li vést děti k pochopení a osvojení nové látky. Pak se posluchačům klade řada otázek, které postupně vedou k samostatnému odhalování nových vztahů, příčin jevů, hodnocení. Zvláště účinně lze využít této metody v rozhovoru problémového charakteru. Pedagog navodí problémovou situaci a podněcuje vhodně zvolenými otázkami k jejímu řešení. Přitom usiluje o to, aby se mezi dětmi rozvíjela i vzájemná výměna názorů při řešení společného úkolu. Metoda klade na pedagoga značné nároky. Je vhodné si předem připravit základní otázky, aby zachovaly logický sled a rozvíjely danou problematiku. Nejjednodušší otázky se orientují na paměť (Kdy se stalo..?). Náročnější otázky vyžadují srovnání, zobecnění, hodnocení. Otázky by měly být jednoznačné a přiměřené úrovni myšlení skupiny posluchačů. Musí být kladeny nejdříve celé skupině a teprve následně mohou být odpovědi požadovány od jednotlivých posluchačů. Důležité jsou i otázky, které kladou děti pedagogům. Měl by na ně být v rámci této metody vyhrazen dostatečný prostor. Tím metoda rozhovoru přirozenou cestou přechází v dialog.
Dialog	Dialog se pokládá za rozvinutější formu, kdy dochází ke komunikaci pedagoga a dětí navzájem. Podcenění metody dialogu nebo diskuse vede k tomu, že hovoří hlavě pedagog. Děti jsou převážně jen v roli posluchačů. Pro dialog je podstatné, aby: • problém, který je předmětem dialogu byl pro děti zajímavý, • v kolektivu byla navozena atmosféra důvěry, umožňující dětem svobodně vyjadřovat vlastní názory.
Brainstorming	Brainstorming slouží k hledání nových řešení problémů. Vyžaduje, aby všichni účastníci v průběhu stanoveného času (např. 10 min.) zformulovali co nejvíce spontánních nápadů k danému problému. Tyto nápady se zapisují na viditelné místo, aby provokovaly k dalším myšlenkám. Jednotlivé nápady se v průběhu stanovené doby nekritizují. Teprve po stanoveném čase se analyzují a hledá se v nich racionální jádro.
Brainwriting	Jednou z forem brainstormingu je brainwriting. Jeho podstata spočívá v psaní nápadů na lístky. Obě metody se zařazují zvláště v procesu vzdělávání dospělých, např. při hledání nových řešení konkrétních problémů v odborných kurzech.
Beseda	K metodám dialogickým může být řazena i beseda dětí s odborníkem. Motivem diskuse je tady zájem žáků o jistý problém. Otázky klade skupina dětí a pedagog je informátorem. Při besedě je vhodné se zaměřovat na typická fakta, nezabíhat do zbytečně odborných detailů. Nakonec má být beseda zpracována v závěr, který přehledně utřídí, zhodnotí a zobecní nové poznatky.
Metody názorně	Demonstrační metody uvádějí děti do přímého styku s poznávanou skutečností, obo-

demonstrační	hacují jejich představy, konkretizují abstraktní pojmy, podporují spojování poznávaného s reálnou životní praxí. Demonstrační metody mají v didaktice velmi dlouhou tradici. Jsou náročné na čas a ze strany pedagoga vyžadují plánovitou přípravu. Jejich význam vzrůstá i tím, že možnosti demonstrace jsou posilovány moderními technickými prostředky. Demonstrace se neomezuje pouze na vizuální objekty, ale využívá i akustické možnosti. Z hlediska propojení s reálným životem je důležitá jedna z jejích forem - exkurze. Tato metoda má vedle funkce poznávací také výraznou motivační schopnost.
Metody praktických činností	Mezi metody praktických činností žáků náleží především didaktické montážní a demontážní činnosti, laboratorní práce a praktické pracovní činnosti. Převažujícím pramenem poznání u těchto metod je přímá činnost, přímý styk s předměty a možnosti manipulace s nimi, tedy konkrétní práce zúčastněných. Do této skupiny metod patří montážní a demontážní činností, kterých se využívá při práci s dětmi již v předškolním věku a jimiž se vlastně učí určitým prvkům analýzy a syntézy. Uplatnění této metody záleží samozřejmě na technickém vybavení, které má pedagog k dispozici. Další praktickou metodou jsou laboratorní práce, které překonávající jednostranné slovní a nazírací způsob osvojování poznatků. Umožňují je získat i experimentováním. Praktické pracovní činnosti se uplatňují jako metoda u dětí všech věkových stupňů. Jde o práce s papírem, textilem, přírodninami atd. Používá se nástrojů, strojů a měřících pomůcek. Děti získávají poučení o vlastnostech materiálu, o nástrojích, strojích a jejich funkci. Realizaci těchto metod usnadňuje zřizování speciálních pracoven. Jejich vybavení, rozměry, nábytek, pomůcky, ale i estetický vzhled, vytvářejí příznivé podmínky pro samostatnou práci dětí, ale i pro skupinovou činnost.
Hra	Hra, podobně jako pracovní činnost dítěte, má své vzdělávací a výchovné poslání. Je nejvíce využívána při práci s mladšími dětmi, ale je blízká i dětem v nejvyšších třídách školní docházky. Zvláště v posledních desetiletích nabývá hra na popularitě jako jedna z didaktických metod aplikovaných i při práci s žáky středního a vyššího stupně škol. Dítě se učí hrou organizovat svůj život mezi jinými dětmi a získává četné společenské vědomosti a dovednosti, které se později zpřesňují. Dovednosti nabývají vážných forem a pak se stávají závažnými prvky života dospělého.
Námětové hry	Pedagog může využívat např. tzv. námětových her při pohybových aktivitách nebo při dramatizaci. V námětových hrách dítě napodobuje život a učí se žít „jako dospělý“. Tím odráží ve hře kulturu života dospělých i jejich vyjadřování. Učí se jednat s lidmi, získává informace o jednotlivých povoláních. Tyto formy her se nám nabízejí pro bližší seznámení s konkrétní problematikou každého povolání (hra na lesníka, hra na myslivce…). Hra mnohdy navodí téma k řešení otázek, vysvětlování, diskusi. Při námětových hrách může pedagog odhalit, že dítě nechápe určitý profesní úkon nebo samotnou náplň daného povolání. Pak by měl pedagog tyto nejasnosti dětem náležitě objasnit. Tyto hry se mohou stát cenným průzkumem znalostí o vybraném povolání.

Hry s pravidly	Didakticky cenné jsou také četné hry s pravidly. Při těchto hrách se dítě učí přizpůsobovat se pevně stanoveným regulím, učí se kázni a adaptaci. Před začátkem samotné hry je nutné nejen pečlivě a jasně vysvětlit, jaká pravidla se musí dodržovat, ale také se přesvědčit, že všichni účastníci hry pravidla skutečně chápou. V průběhu samotné hry pak kontrolovat dodržování těchto pravidel a usměrňovat chování, které se těmto pravidlům vymyká.
Soutěže	Soutěže lze pokládat za zvláštní skupinu her. Výsledek se posuzuje s ohledem na umístnění účastníků v určitém pořadí. Soutěže učí smyslu pro fair play, toleranci, vyvinutí maximálního úsilí a odpovědnosti za celek. Neměly by ale podněcovat k nezdravé rivalitě, dosažení vítězství za každou cenu. Proto je při nich důležitá role pedagoga zejména jako strážce spravedlivých zásad a nestranného hodnotitele výkonů. Soutěže patří u dětí k velmi oblíbeným metodám práce. Vyžadují ale dostatečnou přípravu pedagoga zahrnující i úvahu o vyhodnocení soutěže. Právě spravedlivé zhodnocení celého průběhu her dává pedagogovi značnou možnost výchovně působit.
Metody simulační	V současné době se věnuje pozornost zvláště metodám simulačním a situačním, metodám inscenačním a dramatizaci. Pod pojmem simulace chápeme zjednodušené předvedení určité části skutečnosti. Simulační metody předpokládají aktivitu účastníků. Dnes, kdy různé zdroje poznání, jako je rozhlas, televize, tisk, vedou spíše k pasivnímu přijímání nových informací, metody simulační umožňují získat vědomosti operativní, živé a prožité. Lze tak umožnit dítěti samotné prožití konkrétní situace (např. postavit dítě do role průvodce lesní stezkou nebo přednášejícího na semináři s ekologickou tématikou). Důležitá je při tom verbální i neverbální komunikace. Nejen tedy to, co říká, ale i jak to říká a jak celkově vystupuje. Metody simulační navozují určitý hravý ráz situace, která nemá konfrontační charakter, jak to bývá v reálném životě. Umoňují jednotlivci vystupovat uvolněně a získat nadhled. Zaujímat bez obav určité postoje. Zároveň vedou od pouhého mluvení k prožívání a jednání. Tyto metody patří mezi velmi náročné a proto jsou využívány především u starších dětí nebo dospělých.
Metody situační	Další skupinou výchovných a vyučovacích metod jsou metody situační. Umožňují dětem získávat dovednosti, analyzovat a řešit problémy, které představují životní situace. Patří sem řešení různých případů konfliktních situací, incidentů (např. neukázněný cyklista projíždějící chráněnou oblastí a lesní správce, který kontroluje dodržování pravidel chování nebo řešení problémové situace, kdy je způsobena škoda na lesním porostu apod.). Děti se učí konstruktivně řešit zejména interpersonální konflikty, tlumit jednostranně emotivní postoje, chovat se asertivně. Při této metodě děti diskutují řešení jednotlivých případů ve skupině. Jejich správné reakce (z pohledu obecně platných norem chování) se posilují a nevhodné tlumí či korigují. Řešení modelů reálných situací vyžaduje komplexní přístup, předpokládá pružné využívání vědomostí, produktivní myšlení a vzájemnou spolupráci. Taktéž patří mezi metody dětmi oblíbené, avšak velmi náročné.
Metody inscenační	Podstata inscenačních metod spočívá v hraní osob zúčastněných v určité simulované sociální situaci. Role mohou být dětmi zvolené nebo přidělené. Simulované situace se řeší nejen v teoretické rovině, nýbrž přímou realizací za účasti aktérů. V podstatě jde o problémovou metodu, která se přibližuje lidskému jednání v reálné situaci. Výchovně vzdělávací význam těchto metod spočívá v tom, že se děti vžívají do role, kterou předvádějí. Získávají nové emocionální zkušenosti, postoje, osvojují si i vhodné způsoby reakcí ve vybraných situacích. Náleží sem inscenování dialogu na různá témata, událostí, které se někdy staly apod. Nejčastěji se používají při přípravě na výkon těch povolání, kde jsou významné sociální interakce (jednání na úřadě, představování ve společnosti, obhajování názoru apod.).
Dramatizace	Dramatizace je velmi starou metodou. Zpočátku se její význam zdůrazňoval při práci s malými dětmi, v současné době je využívána jako jedna z výchovných metod používaných u všech věkových kategorií (lze zdramatizovat pohádku i drama týkající

	se vandalizmu, drogové závislosti apod.). Dramatizace konkretizuje probírané téma, umožňuje jeho prožití, umožňuje oživit průběh učení. Ale tak si lépe i pamatovat, prohlubovat zájem o téma a rozvíjet tvořivost. Děti se učí vystupovat před ostatními, ztrácejí ostych před veřejností.
Závěr	Vyučovací metoda je způsob, kterým záměrně působí pedagog na své posluchače, aby dosáhl stanoveného výchovně vzdělávacího cíle. Metody pedagog volí podle časových možností, reálných prostředků (pomůcek, které má k dispozici), podle věku a schopností skupiny, podle počtu dětí ve skupině i podle svých osobních zkušeností. Má k dispozici metody jednodušší i náročnější, avšak každá metoda práce, aby byla dobře zvládnuta a splnila svůj smysl, vyžaduje od pedagoga dostatečnou a většinou náročnou přípravu.

LITERATURA:

- HELUS, Z., HRABAL V., KULIČ V., MAREŠ J. *Psychologie školní úspěšnosti žáka*. Praha: SPN, 1979.
- HLADÍLEK, M. *Úvod do didaktiky.* České Budějovice: Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 1987.
- KOŘÍNEK, M. *Didaktika základní školy*. Praha: SPN, 1987.
- MOJŽÍŠEK, L. *Didaktika, Teorie vzdělání a vyučování*. Praha: SPN, 1988.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV nakladatelství, 1999.
- ŠVEC, V., FILOVÁ, H., ŠIMONÍK O. *Praktikum didaktických dovedností.* Brno: Masarykova universita, 2003.

C Základy vývojové psychologie – psychologické minimum

AUTORKA: **Mgr. Zuzana Heinzová, PhD.** – Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica
Mgr. Štefan Harkabus - Metodicko-poradenské centrum Banská Bystrica

KAPITOLY:

C1 Metodika přípravy, realizace a hodnocení aktivity s cílovou skupinou
C2 Předškolní věk (3. až 6.rok života)
C3 Mladší školní věk (6. až 10. rok života)
C4 Dospívání – puberta (10./11. až 15./17. rok života)
C5 Dospívání – Adolescence (15./17. až 20./22. rok života)
C6 Dospělost (20./22. až 60. rok života)
C7 Stáří (nad 60 let)

Cíle:

- vysvětlit specifika jednotlivých vývojových období v životě člověka
- pochopit vývojové úkoly a úskalí období
- uvědomit si základní principy práce s osobami v jednotlivých vývojových obdobích
- pochopit možnosti budování vztahů se stejně starými lidmi, s autoritami a vztahy k sobě samému a možnosti rozvoje osobnosti
- ilustrovat vzorové aktivity

C1 Metodika přípravy, realizace a hodnocení aktivity s cílovou skupinou

Úvod	Když se zeptáme dětí nebo dospělých lidí proč chodí na procházky do přírody, většina z nich odpoví – kvůli kamarádům, přátelům a novým vztahům. Účastníci lesní procházky kromě fyzické aktivity potěší svoji duši pohledem na krásy přírody, naváží nová přátelství, otestují si vlastní síly a schopnosti. Výzkumy v této oblasti potvrzují, že děti a dospělí, pokud mohou mezi sebou komunikovat a spolupracovat, naučí se víc, a to, co se naučí má trvalejší hodnotu. Oprávněně lze říct, že aktivity v lesní pedagogice kultivují osobnost člověka, dávají mu příležitost být vnímavější k sobě, k druhým, k přírodě. Kultivování osobnosti každého člověka je procesem vývoje lidského jedince od narození až do smrti. Následující text nabízí lesnímu pedagogovi stručné a přehledné zpracování jednotlivých vývojových období v níže uvedeném členění.
Členění aktivit	Nabízené aktivity jsou rozděleny do **několika kategorií** (seznamování a stanovení pravidel ve skupině; aktivity zaměřené na tvorbu spolupracujících skupin; rozehřívací a uvolňující aktivity; aktivity rozvíjející jemný fyzický kontakt; nosné aktivity na rozvoj spolupráce; aktivity na závěr společných setkání). Aktivity a cvičení jsou převzaty z různých domácích i zahraničních publikací a v některých částech jsou volně upraveny pro podmínky práce lesního pedagoga.
Cílové zaměření aktivit	Zařazování vhodných aktivit do programu lesní vycházky **napomáhá prožívání** a pochopení etických hodnot hlavně prostřednictvím vnímání situací, přírody, sebe a jiných lidí. **Ulehčuje porozumění** a vnitřní přijetí souvisejících hodnot a norem. **Umožňuje nácvik** odpovídajícího chování dětí i dospělých v přírodě a také **přenos získaných zkušeností** do každodenního života.

Problémy při práci s aktivitami	Při realizaci jednotlivých aktivit se může stát, že účastníci budou nespokojeni, **nebudou ochotní spolupracovat** a budou odmítat aktivní účast. Tento postoj se dá předvídat hlavně ve skupinách, které již mají stabilizované určité normy, kde se již silně stabilizovala struktura skupiny a výrazně diferencovaly podskupiny. Může se jednat také o skupiny, ve kterých se účastníci ještě nesetkali s podobnými technikami a nemají obdobné zážitky a zkušenosti. Obdobný jev může vzniknout i v nově vytvořených skupinách, pokud je lesní pedagog netrpělivý a aplikuje **náročné, resp. věku nepřiměřené aktivity.** Lesní pedagog by měl mít na paměti, že každý účastník aktivity má právo říci NE a některé z aktivit se nezúčastnit. Kritickým místem může být, když lesní pedagog po prvních neúspěších rezignuje. Právě na začátku **je třeba předpokládat neúspěchy a problémy**, odolat jim a důvěřovat si. Dobrým řešením je přijít na další setkání s novým nápadem. Zpravidla se nakonec podaří překonat případný počáteční odpor členů skupiny k novým formám práce. Stejně pozitivně působí i zapojení se do aktivit skupiny samotným lesním pedagogem, příp. zapojení učitele, který třídu doprovází.
Význam hodnotové reflexe	Z hlediska podporování efektivního procesu sociálního učení je potřebné u většiny aktivit **nevynechat reflexi** po ukončení aktivity. Posláním práce lesního pedagoga je podporovat reflexi prožitého, aby byla co nejbohatší a abychom do reflektování zapojili co nejvíce účastníků aktivity. Právě tady se mohou účastníci uvolnit, vyjádřit a vyjasnit komunikační nejasnosti a nedorozumění, pochopit zpětné vazby, reflektovat dění, citlivě se sbližovat a dozvědět se o sobě, přírodě i skupině důležité informace a poznatky.
Struktura jednotlivých aktivit:	
Název aktivity	Tematické vymezení aktivity (např. „Stromová pantomima“).
Cíl aktivity	Poskytuje údaje a informace o tom, jaké personální a sociální zručnosti můžeme při dané aktivitě rozvíjet.
Účastníci	Uvedené údaje jsou o tom, jaké **věkové skupiny** by se mohly dané aktivity zúčastnit. Rozhodující je vždy otázka, zda odpovídá stupeň náročnosti dané věkové skupině. Jelikož v osobní zralosti, způsobu myšlení, vyjadřovacích schopnostech, otevřenosti atd. existují často velké odlišnosti, jsou uvedené údaje spíš podnětem než závazkem. Pro lesního pedagoga je důležité, že soubor uvedených aktivit je aplikovatelný po určitých úpravách i pro jiné věkové skupiny (např. dospělí, skupiny se speciálními potřebami a pod.).
Čas	Kolik času potřebuje lesní pedagog na jednotlivou aktivitu, závisí často od velikosti skupiny a konkrétních očekávání jednotlivých členů skupiny. Uvedené **časové rámce** je potřebné vnímat jen jako **orientační.**
Pomůcky	Lesní pedagog realizuje aktivity tak, aby potřebné pomůcky poskytovala sama **příroda,** avšak při některých aktivitách potřebuje i jednoduché pomůcky.
Metodika realizace	Jedná se o detailnější **popis posloupnosti jednotlivých činností** při realizaci předmětné aktivity. Poskytuje lesnímu pedagogovi již odzkoušené postupy, podle kterých je dobré vést jednotlivce i skupinu jako celek.
Reflexe	Reflexe by se měla stát při realizaci jakékoliv aktivity **nejdůležitější fází** práce lesního pedagoga se skupinou. Účastníci by měli mít možnost vyjadřovat své pocity. Slovně obeznámit ostatní účastníky, co při aktivitě zažili, čím je obohatila, jak se při její realizaci cítili. Cílem reflexe je: • aby účastník aktivity nezůstal jen při dojetí, nadšení, prožití soucitu nebo radosti

	• aby z často neuvědomělých projevů chování vzniklo vědomé pochopení a osvojení si plánovaných zručností a hodnot • aby pochopené hodnoty postupně vytvořily nový hodnotový systém a s ním související očekávané normy chování člověka v přírodě Reflexi by měl podat každý účastník aktivity včetně lesního pedagoga!
Princip stejné šance	Hodnotová reflexe pomáhá účastníkům ujasnit si, jaké důsledky má jejich chování v přírodě a co by na svém chování mohli změnit. Dobrý lesní pedagog dbá na to, aby žádný účastník nebyl za své názory a konání odsouzen a **aby dostal zpětnou vazbu každý**, kdo o to stojí. Jedním z předpokladů úspěšné reflexe je podporovat každého jednotlivého účastníka k vyslovení svých názorů a utvářet dostatečný časový prostor na reflexi. Při reflexi doporučujeme použít metodu kladení otázek nebo řízenou diskusi.

C2	Předškolní věk (3. až 6.rok života)
Vývojové období	Je to období života, ve kterém se děti učí orientovat v širším okolí – mimo své rodiny. Poznávají nové prostředí a nové lidi v něm.
Vývojové úkoly období	Předškolní věk je označován jako **období her**, protože hra vyplňuje dítěti podstatnou část dne a dítě díky hře poznává realitu života. Zároveň má dítě pro hru dostatečně rozvinuté schopnosti, množství času a svobody. Kromě hry se u dítěte začíná objevovat dětská tvořivá činnost (hlavně kreslení a zpěv). Děti jsou už schopné učit se na základě vlastních zážitků a to pod přímým vedením pedagoga nebo rodiče. Toto období je také **tzv. druhým tázacím obdobím,** protože dítě klade množství otázek typu – Nač ? Proč ? Jak ? a pod.
Aktivita 1:	**Hledáme odpovědi**
Účastníci:	3 – 6 let
Čas:	15 minut
Cíl:	Povzbudit zvědavost dětí při pobytu v přírodě.
Pomůcky:	Poskytuje příroda
Popis postupu:	Shromáždíme děti na louce na kraji lesa. Děti se procházejí v určitém prostoru beze slov. Na znamení lesního pedagoga (např. zapískání, potlesk) zůstanou stát a s nejblíže stojícím dítětem utvoří dvojici. Pokud je počet dětí ve skupině lichý, lesní pedagog utvoří dvojici s dítětem, které stojí nejblíže k němu. Děti ve dvojici se chytnou za ruce a vyčkají na úkol, který zadá lesní pedagog. Úkol zní: Ve dvojici vstupte do lesa a přineste si něco, co vás zaujalo (list, větvičku, suchou větev, kámen, stéblo trávy a pod.). Přinesený předmět si děti položí na podložku před sebe a posedají si do kruhu.
Reflexe:	Děti po jednom vyprávějí o svém předmětu, co je na předmětu nejvíce zaujalo, jak se jmenuje to, co přinesly. Děti se ptají další otázky, na které odpovídají buď jiné děti

	nebo lesní pedagog. Po skončení aktivity děti odnesou svůj předmět zpátky do lesa, s výjimkou odpadu, který do lesa nepatří.
Sociální sféra - vztahy	V životě předškoláka se v tomto vývojovém období intenzivně rozvíjí sociální sféra. Dítě už dokáže komunikovat se svým okolím. U dětí se prudce rozvíjí řeč a slovní zásoba. Častým jevem je, že si děti vytvářejí vlastní výrazy a slovní spojení a také neologismy.
Vztahy se stejně starými dětmi	Je to úplně nový rozměr života dětí. Do této doby stejně staré děti vnímaly, ale ne jako partnery pro společnou hru. Začíná se období sdružování do dětské herní skupiny, v rámci které již některé děti projevují svoji dominanci a vůdcovské sklony. Přátelství nejsou ještě pevná, ale již se utvářejí i na základě vzájemných sympatií.
Aktivita 2:	**Mé jméno**
Účastníci:	3 – 6 let
Čas:	15 minut
Cíl:	Blíže se poznat a oslovovat se jmény.
Pomůcky:	Žádné
Popis postupu:	Děti i lesní pedagog sedí v kruhu a lesní pedagog vyzve děti, aby si vzpomněly na zvířátko, které mají nejraději. Pak se pedagog představí tak, že k svému jménu přidá přívlastek, který ho charakterizuje. Například: Jsem lesník Ondřej – hospodář tohoto lesa. Dítě, které sedí po jeho pravici zopakuje jméno i přívlastek lesníka a řekne svoje jméno, ke kterému přidá oblíbené zvířátko takto: Ty jsi lesník Ondřej, hospodář tohoto lesa a já jsem Ruda – srneček. Hra jde dokola, dokud se nepředstaví všechny děti.
Reflexe:	Lesní pedagog podporuje vyjadřování dětí otázkami. Jak tě oslovují doma? Chceš, aby ti takhle říkali i kamarádi? Znáš své kamarády podle jména? Proč se ti líbí zvířátko, které jsi si vybral ke svému jménu? Viděl jsi již takové zvířátko ve skutečnosti?
Vztahy s autoritami:	Dospělí jsou pro dítě stále důležití, protože jsou pro ně zdrojem jistoty, bezpečí (hlavně rodiče) a také zdrojem odpovědí na jejich časté a opakované otázky. Dospělí fungují jako kontroloři pravidel při dětských hrách, protože děti se ne vždy samy umějí rozhodovat při vyskytnutí se nějakého problému při hře ve skupině. Dospělí jsou pro děti také vzory při přisvojování si nových sociálních rolí.
Aktivita 3:	**Výlet**
Účastníci:	3 – 6 let
Čas:	20 minut
Cíl:	Uvědomit si význam mimoslovní komunikace, potřeba pomoci v neznámé nebo komplikované situaci.
Pomůcky:	Poskytuje příroda.
Popis postupu:	Skupinu dětí přivedeme k lesnímu potoku, přes který vede lávka. Jedno dítě dostane instrukci, že lávka je nalomená. Přejde na druhou stranu a zjistí, že kdyby po lávce šly

	ostatní děti, hrozilo by jim nebezpečí. Dítě, které přešlo přes lávku dává gesty, posunky nebo mimikou ostatním signál, aby přes lávku nechodily. Jeho slova, křik, by děti na druhé straně pro šumící potok a velkou vzdálenost neslyšely. Děti se v pozici prvního víckrát vystřídají.
Reflexe:	Vede ji lesní pedagog položením otázek. Podařilo se ti srozumitelně oznámit ostatním kamarádům nebezpečí? Porozuměly ti ostatní děti? Rozuměly jste, co vám kamarád na druhé straně potoka oznamuje? Co z jeho vyjádření bylo nejvíc srozumitelné? Jaký jsi měl pocit, když jsi pomohl kamarádům v nebezpečné situaci? Umíte poděkovat kamarádovi za pomoc? Řekněte, jak se dá beze slov pomoci jinému v nebezpečné situaci.
Vztahy k sobě samému	Dítě v období předškolního věku ještě nemá rozvinutou sebereflexi a tím ani vlastní sebeobraz. Děti jsou k sobě nekritické a většinou se vidí v pozitivním světle. Sebeobraz dítěte v tomto vývojovém období je utvářený převážně výroky dospělých na jejich adresu.
Aktivita D4:	**Zvířátka**
Účastníci:	3 – 6 let
Cíl:	Rozvíjet sebeúctu dětí, vyslovit dík za vykonané dobro.
Pomůcky:	Kartičky s názvy, resp. obrázky zvířat
Čas:	15 minut
Popis postupu:	Děti usadíme do kruhu na vhodném místě v lese. Lesní pedagog je vyzve, aby si představily, že se ztratily v lese. Dostanou se z něho jen tak, že co nejpřesněji napodobí zvířátka. Děti si postupně od lesního pedagoga vytahují kartičku se zvířátkem, které pak napodobují, tedy jsou do něho „začarované“. Pokud ostatní děti uhádnou jaké zvířátko napodobovaly, stanou se znova člověkem. Dítě odevzdá lesnímu pedagogovi kartičku, a to je znamení, že je svobodné - „odčarované“. Za vysvobození se vhodným způsobem poděkuje. Vytváří se tak atmosféra radosti a svobody. Každému osvobozenému zvířátku ostatní děti zatleskají, a tím ohodnotí jeho výkon.
Reflexe:	Vede ji lesní pedagog položením otázek. Jak jsi se cítil po vysvobození? Co bylo na úkolu nejtěžší? Kolik zvířátek jsi uhodl? Jak jsi poděkoval?
Úskalí období	Na začátku tohoto vývojového období se může objevit v chování dítěte tzv. **dětský negativismus.** Je to období prvního vzdoru. Některé děti dostávají až záchvaty zloby, jejichž nevhodnost a nepřiměřenost si dítě neuvědomuje. Tyto projevy rychle vyprchají, není proto vhodné dítě trestat. Vhodnou reakcí lesního pedagoga je tyto chvilkové záchvaty ignorovat (pokud dítě neubližuje sobě nebo svému okolí). Vhodnou reakcí zkušeného lesního pedagoga je upoutat pozornost dítěte jiným směrem. V tomto věku se v chování dítěte projevuje tzv. **dětský egocentrismus.** Dítě si uvědomuje a prosazuje hlavně své přání a je málo citlivé vůči svému okolí. Je potřebné dávat pozor na to, aby tento egocentrismus nebyl u dítěte posilovaný, protože to může vést až k rozmazlenosti. Z dalších úskalí v chování této věkové skupiny je třeba upozornit na možné projevy **dětské soupeřivosti a žárlivosti.** Dalším specifikem období je dominance někdy velmi bujné představivosti dítěte v jeho životě. Často mluvíme až o konfabulační schopnosti – dítě si mezery ve vědomostech a v paměti vyplní výmysly, kterým samo uvěří. Pozor! Nejde o záměrné lži, tyto konfabulace souvisí s nedostatkem vědomostí a paměti.

Co je potřeba si zapamatovat?	• dítě v tomto věku už umí konat uvědoměle a vytrvale (pozorujte dítě při hře) • děti je vhodné zaměstnat tzv. konstrukčními hrami (nechejte dítě něco budovat, stavět a pod.) • pro dítě je typické konání „Já sám“ (nevyrušujte dítě při hře) • dítě v tomto věku chce poznat vše nepoznané, bez ohledu na možné nebezpečí (mějte děti vždy v dohledu) • dítě se učí vyjadřovat své city (upozorňujte dítě na projevy dobra i zla); tyto projevy citů v žádném případě nehodnoťte! • dítě má potřebu být se stejně starými dětmi (vytvářejte skupinky dětí při činnosti) • děti v tomto věku jsou velmi rády chváleny (pochvalte každé dítě i při nejmenším úspěchu) • při hodnocení činností dětí využívejte pozitivní hodnocení (vyhýbejte se kárání a trestání dětí) • reálné sebehodnocení u dětí v tomto věku není ještě rozvinuto, dítě samo sebe hodnotí tak, jak ho vidí dospělí / autority (vyzdvihujte přednosti a dobré činy dětí – základ budoucího sebevědomí dítěte)
Závěr pro práci lesního pedagoga	• krátké a intenzivní programy • dávat přednost pohybovým aktivitám, avšak míčové hry jsou méně úspěšné • není důležité vědět, jak les funguje, ale s jakým pocitem dítě odchází domů • využívat pohádky a příběhy • jednoduchá terminologie, strom je strom, ne buk nebo smrk • důraz klást na smyslové a citové zážitky • rozvoj úcty a lásky k lesu • potřeba neustálé pozornosti • netrestat lži • zásada přiměřenosti, pravidelný odpočinek

C3	Mladší školní věk (6. až 10. rok života)
Vývojové období	Období, ve kterém v životě dítěte **dominuje škola.** Povinnosti, které přináší škola zaplňují značnou část dne a zálib dítěte. Kromě školních povinností se dítě stále významně věnuje hrám.
Vývojové úkoly období	Dítě v tomto období vývoje soustřeďuje svoji pozornost a úsilí na adaptaci ve školním prostředí. Škola a činnosti s ní spojené představují hlavní zaměstnání dětí. **Pravidla chování ve škole** učí děti přizpůsobovat se potřebám jiných a také se ovládat. Při řízení vlastních potřeb a přání se děti učí uplatňovat svoji vůli. Čím dál víc si díky podobným potřebám a zálibám vytvářejí **vztahy kamarádství** a postupně se zařazují do skupiny stejně starých dětí.
Vztahy se stejně starými dětmi	Pro dítě v tomto věku **jsou stejně staré děti velmi důležité.** Během tohoto období však dochází ke změně kritérií pro posuzování kamarádů: • na začátku tohoto období je dobrým kamarádem ten, koho tak označují i autority v okolí dítěte (rodiče, učitelé) • v 2. a 3. ročníku základní školy je dobrým kamarádem ten, kdo pomáhá jiným, brání kamarády a s kterým může dělat všechno společně • ve 4. a 5. ročníku základní školy je dobrým ten, kdo se podělí, je smělý a hlavně nezklame. • toto posuzování se projevuje i ve vývoji vztahů v dětské skupině: • v 1. a 2. ročníku jsou děti navázané více na autoritu pedagoga než na ostatní děti ve skupině, však postupně vytvářejí skupinky kamarádů, a to na základě aktuálních potřeb.

	• od 3. ročníku začíná skupinový život dětí a autorita pedagoga ustupuje do pozadí. Děti vytvářejí přátelství na základě vzájemných sympatií a kamarádské vztahy upřednostňují před vztahy k učitelům.
Aktivita 5:	**Naše rituály**
Účastníci:	6. – 10. let
Cíl:	Rozvíjet identitu a soudržnost společenství. Uvědomovat si práva a povinnosti.
Čas:	dlouhodobá aktivita
Pomůcky:	podle charakteru činnosti
Popis postupu:	Souborem aktivit sledujeme kromě zkušeností se stejně starou skupinou i schopnost adaptace a vzájemného podřizování se na základě přijetí a respektování dohodnutých pravidel. Děti se učí v skupinových vztazích spolupracovat, vzájemně se tolerovat a přizpůsobovat své požadavky ostatním. Orientují se ve skupině, hledají si v ní místo a přebírají na sebe různé skupinové role. Alternativní náměty aktivit: • výběr společné písně (hymny) pro skupinu • tvorba loga a symbolů pro skupinu (vlajka, čepice, značka, erb, maskot apod.) • způsob oslavování osobních, či skupinových svátků (možnosti přizvání rodičů dětí)
Reflexe:	Lesní pedagog při různých příležitostech poskytuje skupině podporu a zpětnou vazbu. Ptá se na vytvořené podmínky. Pokládá otázky, kterými zjišťuje, zda se práce ve skupině účastní všechny děti. Lesní pedagog poskytuje přiměřeně a spravedlivě pozornost všem členům společenství.
Vztahy s autoritami	V tomto vývojovém období života dětí se mění i vytváření vztahů s autoritami. U dětí v 1. a 2. ročníku základní školy je obvykle nejvyšší autoritou učitelka. To, co řekne paní učitelka je „písmo svaté“. Dítě je k učitelce někdy nekritické. Učitelka pro dítě představuje náhradu rodičů v jejich nepřítomnosti. V tomto vývojovém období se můžeme setkat s tím, že děti se za každou cenu chtějí dostat do přízně pedagoga např. i žalováním na druhé děti. Ve 3. a 4. ročníku základní školy jsou už děti vůči pedagogovi kritičtější, ale pokud je trpělivý a spravedlivý, mají ho rády. Lesní pedagog bude pravděpodobně pro děti vystupovat také jako autorita. Je dobré, pokud pedagogové vytvářejí vztahy založené na spolupatřičnosti a spravedlivosti prostřednictvím dohodnutých pravidel.
Aktivita 6:	**Na výletě**
Účastníci:	6. – 10. let
Cíl:	Rozvíjet tvořivost dětí při tvorbě pravidel.
Čas:	30 minut
Pomůcky:	Plakát s pravidly života školní třídy, fixy, papíry.

Popis postupu:	Otázkami vedeme děti k tomu, aby si připomněly pravidla, podle kterých se chovají ve školní třídě a na základě kterých je toto společenství žáků funkční. Obvykle jsou tato pravidla zveřejněná na viditelném místě ve třídě. Dětem oznámíme, že se připravujeme na dvoudenní výlet do přírody (konkretizujeme místo i typ výletu) a záleží na tom, aby se na tomto výletě všichni cítili dobře. Podmínkou je vytvoření a respektování společných pravidel. Pak děti rozdělíme do malých skupinek po 3 – 4. Úkolem každé skupiny bude: • z pravidel života ve školní třídě vybrat ta, která je třeba dodržovat i na výletě • doplnit je o nová pravidla, která mají své opodstatnění na daném výletě (každá skupina jedno, maximálně dvě nová pravidla). Každý úkol realizujeme osobitě a prezentujeme ve velké skupině. Vyhodnocením produkce dětí společně vytvoříme pravidla, která budou platit pro plánovaný 2 – denní výlet.
Reflexe:	Proč jsou důležitá pravidla pro naše společenství dětí? Má i příroda vlastní pravidla života? Proč se máme chovat podle nich? Jsou pravidla potřebná i na výletě? Co jste sledovaly pravidlem, které jste vytvořily ve vaší skupině? Co by se stalo, kdybychom na toto pravidlo zapomněli? Přispěl jsi i ty k tvorbě tohoto pravidla?
Vztah k sobě samému	Dítě v tomto vývojovém období stále není schopné skutečné reflexe, t.j. nemá utvořený reálný sebeobraz a je tím, co o něm říkají pro něho významné autority (rodiče a učitelé). Vztah k sobě samému si dítě v tomto období buduje i pomocí „domácího miláčka“ – zvířátka v domácnosti. To pomáhá dítěti rozvíjet empatii (vcítění se do života jiného), naplňuje potřebu jeho sociálních kontaktů, uspokojuje potřebu jistoty, bezpečí a také významnou potřebu – být někým plně akceptován a uznáván.
Aktivita 7:	**Pejsek v zrcadlové síni**
Účastníci:	6. – 10. let
Cíl:	Uvědomit si jistou podmíněnost reagování na podněty z okolí a procvičit odolávání této podmíněnosti.
Pomůcky:	žádné
Čas:	10 minut
Popis postupu:	Na vhodném místě v lese usadí lesní pedagog děti do kruhu. Vypráví jim příběh o malém pejskovi, který se dostal do zrcadlové síně. Ze zrcadel na něho hledělo mnoho pejsků. Polekal se, začal štěkat a útočit. Pejskové ze zrcadel dělali to samé a vyplašený pejsek skoro umřel strachem. Pak si děti mohou scénku s pejskem zahrát. Jedno dítě je v kruhu a hraje ztraceného pejska, ostatní děti hrají pejsky v zrcadle. Příběh je východiskem k rozhovoru o tom, že akce vyvolá reakci. Kdyby se pejsek začal usmívat, ze zrcadel by na něho hleděli usměvaví pejskové a necítil by se ohrožen. V každé situaci máme různé možnosti jak reagovat. Můžeme pasivně přijmout chování jiných, a tak si necháme vnutit způsob jejich chování. Nebo toto chování můžeme rozhodně odmítnout. Můžeme také přátelským a klidným způsobem odzbrojit útočníka.
Reflexe:	Jak se vám líbil tento příběh? Kdy jste se cítili příjemněji, když v zrcadlech pejskové útočili, nebo když byli kamarádští? Co jste si při hře uvědomily? Jak byste se zachovaly, kdybyste v lese potkali skutečné zvířátko?

Úskalí období:	V tomto období se dítě dostává do skupiny dětí, ve které může a **dokáže porovnávat své výkony** s výkony svých kamarádů. Někdy to však vede ke zvýšené zranitelnosti méně šikovných dětí. Prožívají to o to hůře, že právě v tomto období jsou šikovnost a dobré výkony pro děti prvořadé. Méně šikovní se stávají druhořadými a šikovnější děti ve skupině jim to dávají často najevo. Dalším problémem tohoto období je již zmíněné **žalování na ostatní děti.** Skutečným záměrem žalujícího dítěte není poškodit druhého, ale snaha dostat se do přízně pedagoga. Od 3. ročníku je mezi dětmi přítomná **mezipohlavní nesnášenlivost** – kluci se kamarádí jen mezi sebou a stejně tak děvčata. Mimo skupiny se však běžně vyskytují kamarádství chlapec – děvče. Nucenou spolupráci děvčat s chlapci ve skupině proto často děti chápou jako trest. Od 3. ročníku se u dětí začíná projevovat **autocenzura citů.** Dítě se stává rezervovanějším v projevování citů (do té doby jsou děti velmi spontánní a bezprostřední ve vyjadřování citů)
Aktivita 8:	**Chlapci a děvčata**
Účastníci:	6 – 10 let
Cíl:	Ujasnit si představy o chlapcích a děvčatech, utvářet vzájemné přátelské vztahy
Čas:	20 minut
Pomůcky:	žádné
Popis postupu:	Lesní pedagog položí dětem několik otázek typu: Chovají se chlapci a děvčata stejně? Slyšely jste o ženách, které se staly myslivci? Vedou muži domácnost? Pracují muži v mateřských školách jako učitelé? Ošetřují nemocné? Znají muži více než ženy nebo je to naopak? Na tyto otázky může každý odpovědět podle vlastního uvážení. Kdo chce říci **ano** vstane nebo se přihlásí. Děti spolu s lesním pedagogem tvoří další otázky např.: • Mají být chlapci velcí a silní? • Mají být děvčata velká a silná? • Mají děvčata nosit šaty – vypadají v nich lépe? • Mají děvčata pracovat doma a chlapci venku? • Mají děvčata a chlapci spolu sportovat? • Mají chlapci nosit dlouhé vlasy ? • Mají ženy pracovat jako lesnice? Lesní pedagog se po položení otázky ptá každého dítěte, aby si vytvořilvlastní názor: Proč si to myslíš? Jak jsi na to přišel? Proč by to tak mělo být? Jaké to má výhody? Je dobré upozornit na shody i neshody v názorech jednotlivých dětí.
Reflexe:	Co tě na otázkách pobavilo? Co tě překvapilo? O čem teď přemýšlíš? Obdivuješ nějakou ženu nebo muže? Koho? Je dobré, že nejsme všichni stejní? Jak se máme k sobě navzájem chovat? Proč je potřebné a důležité, abychom se vzájemně respektovali a pomáhali si? Co chceš ještě říct?
Aktivita 9:	**Moje jistoty**
Účastníci:	6 – 10 let
Cíl:	Uvědomit si a pojmenovat city.
Pomůcky:	žádné

Čas:	10 minut
Popis postupu:	Lesní pedagog požádá děti, aby vytvořily malé skupinky po 6 – 8 dětech. Skupinky udělají těsný kruh s rukama před sebou. Postupně vždy jedno z dětí jde do středu kruhu a se zavřenýma očima volně padá sem a tam na různé strany. Ostatní děti ho vždy bezpečně zachytí a postaví do původní polohy.
Reflexe:	Jak se ti líbila hra? Jak jsi se cítil ve středu kruhu? Cítil jsi jistotu, že nespadneš? Máš za co poděkovat dětem, které tvořily kruh? Co bylo vaším úkolem, když jste tvořily kruh? Proč to bylo náročné? Kde jsi se cítil lépe, v kruhu nebo v jeho středu?
Co je potřeba si zapamatovat	• u dětí se projevuje výrazná potřeba vybití nadbytečné energie (respektuj tuto potřebu dětí a vytvářej možnosti na naplnění této potřeby) • vzrůstá zvědavost dítěte, což se projevuje množstvím otázek, ale i pátráním „na vlastní pěst“ (nech dítě prozkoumat prostředí a terén) • nadále přetrvává potřeba úspěchu a ocenění za výkon (odměň a pochval dítě za každý nový objev) • dítě touží po zpětné vazbě na svůj výkon (zpětnou vazbu dávej jmenovitě) • dítě v tomto věku už umí rozlišit spravedlivé a nespravedlivé hodnocení (nikomu „nenadržuj“ ani si na nikom „nezasedni“ – buď spravedlivý a čestný) • dítě má první zkušenosti se sebehodnocením, které je převážně pozitivní (oceňuj silné stránky v chování dítěte)
Závěry pro práci lesního pedagoga	• skupinové hry • jasné pravidla her a jejich dodržování • smyslové a napodobovací činnosti • krátké a intenzivní programy (20 min.) • jasná pravidla chování se v přírodě

C4	Dospívání – puberta (10./11. až 15./17. rok života)
Vývojové období	Je to období plné vzájemně se podmiňujících změn, jehož základní charakteristikou je nesoulad týkající se každé oblasti vývoje (tělesné, poznávací, citové, sociální apod.). Z pohledu výchovy a vzdělávání je práce lesního pedagoga s touto skupinou dětí nejsložitější a vyžaduje velmi dobrou odbornou, metodickou, didaktickou i psychologickou přípravu.
Vývojové úkoly období	Období dospívání je charakterizováno jako velmi bouřlivé období v životě dětí. Je náročné jak pro děti samé, tak i pro jejich rodiče a vychovatele. E. Erikson považuje dospívání za období, pro které je nejdůležitější **hledání si vlastní identity,** hledání sebe sama. Základem je vnitřní potřeba nezávislosti, samostatnosti a vytvoření si vlastní identity. Často se to projevuje osobitým stylem v oblékání, účesem, nalezením přezdívky, vlastním podpisem apod. Dítě při tomto úsilí často naráží na tlak sociálního okolí přizpůsobit se starým obvyklým hodnotám a stereotypně dodržovaným pravidlům. Období puberty je proto potencionálně obdobím sporů a konfliktů. Vývojové úkoly období puberty: • vyrovnávání se s fyzickými změnami vedoucími ke ztrátě sebejistoty u dospívajícího (zrychlený růst a hormonální změny). • uvědomění si a uplatňování sexuální role • dosáhnutí abstrakce v myšlení a představ o světě (často jsou to představy blízké představám dospělých) • objevování a uvědomění si vlastní jedinečnosti a individuality • citové odpoutání se od rodičů a získání nezávislosti na jejich hodnotících výrocích • vyzkoušení si odporu vůči autoritě

	• začlenění se do nějaké skupiny stejně starých dospívajících a nalezení aspoň jednoho blízkého přítele
Aktivita 10:	**Piktogram na jmenovky**
Účastníci:	10./11. až 15./17 let
Cíl:	**Blíže se poznat, vyjádřit sebe originálním způsobem**
Čas:	30 minut
Pomůcky:	tvrdý papír na jmenovky, fixy, špendlíky, případně přírodní materiál
Popis postupu:	Po rozdání papírů, nalezení vhodných přírodních materiálů, obeznámíme účastníky s následující instrukcí: Každý si vyrobí jmenovku, na které kromě křestního jména, případně přezdívky nakreslí i nějaký originální symbol. Po skončení této práce každý ukáže svoji jmenovku a v krátkosti vysvětlí skupině svůj symbol (např. „Jsem Eva, nakreslila jsem slunce, protože mám ráda teplo“.) Takto se vystřídají všichni účastníci. Nakonec si své jmenovky připnou.
Reflexe:	Bylo příjemné říct jiným, pozorně naslouchajícím, něco víc o sobě pomocí symbolu? Poslouchání jiných, případně jejich nepozornost, ve mně vyvolávaly nějaké pocity? Popiš přesněji, co jsi pociťoval při pozorném, resp. při nepozorném poslouchání. (Pozor, je potřeba hodnotit konkrétní chování, ne samotného člověka!)
Vztahy se stejně starými dospívajícími	Pro dospívající děti se tyto vztahy stávají velmi důležitými. Děti tráví množství času v teenagerských partách nebo s nejbližšími přáteli. Mají silnou potřebu „jen tak si pokecat a být s přáteli“. Kromě toho jsou dospívající děti schopny velké dávky empatie vůči „trápení“ svých kamarádů, které spolu velmi intenzivně prožívají. Stejně staré skupiny jsou ze začátku puberty složené z jedinců stejného pohlaví (někdy panuje až nepřátelská atmosféra mezi skupinami opačného pohlaví). Později začíná nesmělý zájem o druhé pohlaví, zatím však jen meziskupinové (skupinka chlapců „dělá naschvály“ skupině děvčat apod.).
Aktivita 11:	**Had**
Účastníci:	10./11. - 15./17. let
Cíl:	Naučit se vzájemné důvěře a odpovědnosti, odstranit předsudky vůči plazům.
Čas:	15 minut
Pomůcky:	žádné
Popis postupu:	Skupina vytvoří hada tím, že se členové drží za ramena nebo za ruce. Jen první člen hada má nezakryté oči a vede hada lesem přes rozmanité překážky (mezi stromy, přes hustou trávu). Ostatní účastníci mají na očích šátky a jsou odkázaní na vedoucího skupinky. Signály se předávají jen stiskem ruky.
Reflexe:	Líbila se ti hra? Jak jsi se cítil, když jsi byl odkázaný na vedoucího skupiny? Jak jsi se

	cítil, když jsi ty vedl skupinu? Co tě na hře zaujalo? Jaké nebezpečí a pohromy ti hrozí v lese? Co víš o životě hadů? Viděl jsi už v lese hada? Bál jsi se ho?

Vztahy s autoritami	Tyto vztahy jsou ovlivněny silnou potřebou svobody a nezávislosti, co se projevuje hlavně:
	• přechodným oslabením citových vazeb k rodičům, dospívající pubescent se uzavírá před rodiči, často se vyhýbá jejich společnosti, skrývá své city k nim a pod.
	• zvýšenou kritičností vůči autoritám, hlavě vůči jejich chybám a mocenské pozici vůči dospívajícím, což často vede ke konfliktům, reakce pubescenta na konflikty bývá různá:
	  • přímá agrese = projevy drzosti
	  • nepřímá agrese = stěžování, pomlouvání...
	  • pasivní rezistence = rezignace na dění kolem sebe

Aktivita 12:	**Práva zvířat**
Účastníci:	10./11. – 15./17. let
Cíl:	Naučit se prosadit si své zájmy vůči skupině a zároveň se naučit poslouchat názory ostatních, nalézt řešení, které uspokojí všechny účastníky, ukázat výhody řešení win/win (vítěz/vítěz)
Čas:	30-60 minut
Pomůcky:	žádné
Popis postupu:	Skupině jsou předloženy následující činnosti – například: • chov zvířat na menších farmách • velkochovy zvířat • chov kožešinových zvířat • využívání zvířat na práci • chov zvířat v ZOO • pokusy na zvířatech pro kosmetické účely • pokusy na zvířatech pro vojenské účely • pokusy na zvířatech pro základní biologický výzkum • pokusy na zvířatech ve školství • pokusy na zvířatech pro lékařské účely • souboje zvířat • dostihy zvířat • využití zvířat v reklamě • chov zvířat pro potěšení • hon Z uvedených činností vyberte ty, které budou zakázané, vyberte ty, které budou dovolené, seřaďte uvedené činnosti od nejhorších po nejméně škodlivé. Jiná varianta: Obě skupiny mají stejné zadání, ale skupiny jako celek se musí dohodnout v časovém limitu např. 5 min. Dalším krokem může být, že si obě skupiny musí vytvořit jedno společné prohlášení, tedy dohodnout se na jednom pořadí.
Reflexe:	Jak postupují jedinci ve skupině? Jak probíhá diskuse? Kdo se prosazuje a kdo za skupinu mluví?

Vztah k sobě samému	Vlivem zejména hormonálních změn začíná být dospívající pubescent velmi citlivý na svoji osobu a objevuje se sebereflexe důležitá pro hledání si vlastní identity. Pubescent si začíná vytvářet sebeobraz, který je v období puberty ještě stále velmi labilní. Častým pomocníkem při utváření sebeobrazu je příslušnost ke stejně staré skupině (budování společného image – napodobování oblečení, doplňků, účesů, slangu apod.) Při utváření sebeobrazu může dojít k dvěma extrémům. Prvním extrémem je nekritický a přehnaný **sebeobdiv** (narcismus), druhým je **sebepodceňování** (pocit méněcennosti).
Aktivita 13:	**Eko-audit**
Účastníci:	10./11. – 15./17. let
Cíl:	**Udělat environmentální audit školy nebo domova**
Čas:	1 a ½ hodiny
Pomůcky:	Papíry, klipsové podložky
Popis postupu:	Je mnoho věcí, které můžeme dělat ve škole, v práci, či doma, které dohromady mohou výrazně zlepšit životní prostředí, v němž žijeme. Tato aktivita vyžaduje od žáků, aby zhodnotili svou školu či domov a navrhli, jaké změny se mohou udělat, abychom žili trvale udržitelně (např. snížit naši spotřebu zdrojů, zachovat biodiverzitu). • Posouzení vlivů na životní prostředí se dělá lépe, pokud naši činnost rozdělíme do kategorií a zaměříme se vždy na jednu z nich. Požádejte žáky, aby napsali některé ze svých denních činností a zařadili je do následujících kategorií: Odpad – balení, opětovné využití, recyklace, kompostování, vyhazování odpadků Využívání energie – světla, topení, izolace Doprava – používání auta Spotřeba vody – vodovod, sprcha, WC Nakupování – spravedlivý trh (fair trade), doprava potravin Biodiverzita – přírodní oblasti, chemikálie v ŽP • Prodiskutujte se žáky, že některé aktivity mohou být v současnosti trvale neudržitelné – je potřeba je identifikovat a rozhodnout se, jak je změnit k lepšímu. Některé aktivity mohou být už nyní trvale udržitelné – na ně je třeba upozornit také a upozornit, čeho se dá dosáhnout. • Požádejte žáky, aby se dobře poohlédli ve škole /doma/ v centru a zapsali každou aktivitu do seznamu podle kategorií a označili je červenou, oranžovou nebo zelenou barvou podle stupně jejich trvalé udržitelnosti. Ze souboru těchto opatření vypracujte environmentální akční plán pro školu /domácnost/ centrum. Rozdělte odpovědnost a časový rozvrh pro změnu těchto denních aktivit.
Reflexe:	Dejte všechny nápady z auditu dohromady a prodiskutujte, jak zlepšit přístup k ŽP.
Úskalí období	V důsledku komplexní proměny všech složek osobnosti dospívajícího pubescenta se často objevuje **citová nerovnováha**. Projevuje se hlavně neočekávanými výbuchy zlosti, plačtivostí, trucovitostí, vzdorem apod. Velmi **komplikovaná je komunikace s autoritami.** Nedorozumění vznikají hlavně z různých představ autorit a dospívajících pubescentů o jejich povinnostech a pravomocích. Děti v tomto věku se cítí být příliš omezované autoritami ve svých právech, povinnosti však vnímají jako příliš dospělácké. Nebezpečím v tomto věku je i **zařazení se do různých patologických stejně starých skupin** (hlavně pokud se dítě nudí, nemá vyplněný volný čas a je silně závislé na své

	skupině). Nezralost osobnosti se může projevit i selháváním v činnostech nebo **projevy nezodpovědnosti**. Takové projevy chování jsou v tomto vývojovém období přirozené.
Co je potřeba si zapamatovat	• v pubertě se mění potřeby i zájmy (utvářej prostor pro možnosti seberealizace a sebevyjádření) • klesá zájem o školní povinnosti, zájmy se přesouvají mimo školu a specifikují se (nabídni možnosti naplnění zájmů v přírodě a lese) • pubescent má tendenci při prvních překážkách rezignovat (podporuj rozvoj sebedůvěry a pomáhej při překonávání překážek) • dítě v tomto věku má často zkreslený sebeobraz – nevyzná se samo v sobě (pomáhej vytvářet pozitivní sebeobraz, motivuj úspěchem) • velmi časté je kritické a černo-bílé vidění světa (podporuj přiměřený způsob vyjadřování kritických názorů pubescentům, nebraň se kritice) • v tomto věku existuje silná vnímavost na spravedlivé hodnocení vlastních výkonů (v hodnocení vyzdvihuj silné stránky, buď přímý, otevřený ale spravedlivý) • existuje zvýšená citlivost na různé, i mimovolné znehodnocování osobnosti pubescenta (neironizuj !!!) • objevují se už prvky sebereflexe (poskytni prostor na vyjádření sebehodnocení, jako i hodnocení jiných ve skupině)
Závěry pro práci lesního pedagoga	• pohybové hry i se složitějšími pravidly • soutěže a soutěžení • skupinové a dobrodružné hry • hry na objevování zákonitostí přírody • neoslovovat je „děti“ • je možné jim představit povinnosti a práci lesníka

C5	Dospívání – Adolescence (15./17. až 20./22. rok života)
Vývojové období	Je to druhá etapa v období dospívání, která je charakteristická mírnějším a klidnějším průběhem než období puberty. Přispívá k tomu i formální dosažení dospělosti. Mladý člověk v tomto období přijímá roli dospělého. Přijetí této role je umocněné hlavně nástupem do zaměstnání. Část dospívajících adolescentů si prodlouží „dětství“ studiem na vysoké škole.
Vývojové úkoly období	V tomto vývojovém období musí dospívající adolescent zvládnout řešení náročných vývojových úkolů : • zvolit si profesi a formulovat představy o vlastní budoucnosti, přijmout určitý životní styl • připravit se na osamostatnění od rodičů • naučit se efektivně vycházet s autoritami • zvládnout svoji sexuální roli a najít si partnera • začlenit se do skupiny přátel se stejnými zájmy a názory V sociální sféře dochází ke změnám proti předcházejícímu období. Dospívající adolescent mění své chápání mezilidských vztahů, protože se už umí podívat na svět očima druhého člověka. Je už tolerantnější a méně kritický v posuzovaní jiných lidí.

Vztahy se stejně starými dospělými	Život ve stejně staré skupině je ještě stále důležitý. V tomto období se repertoár vztahů rozšiřuje o erotiku a sexualitu. Příslušnost ke skupině je zároveň součástí jedincovi identity. Je to z toho důvodu, že člověk je posuzovaný i podle toho, ke komu patří. Pro každou skupinu je příznačný určitý model chování, který podporuje rozvoj určitých vlastností osobnosti (např. výrazná úprava zevnějšku, skejťáci, metalisti, snowbordisti apod.). Přátelství mají pro mladého člověka v tomto vývojovém období výrazný psychohygienický význam. Jsou charakteristické intimitou, t.j. zážitkem hluboké vzájemné důvěry, citového souzvuku a oddanosti. Z tohoto období přátelství často pokračují i v dalších životních etapách.
Aktivita 14:	**Na pustém ostrově**
Účastníci:	15./17. – 20./22 let
Cíl:	Prověření si vlastních kooperativních způsobilostí, komunikačních zručností i projevů tvořivosti v náročné životní situaci.
Čas:	45 minut
Pomůcky:	**Tužka a papír**
Popis postupu:	Vyzveme účastníky lesní vycházky, aby se rozdělili do skupin (4 – 5 členů v jedné skupině). Požádáme je, aby si na vybraném místě v lese (v okruhu do 300 m) našli místo, které označíme jako pustý ostrov. Skupiny si mají představit, že se nacházejí na pustém ostrově a řeší následující problémy. Co by potřebovali k přežití? Čím by mohl každý člen skupiny přispět, aby pomohl ostatním přežít? Co by bylo potřeba udělat? Jak by se členové skupiny o tyto úkoly podělili? Kdyby našli bednu, kterou na ostrově někdo zanechal, co by v ní chtěli najít, aby jim to pomohlo přežít? Výstupem z diskuse na pustém ostrově by měl být seznam 10 předmětů potřebných k přežití, na jejichž pořadí důležitosti se dokázali členové skupiny dohodnout. Po 30 minutách se mají skupiny s výsledným seznamem dostavit na původní místo. Jednotlivé skupiny prezentují vlastní seznam.
Reflexe:	Lesní pedagog položí stejné otázky všem skupinám: • Shodli jste se společně na výběru potřebných předmětů? • Podíleli jste se všichni na zpracovaní úkolu? • Chtěli byste po prezentaci skupiny předměty změnit? • Co bylo pro vás při řešení úkolu nejtěžší?
Vztahy s autoritami	Ve vztahu k autoritám dochází ke změně. Dospívající adolescent se formálně stává dospělým. Postupně se jeho chování přibližuje k chování starší generace. Objevují se nové možnosti seberealizace (nabývání majetku, možnosti získávaní financí vlastní prací, uzavíráni manželství a pod.). Dospívající adolescent je více akceptován jako dospělý, ale zároveň se od něho vyžaduje i chování odpovídající dospělému člověku. Mladí lidé v tomto věku začínají postupně akceptovat hodnoty a normy, které jim prezentují dospělí, ale mají k nim vlastní, často dost radikální stanoviska. Mají tendence vyhledávat dospělého, který by jim imponoval, představoval by přirozenou autoritu a bral je vážně. Hlavně ke konci vývojového období dochází ke zrovnoprávnění vztahu s dospělými. Mladí lidé v tomto věku již chápou nutnost podřídit se a spolupracovat s autoritami a neberou to jako šikanování ze strany dospělých.
Aktivita 15:	**Tady a teď**
Účastníci:	15./17. – 20./22.let
Cíl:	Ilustrovat přednosti otevřené komunikace jako charakteristiky dospěláckého chování.
Čas:	Minuta na 1 účastníka

Pomůcky:	žádné
Popis postupu:	Usadíme účastníky vycházky tak, abychom zabezpečili dobrý oční kontakt všech členů skupiny. Člověku dodává pocit jistoty a bezpečí, pokud „ví na čem je“, pokud zná, co si druhý o něm myslí a cítí. Proto má každý člověk zájem dozvědět se, jaké pocity, myšlenky, přání a obavy vyvolává u jiných lidí. Lesní pedagog dá instrukci, aby jeden po druhém jednou nebo dvěma větami vyjádřili, co si v této chvíli myslí, cítí nebo pozorují na jednom z účastníků skupiny. Objektem vyjádření má být i lesní pedagog. Aktivita začíná slovíčkem TEĎ. Například: „Petře, teď jsem na tebe naštvaný, protože nedodržuješ dohodnuté pravidlo XY a vyrušuje to ostatní“ (vhodné je však reagovat pozitivně, dávat méně negativních zpětných vazeb) Aktivitu začíná lesní pedagog, postupuje se ve směru hodinových ručiček. Pokud se někdo nechce vyjádřit, použijte slovo STOP a pokračuje další účastník v kruhu. Na výroky se neodpovídá a předběžně se ani neanalyzují, důležité je, že byli vyslovené. Alternativa: Základní otázka může znít: „Co si teď myslíš o programu dnešní vycházky?“
Reflexe:	Bylo lehké uvědomit si a vyjádřit to, co se nachází možná jen na okraji mého vědomí? Jak jsem se cítil, když jsem se vyjádřil? Jak jsem se cítil, když se o mně vyjádřil někdo jiný? Měl někdo dojem, že kdosi zašel v otevřenosti daleko?
Vztahy k sobě samému	V tomto období se nadále rozvíjí schopnost reflexe a sebereflexe. Důležité místo má hlavně sebereflexe spojená s budoucností dospívajícího adolescenta. Pokračuje proces hledání si vlastní identity. Mladý člověk se stává nezávislejším od stejně staré skupiny. Svoji identitu už buduje na základě získávání zpětné vazby. Důležitou součástí identity adolescenta je vlastní tělo. Celkový vzhled se stává cílem i prostředkem na dosažení potřebné sociální pozice (je tu vysoká tendence k uniformitě a napodobování určitých vzorů krásy).
Úskalí období	V tomto období ještě přetrvávají konflikty s autoritami, ale ke konci období již nastává zlepšení. Dospívající prožívají první zklamání ve svém životě (nepřijetí na vysokou školu, nezaměstnanost, rozpad partnerského vztahu apod.). Mladí lidé v tomto věku rádi vyhledávají a upřednostňují intenzivní zážitky. Mají rádi hlučnou hudbu, rychlou jízdu, extrémní sporty apod. Usilují o dosažení absolutních řešení problémů a následné prosazování těchto absolutizovaných hodnot v životě. Adolescenti ještě mají potřebu neodkladného uspokojování svých potřeb. Jsou často netrpěliví a neradi uspokojování svých potřeb odkládají. Problémy mohou nastat i při hledání vlastní identity v souvislosti se změnou vztahu adolescentů k víře. Tehdy se mohou lehce stát terčem zájmu různých sekt a spolků (souvisí to s výše uvedenou problematikou hledání absolutního řešení problému).
Co je potřeba si zapamatovat	Mladý člověk v tomto vývojovém období má: • potřebu nezávislosti, svobody a pohybu (vytvářej podmínky) • potřeby sdružování se (respektuj jinakost) • potřebu erotických a sexuálních zážitků (pomož radou, pokud jsi o ni požádán) • široké a různorodé zájmy (zajímej se o záliby mladých lidí - sport, turistika, kultura, cestování, cizí jazyky, internet, starostlivost o vlastní tělo, extrémní a adrenalinové aktivity) • zájmy, které se stávají koníčkem (nech prezentovat každého to, v čem je dobrý) • touha po spravedlivém hodnocení (pochval veřejně, kritizuj individuálně) • již vyvinutou snahu o reflexi a sebereflexi (podporuj sebehodnocení a nech na to dostatek času)
Závěry pro práci lesního pedagoga	• cokoliv hlásáte, musíte bez výjimky udělat • neradit a nepoučovat • zvládnout i komplikované lesnické a ekologické souvislosti • skupinové hry s jasnými pravidly • velmi důkladné transparentní hodnocení a odměňování • nezastírat vlastní chyby, příp. neznalosti • být podle možnosti co nejlépe vědomostně připravený • aktivizovat je k ochraně přírody a lesa

C6	Dospělost (20./22. až 60. rok života)
Vývojové období	Toto období je nejdelší v rámci vývoje člověka. I když trvá nejdéle, počet vývojových změn je menší. Osobnost dospělého člověka je relativně ustálená. Dospělost = samostatnost, relativní svoboda v rozhodování a chování. Dospělý člověk již umí nést odpovědnost za vlastní rozhodnutí a umí přijímat i odpovědnost za chování k jiným lidem. Souvisí to se sociální zralostí t.j. změnou vztahu v meziosobní komunikaci směrem k symetričnosti. Znakem dospělého člověka je nejen to, že umí mluvit, ale především to, že umí se zájmem a aktivně poslouchat, co říkají jiní. Život dospělého člověka je spojený s činnostmi ve čtyřech oblastech: • **Partnerství** – manželství a jiné možné alternativy partnerství, případně život bez partnera (rozvod, vdovství). • **Rodina** – život s dětmi, ale i život bez dětí nebo bez vlastních dětí (adopce, pěstounství apod.) • **Zaměstnání** – budování pracovní kariéry, nezaměstnanost (dobrovolná, nedobrovolná), případně tzv. profesní moratorium (stáže, stipendijní pobyty, studium další vysoké školy apod.) • **Volný čas** – různé formy rekreace, relaxování Toto období můžeme rozdělit do 3 etap, které mají své vlastní vývojové úkoly a specifika (mladá, střední a starší dospělost).
Mladá dospělost (20.–30.rok)	Mladý dospělý člověk je plný fyzických i psychických sil a životného optimismu. Vidí před sebou život s neomezenými možnostmi. • **Partnerství a rodičovství** jsou na „startovací čáře“. Založení rodiny mění životní styl (hlavně ženě, která opouští práci v souvislosti s mateřstvím). Může se objevit první manželská krize. • **Profese** – start do zaměstnání často znamená pro mladého člověka „šok z reality“. Mladý dospělý je tady konfrontován s novými sociálními vztahy a kontakty. Profese je důležitou součástí identity hlavně pro muže. Pro ženu je profese až po úloze manželky a matky. • **Volný čas** je prostorem pro rozvoj koníčků a zálib. Omezení jsou jen ve financích a množství volného času (potřeba dělit volný čas mezi rodinu a koníčky). Kolem 30. roku života přichází první bilancování spojené se snahou o změnu (partnera, zaměstnání, bydliště, počtu dětí apod.).
Aktivita 16:	**Scénky**
Účastníci:	20. – 30. let
Cíl:	Vzájemně si nabídnout pohled na vybrané momenty života v manželství a rodině.
Čas:	45 minut
Pomůcky:	žádné

Popis postupu:	Lesní pedagog zveřejní tématické zaměření možných scének z manželského a rodinného života účastníků. Prostředí přírody, lesa vytváří neohrožené prostředí, ve kterém je možné „ventilovat“ vnitřní napětí a problémy, které účastníkům přináší běžný život: Na začátku oznámíme, že v rámci oddychu a relaxace si zahrajeme scénky, ve kterých dobrovolníci (po krátké přípravě nebo i bez přípravy) znázorní své představy o řešení typických situací v rodině. Například: • Manželé plánují dovolenou, ale každý má na ni jiný názor (muž hory, žena moře) • Manželka je na mateřské dovolené, muž chce každý víkend i po večerech na hon • Výměna názorů manželů na výchovu dětí • Spolužití manželů s rodiči jednoho z nich Další náměty mohou dávat účastníci lesní vycházky.
Reflexe:	Reflexe se koná po každé jednotlivé scénce. Je zaměřená na porovnání vlastních názorů s názory prezentovanými ve scénce. Otázkami, které kladou jednotliví účastníci vycházky se hledají také řešení, která mají šanci přinést dohodu zúčastněných. Je možné odprezentovat povykládáním vlastního příběhu nejlepší i nejhorší zkušenosti.
Střední dospělost (30.-45.rok)	 V tomto období dospělosti dosahuje jedinec vrcholu pracovní výkonnosti. Vyrovnává se poměr schopností a zkušeností. Zajímavostí tohoto období je tzv. tendence k šetření vlastní energie. Je to vlastně utváření a dodržování různých návyků a zvyků, které používá dospělý člověk při opakovaném řešení podobných nebo stejných životních situací (např. pracovní stereotyp, rodinné rituály apod.). Mezi 35. až 40. rokem života dochází k tzv. „krizi středního věku“. Člověk začíná bilancovat svoji minulost a zároveň si ale uvědomuje blížící se konečnost svého nejen produktivního věku (objevují se i první znaky stárnutí). Zároveň si člověk uvědomuje, že má poslední šanci na změnu věcí, se kterými není doposud spokojený. Může to vést ke změně zaměstnání, rozhodnutím se pro zplození dalšího potomka, k hledání kontaktů s novým partnerem, případně k rozvodu a nalezení si nového životního partnera. V období krize středního věku se tak jedinec opět vrací k hledání a potvrzování vlastní identity. V tomto věku rád vystupuje jako expert, který toho hodně zná.
Aktivita 17:	**Skupina poradců**
Účastníci:	30. – 45. let
Cíl:	Během lesní vycházky získávat zpětnou vazbu od účastníků.
Pomůcky:	žádné
Čas:	15 minut
Popis postupu:	Vybereme si časový prostor, ve kterém budeme chtít prostřednictvím poradců získávat zpětnou vazbu k tomu, co je programem lesní vycházky. Může to být během přestávky, během oběda, po prvních dvou hodinách pobytu v lese a pod. Zrealizujeme setkání s malou skupinou dobrovolníků ze skupiny. Požádáme je, aby před dalším pokračováním lesní aktivity zjistili reakce, názory, náměty ostatních účastníků pomocí otázek. Např.: • Které činnosti na vycházce jsou užitečné? Které jsou neužitečné?

	• Co je potřebné blíže objasnit, vysvětlit? • Co by přispělo k lepšímu programu vycházky? • Má to, co děláme dostatečnou souvislost s vaším očekáváním? • Čemu bychom měli věnovat větší prostor? • Čemu bychom se měli věnovat méně?
Reflexe:	Po krátké poradě se skupinou dobrovolných poradců oznámíme výsledky (změny a korekce v programu) na improvizované tiskové konferenci v lese.
Starší dospělost 45.-60. rok	Toto období je obdobím stárnutí, pozvolného úpadku tělesných i psychických funkcí. I když zpočátku jde jen o menší změny, některé jsou už viditelné i navenek (vrásky, šedivé vlasy, zhoršování smyslů...). Tohle všechno má opět velký vliv na sebeobraz stárnoucího jedince. Mnozí stárnutí to berou jako fakt, ale mnozí ho popírají. Stárnutí zasahuje i do profese (to neplatí pro profese s tvořivým a uměleckým zaměřením – tady často v tomto období vznikají vrcholná díla). Při práci u stárnoucích lidí často převládá rutinérství. Zhoršuje se schopnost dělit pozornost (vykonávání vícero činností najednou). Tendence k stereotypu a naučeným vzorcům chování v určitých situacích vyvolává: • ztrátu nepoužívaných zručností (i sociálních, starší člověk se hůře přizpůsobuje pravidlům) • problémy při potřebě získávat úplně nové zručnosti (např. práce s počítačem). • na druhé straně zase vzniká u starších lidí silná potřeba starat se o druhé, pomáhat jim a odevzdávat jim své nahromaděné zkušenosti. Starší člověk právě tím získává pocit vlastní užitečnosti pro jiné. Opět dochází ke změnám v identitě jedinců, protože je nutné pozměnit vlastní sebeobraz směrem k přijetí faktu vlastního stárnutí
Aktivita 18:	**Případové studie**
Účastníci:	45. – 60. let
Cíl:	Využití životních zkušeností účastníků na hledání alternativních přístupů k řešení vybraných problémů v oblasti lesnictví a ochrany přírody.
Čas:	45 minut
Pomůcky:	Papír a tužky
Popis postupu:	Skupina dostane faktické informace založené na reálné situaci v konkrétním lesním porostu (problematika je vybraná buď lesníkem nebo vznikne po dohodě lesníka a účastníků, jako problematika velmi aktuální, která vyžaduje řešení). Úkolem skupiny je na místě prodiskutovat a analyzovat situaci (porovnání stavu existujícího se stavem požadovaným). Výsledkem práce skupiny je prezentace alternativ řešení vymezeného problému (jaké možnosti řešení navrhuje naše skupina).
Reflexe:	Lektor poskytne členům jednotlivých skupin odbornou zpětnou vazbu a oznámí, které alternativy řešení budou prezentované v odborných útvarech lesnictví. Zpětnou vazbu si poskytnou i účastníci navzájem. Zajímavé a reálné řešení mohou být příspěvkem v podobě článku do tiskových médií.
Co je potřeba si zapamatovat	Při práci s dospělými lidmi je vhodné respektovat následující principy: ●na začátku každé aktivity zjišťuj očekávání účastníků (věnuj zjišťování očekávání dostatek času) ●v procesech realizace lesní vycházky využívej již existující vědomosti a zručnosti účastníků (nezapomeň na využití zkušeností dospělých)

	●zpětnou vazbu používej častěji, i po jednotlivých aktivitách v lese (když se budeš moc ptát, moc se dovíš). ●jednotlivé aktivity připravuj tak, aby účastníci měli možnost co nejvíc prokázat své vědomosti a zručnosti (utvářej prostor promyšlenými zadáními úkolů) ●oceňuj vědomosti a zručnosti dospělých lidí (za každou pomoc poděkuj).
Závěry pro práci lesního pedagoga	●musí sami chtít ●jsou ovlivnění hlubokými životními zkušenostmi a předsudky, ●těžko přijímají nové myšlenky ●rozumějí faktům a číslům, menší důraz kladou na osobní názory pedagoga

C7	Stáří (nad 60 let)
Vývojové období	Poslední etapa životního cyklu, pro kterou jsou typické mnohé změny. Tyto změny mají charakter postupného úbytku tělesných i psychických sil a jsou u jednotlivých lidí z hlediska časového vymezení odlišné.
Vývojové úkoly období	V tomto vývojovém období je pro stárnoucí lidi charakteristické: • přizpůsobení se životnímu stylu důchodců a snaha o překonávání sociální izolace • vyrovnání se se ztrátami (životní partner, přátelé) • pěstování pozitivního citového ladění
Sociální sféra - vztahy	Odchodem do důchodu se mění životní styl člověka, protože přestává být produktivním (i když někteří důchodci si nacházejí náhradní zaměstnání) a po odchodu z původního pracoviště se zužují jejich sociální kontakty. Často se tak dostávají do **sociální izolace,** která se ještě zhoršuje smrtí životního partnera a blízkých přátel. Tito důchodci velmi často získají **pocit osamělosti a zbytečnosti.** Jejich životní pozici zhoršuje ještě fakt, že kromě ztráty partnera a přátel mají na ně méně času i jejich vlastní děti a vnoučata. Staří lidé v sociálním kontaktu upřednostňují více svou generaci a svůj okruh známých lidí, protože s nimi prožívají a nacházejí se tak říkajíc "na jedné lodi". Pokud je jejich sociální kontakt velmi izolován, často se náhradními společníky stávají domácí mazlíčci nebo média (telenovely).
Volný čas	Část důchodců, pokud jim to jejich zdravotní stav a finance umožní, díky množství volného času začnou **rozvíjet své koníčky.** Někteří začnou cestovat, věnovat se zahrádce a někteří dokonce začnou navštěvovat tzv. Univerzity třetího věku, čímž si nejen zaplní volný čas, ale navážou i nové sociální kontakty. Takto žijící důchodci žijí šťastněji a zdravěji než důchodci, kteří koníčky nemají a tím propadají často depresivním náladám.
Aktivita 19:	**Příběh mého stromu**
Účastníci:	Nad 60 let
Cíl:	Vytvořit prostor pro vykládání příběhů konkrétních lidí v analogii se životem stromu.
Čas:	60 minut

Pomůcky:	Poskytuje příroda

Popis postupu:	Lesní pedagog představí stromy jako samostatné "bytosti", které mají své příběhy. Účastníci dostanou instrukci, aby si určitý čas (2 – 3 minuty) prohlíželi okolní stromy a vybrali si z nich jeden, který z nějakého důvodu upoutal jejich pozornost. Pak dostanou delší čas (15 – 20 minut) na to, aby setrvali při svém stromě. Během těchto 20 minut se mají se svým stromem co nejblíže seznámit (zrakem, hmatem, čichem...) a představovat si, jaký je jeho příběh. Po uplynutí tohoto času se všichni účastníci setkají na jednom místě a vyprávějí příběhy, které od svých stromů "odposlouchali". Příběhy vyprávějí jenom ti, kteří chtějí. Alternativa: Příběhy na téma: "Moje dětství a les".
Reflexe:	Po dovyprávění jednotlivých příběhů lesní pedagog může položit účastníkům otázky: • Čím vás strom upoutal, když jste si ho vybrali? • Vystupovali, či nevystupovali v příbězích vašich stromů nějaké jiné bytosti? • Byli to stromy nebo jiná stvoření? • Existuje nějaká podobnost mezi příběhem vašeho stromu a vaším reálným životním příběhem? • Lesní pedagog může nabídnout příběhy svých stromů, které ho upoutaly.
Co je potřeba si zapamatovat?	Stárnoucí člověk preferuje svoji zkušenost jako tu nejlepší. Rád vypráví příběhy ze svých mladších let. Všeobecně se starší lidé stávají citově labilnějšími. Ti, kteří mají koníčky, kterým se aktivně věnují, mohou být lesnímu pedagogovi nápomocní. Při práci se staršími lidmi je potřebné být trpělivým posluchačem. Je dobré často vyslovovat uznání za to, co v životě dokázali.

LITERATURA:

- SOŇA HERMOCHOVÁ: Hry pro dospělé, Grada Publishing, a.s., 2004
- MILOŠ ZAPLETAL: Vycházky a výlety s dětmi, Portál, 2003
- BROMLEY, D.B.: Psychológia ľudského starmutia. Bratislava : Smena, 1974.
- FONTANA, D.: Psychologie ve školní praxi. Praha : Portál, 1997, 384 s., ISBN 80-78-178-063-4
- LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D.: Vývojová psychologie. Praha : Grada, 1998, 343 s. ISBN 80-7169-195-X
- MAREŠ, J. – KŘIVOHLAVÝ, J.: Komunikace ve škole. Brno: Maserykova univerzita, 1995, 210 s., ISBN 80-210-1070-3
- POLIACH,V.: Vybrané kapitoly z vývinovej psychológie. Banská Bystrica: FPV UMB, 1997, 91 s.
- VÁGNEROVÁ, M.: Psychologie školního dítěte. Praha : Karolinum, 1998, 88s.,ISBN 80-7184-487-X
- VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie. Praha: Portál, 2000, 522 s., ISBN 80-7178-308-0

DOPORUČENÁ LITERATURA:

- ATKINSONOVÁ, R.L. a kol.: Psychologie. Praha : Victoria Publishing, 1995.
- KLINDOVÁ, Ľ. – RYBÁROVÁ, E.: Psychológia II. Bratislava : SPN, 1985
- ŘÍČAN, P.: Cesta životem. Praha : Pyramida, 1990.

D Principy lesní pedagogiky

AUTOŘI: **Mgr. Štefan Harkabus** – Metodicko-poradenské centrum Banská Bystrica
Ing. Ľudmila Marušáková – Národné lesnícke centrum Zvolen

KAPITOLY:

D1 Hodnoty lesní pedagogiky
D2 Vize a cíle lesní pedagogiky
D3 Humanismus v kontextu lesní pedagogiky
D4 Kultivování osobnosti člověka = individuální přístup
D5 Tvorba cílů lesní vycházky
D6 Kompetence (zručnosti) lesního pedagoga
D7 Kritéria úspěšnosti práce lesního pedagoga
D8 Co musí vědět lesní pedagog o učení se?
D9 Metody práce lesního pedagoga
D10 Zpětná vazba v práci lesního pedagoga

Cíle:

- zdůvodnit potřebu lesní pedagogiky
- vysvětlit základní principy lesní pedagogiky
- definovat cíle lesní pedagogiky
- objasnit pojem humanismus v kontextu lesní pedagogiky
- naučit se pracovat s cíli, definovat cíle lesní vycházky
- obeznámit se s metodami práce z oblasti lesní pedagogiky

D1 Hodnoty lesní pedagogiky

Úvod	Les již mnoho století tvoří přirozený rámec existence lidí. Lidé v něm hledali a stále hledají něco, co je těší a přináší jim uspokojení. Kontakt s přírodou potřebuje člověk v každém věku. Čím víc se člověk obklopuje a zaobírá technickými vymoženostmi, tím důležitějším se pro něj stává intenzivní setkání s přírodou. Les svou pestrostí a rozmanitostí je balzámem na duši člověka minulé i dnešní uspěchané doby. Les je obrovskou biochemickou fabrikou, která s pomocí sluneční energie nepřetržitě mění oxid uhličitý ze vzduchu, spolu s vodou a minerálními látkami z půdy, na výjimečnou surovinu – dřevo. Les je nejvýznamnější komponent biologické pestrosti, tzv. biodiverzity na planetě. Znamená proměnlivost všech forem života od úrovně jedince, přes druhy až po ekosystémy. Otevírání prostoru biodiverzitě znamená přímé zvyšování ekologické stability přírodního prostředí. Ochrana a odpovídající zvyšování biodiverzity lesních společenství je základním prvkem trvale udržitelného hospodaření. Les jako zatím nejpřirozenější životní prostor uprostřed hustě osídlené kulturní krajiny, má stále větší význam jako životní a zážitkový prostor pro děti, mládež, ale i dospělé. Les je hodnotou, kterou si musíme chránit, pokud chceme dál žít.
ÚKOL 1	Zamyslete se nad pojmem hodnoty. Co tvoří Vaše hodnoty? Vnímáte les jako podmínku pro zdravý život ? Pokud ano, proč?
Co jsou to hodnoty a jaký význam mají hodnoty pro člověka?	**Hodnoty** jsou vlastně ideály, kterým věříme, jsou to „základní kameny“, na kterých stavíme vlastní existenci a život. Okruh toho, co se může stát hodnotou, je možné vymezit jen obecně. Je to všechno, co člověku dokáže navodit permanentní sen, co mu umožní stáhnutí se do **fantazijní existence.** Až takový svět, svět hodnot, ideálů umožňuje lidem kromě atmosféry každodennosti dýchat i jiný vzduch a tak snášet životní zátěž. Hodnoty přinášejí člověku pomoc a ochranu před tím, co odborníci nazývají stavem permanentní sociální úzkosti / civilizační tlak na člověka. Vyznačují se tím, že v člověku vyvolávají intenzívní příliv libosti, slastných chvilek a spokojenosti. Podobně jako droga se stává součástí jedincova metabolismu, stávají se hodnoty integrální součástí jeho

	emocionality, jedincovým snem, základní orientací v životě. Hodnoty, kterým člověk věří určují jeho konání a jeho činy. **Každý člověk si svoje hodnoty velmi dobře hlídá. Jejich kritika má pouze ten účinek, že se k nim ještě víc přimkne.**
ÚKOL 2	Jaké hodnoty můžeme spojit s lesem a s lesní pedagogikou?
Rozličnost funkcí lesů	Les je komplexní ekosystém a jeho rozličné funkce, služby a přínosy pro společnost a pro člověka je možné rozdělit do 3 hlavních oblastí: • **Produkční aspekt lesů** - produkční funkce lesů souvisí s produkcí dřeva na průmyslové účely a produkcí palivového dřeva. Z ostatních surovin nacházejících se v lese můžeme připomenout divokou zvěř, korek, kůru, okrasné rostliny, lesní plodiny a různé chemické sloučeniny (esence, silice, přírodní ochucovaní látky, aromatické látky, rostliny využívané pro medicínské účely). • **Ekologický aspekt** - zdravé a vitální lesy s přiměřeným stupněm ochrany a obhospodařované v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje jsou schopny z dlouhodobého hlediska zabezpečovat celou škálu environmentálních a ochranných funkcí. Mezi nejdůležitější ochranné funkce patří: ochrana vodních zdrojů, ochrana půdy, zmírňování místních klimatických výkyvů a snižování dopadu skleníkových plynů na životní prostředí, ochrana přirozených biotopů a biologické diverzity. • **Sociální aspekt** - využívání lesních území na rekreaci a oddech, poznání kulturního dědictví našich předků, historie území, duchovní a estetické hodnoty. Právě tento sociální aspekt souvisí i s lesní pedagogikou. **Sociální funkce lesa** můžeme rozdělit na: • Krajinotvorné • Rekreační • Výchovně-vzdělávací • Kulturní **Krajinotvorná funkce** zabezpečuje zkrášlení průmyslové krajiny a tvorbu venkovské krajiny. **Rekreační význam** lesa je hlavně ve schopnosti lesa eliminovat negativní produkty civilizačního procesu, jako znečisťování ovzduší a vod, hluk, nervové vypětí apod. K rekreačním funkcím patří možnost relaxace, sportovních aktivit, ekoturistika, myslivost, rybaření, umělecké aktivity a objevování kulturních hodnot v přírodním prostředí. **Výchovně-vzdělávací funkce** přispívá k výchově dětí, mládeže a široké veřejnosti k ochraně životního prostředí. Poskytuje množství informací a vzdělávacích aktivit pro širokou veřejnost. **Kulturní funkce lesů** je v objevování historie a v propojení člověka s přírodním prostředím. **Pro všechny tyto funkce je potřebné se o les soustavně starat, zvelebovat ho a chránit!**
Trvalé udržení - základní myšlenka lesní pedagogiky	Trvale udržitelný rozvoj je jedno z nejužívanějších slov politiky rozvoje a životního prostředí. Má několik historických kořenů. První zapsaná zmínka o trvalé udržitelnosti pochází od sasského báňského předáka Hanse Carla von Carlowitz (1645 – 1714). Ve své knize vydané 1713 pod názvem „Sylvicultura oeconomica“ požaduje trvale udržitelné využití lesů. Jeho základní myšlenkou bylo, že za určité období nesmí být pokáceno více dřeva než tolik, kolik ho v lese vyroste. V průběhu téměř 300 let se tato definice, která byla původně určena pouze pro využití dřeva, velmi změnila a rozšířila. Dnes jsou do definice trvale udržitelného rozvoje zahrnuty také ostatní hospodářské obory (např. lov) a ekologické a sociální funkce lesa. V popředí trvalé udržitelnosti v lesnictví tak stojí celkový výkonnostní potenciál ekosystému lesa, v němž se odrážejí i společenské nároky na les.
Co je to udržitelné lesní	Tato myšlenka je zdůrazněna v definici konference ministrů EU z roku 1993, jež se týkala ochrany lesů.

hospodářství?	*"Trvale udržitelné obhospodařování lesa je ošetřování a využití lesů a lesních ploch takovým způsobem a v takové míře, že zůstane zachována jejich biologická pestrost, produktivita, schopnost omlazení a vitalita a rovněž jejich potenciál plnit v době současné i budoucí příslušné ekologické, hospodářské a sociální funkce na lokální, národní a globální úrovni, aniž by byly poškozovány další ekosystémy". (Zdroj: Konference ministrů na ochranu lesů v Evropě 1993, rezoluce H 1).*
Principy trvalé udržitelnosti	Na trvale udržitelný rozvoj v lesnictví je třeba nahlížet tak, že to není jediný samoúčelný cíl. Je třeba ho spíše chápat jako základní princip obhospodařování lesa, který má následující zásady: • **dlouhodobost** (musí být zajištěno, že výkony a význam lesa jsou stále orientovány na budoucnost) • **sociální závazky** (zájmy společnosti o určitý les mohou vést k omezení užívacích práv majitelů lesa) • **ekonomika** (nutnost v lesnictví hospodařit, tzn. využívat dané zdroje plánovitě, aby mohlo být dosaženo co možná nejoptimálnějšího obecného užitku) Princip trvale udržitelného rozvoje popř. trvalého vývoje (sustainble development) nezůstal omezen jen na oblast lesnictví. Díky stále narůstajícím globální problémům životního prostředí a nastávajícím společenským výzvám (růst obyvatelstva, chudoba, hlad, rychlý vývoj atd.) se od začátku 80tých let etabloval princip trvale udržitelného rozvoje jako základní bod pro všechny hospodářské a společenské oblasti. Ten, kdo chce mládeži a nebo jiné věkové skupině přiblížit smysl a účel lesnické a také lovecké činnosti, nesmí očekávat přílišnou informovanost. Ještě před několika desítkami let bylo široké obyvatelstvo s prací lesníků a myslivců obeznámeno, avšak mezitím se změnily společenské podmínky. Před třiceti či čtyřiceti roky bylo běžné, že se vypěstoval strom, ten rostl, později byl pokácen a byl zpracován. Dnes kupujeme nábytek, aniž bychom pátrali po původu materiálu. Většina lidí nevnímá, že žije v kulturní krajině, která je utvořena užíváním lidí a nikoliv v nedotknuté krajině přírodního rázu, v které funguje samoregulace ekologického systému. Zde musíme uplatnit prostředky sdělení, které jsou úměrné věku a které jsou aktuální a tím najít cestu k porozumění a srdci posluchačů. Princip trvalé udržitelnosti se jeví jako základní argument k diskuzi na téma být pro nebo proti využití přírodních zdrojů. Trvalé využití znamená, že přírodu naší kulturně uspořádané krajiny nevytěžíme, ale naopak ji využíváme tak ohleduplně, abychom následujícím generacím předali intaktní krajinu. Princip trvalé udržitelnosti nebude mít v budoucnosti význam jen ve využívání krajiny, ale bude vzorem také pro hospodářství a průmysl. Suroviny a zásoby energie na Zemi nejsou nevyčerpatelné a pokud se budou v budoucnu ztrácet, nebude možné je v budoucnosti nahradit. Proto budeme v budoucích staletích zpracovávat jen tolik surovin, kolik jich budeme moci recyklovat a budeme spotřebovávat tolik energie, kolik jí budeme moci obnovit. Jeden z principů, které platí v našich lesích již dlouho, je zásada: Kdo chce v budoucnu sklízet, smí přírodě odebrat jen tolik biomasy, kolik jí každý rok přiroste. V teoretické rovině lze laikům tento požadavek velmi těžce objasnit. Pokud chcete princip trvalé udržitelnosti seriózně vysvětlit, musíte ho prožívat vlastními zkušenostmi. Pokud doplníte teoretickou diskuzi o vlastní zkušenosti a zmírníte spornost názorů, vyvede lesní pedagogika nastupující generaci ze slepé uličky, v níž jsou lidé přírodě odcizeni.
Závěr	Práce lesního pedagoga má za úkol zprostředkovávat zábavnou formou obšírně pojatý pojem trvalé udržitelnosti na příkladech z lesnictví pomocí aktivního prožitku a vlastních zkušeností. Koncept seminářů PAWS by rád přispěl k tomu, aby bylo tohoto cíle dosaženo prostřednictvím široké základny.

Co je potřeba si zapamatovat ?	Hodnoty jsou ideály; každý člověk věří v nějaké hodnoty; celý život hledáme hodnoty, které nám způsobují radost a potěšení. **Příroda je nekonečným prostorem na hledání lidských hodnot**. Nalezení, přijetí a ochrana lidských hodnot určuje smysl života každého člověka.

D2 Vize a cíle lesní pedagogiky

Proč je důležitá vize?

Při přípravě lesních pedagogů je užitečné zformulovat vizi. **Vizí nazýváme krátký výrok, který inspirujícím způsobem vyjadřuje hodnoty lesní pedagogiky a formuluje obraz práce lesníků s veřejností v budoucnu.** Je několik důvodů pro které se musíme v lesní pedagogice zaobírat vizí.

- **Vize cílově orientuje naše myšlení.** Je všeobecnou tendencí lidí orientovat se ve svém životě a v práci problémově a ne cílově. To znamená, že lidé častokrát řeší ty úkoly, které na ně doléhají jako problém, bez ohledu na to, zda vyřešení problému přispívá k dosažení cíle nebo nepřispívá. V přípravě a v práci lesních pedagogů to může snižovat citlivost na hodnotová východiska, resp. na stanovení cíle lesní pedagogiky.

  Vize sjednocuje konání a činy pracovních kolektivů a zájmových skupin. Pokud jednotliví lidé (např. lesníci) mají nízké vědomí společného cíle, potom v jejich práci lze sledovat různé cíle v odlišných hodnotových rámcích. To má za následek oslabení účinnosti výchovy a vzdělávání účastníků programu lesní pedagogiky. Naopak srozumitelně formulovaná vize, porozumění hodnotám a cílům zvyšují míru osobní angažovanosti lesníků během jejich působení v oblasti lesní pedagogiky.

ÚKOL 3

Vyjádřete své názory na to, co mohou lesníci dosáhnout lesní výchovou.

Některé cíle lesní pedagogiky – co můžeme lesní výchovou dosáhnout?

- **Vzbudit radost a zájem o les**

  Většinou jsme ve svém volném čase a v prostředí, ve kterém žijeme ovlivňování médii, konzumní společností a dalšími civilizačními tlaky. Mnozí z nás nemají dostatečný čas a prostor pro pobyt v přírodě. Lesníci nabízejí možnost vychutnat si lesní vzduch, pokoj a krásu, zažít radost ze společného učení a hraní a aktivit v lese. Les, zvířata a rostliny v něm je možné zažít všemi smysly.

- **Učit se úžasu**

  Často se necháme oslovit jen mimořádnými situacemi a katastrofami. Lesní pedagogika umožňuje vážně si uvědomit velkolepost přírody, uvědomit si, že také bez lidského přičinění něco vzniká. Uchovat si schopnost obdivovat všední věci, potkat se s neviditelným znamená odpoutat se na okamžik od všednosti a dosavadních názorů a předsudků na svět kolem sebe.

- **Odevzdávat vědomosti**

  Vědomosti častokrát získáváme jen prostřednictvím knih a učebnic. Takto získané vědomosti jsou krátkodobé, bez vztahu k praktickému životu, bez znalosti souvislostí. Zprostředkovaných informací je příliš mnoho, ale pochopených je příliš málo. Lesníci ve svém programu nabízejí zprostředkování vědomostí na „živém“ příkladě, znázorňujíc přirozené souvislosti, v prostředí, ve kterém si mohou vědomosti přímo vyzkoušet, dotknout se, ověřit v praxi. Lidstvo se postupně odcizuje přírodě. Lesníci nabízejí možnost objevit fascinující a komplexní přírodní zákonitosti.

- **Přiblížit práci lesníka**
  Mnoho lidí má zkreslenou představu o zaměstnání lesníka, jeho úkolech a povinnostech. O jeho práci se ví málo. Lesní pedagogika představuje lesníka jako „člověka na svém místě“, kompetentního ve své práci, který je partnerem pro otevřený dialog s veřejností a informuje o významu lesního hospodářství pro společné blaho.
- **Představit trvale udržitelné hospodaření v lese jako model**
  Krátkodobé myšlení a jednání určuje často náš postoj k omezeným surovinám. Tento způsob jednání ohrožuje životní prostředí ve své podstatě. Lesní pedagogika zprostředkovává informace o všech funkcích lesa ve vzájemných souvislostech a představuje trvale udržitelné lesní hospodářství jako přenositelný model odpovědného využívání zdrojů (Agenda 21 - *základní programový dokument v ochraně životního prostředí z Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED, Rio de Janeiro 1992))*
- **Zprostředkovat hodnoty**
  Lidé mají tendenci sledovat jen své vlastní zájmy. Etické a morální hodnoty ztrácejí zdánlivě na významu. Lidé hledají smysl života. Nabídka lesníků je představit člověka jako součást přírody, nalézt tu jeho přirozené postavení.
- **Motivovat ke změně chování**
  Lidé se málo zamýšlejí nad důsledky konzumního způsobu jednání a chování. Často mají zábrany a chybí jim odvaha k odpovědnosti. Lesní pedagogika se se svým programem snaží probudit vědomí osobní odpovědnosti za své chování, motivovat k trvale udržitelnému způsobu života.

- **Získat přátele pro les**
  Lesní půdní fond je často ohrožen výstavbou nových budov, průmyslových objektů, zábavních areálů a pod. Je potřebné probudit angažovanost pro životní prostor lesa a spolupatřičnost k přírodě. Lesníci povzbuzují k aktivní spolupráci a tvorbě partnerství.
- **Pozvat k návštěvě lesa**
  Lesníci zvou na lesní vycházku všechny věkové kategorie a všechny cílové skupiny; starají se o bezpečnost návštěvníků lesa a jsou ochotní poskytovat veřejnosti jasné informace a vědomosti o životě lesa.

ÚKOL 4

Zamyslete se nad důvody a přínosy lesní pedagogiky pro vytvoření dlouhodobé a efektivní komunikace s veřejností. V čem vidíte smysl projektu orientovaného na lesní pedagogiku ?

Proč lesní pedagogika jako forma práce s veřejností

Důvody, pro které patří lesní pedagogika mezi nejefektivnější metody práce s veřejností jsou:

1. **Je potřebné prezentovat lesnictví**
   Lesnictví je součástí národního hospodářství každé země. Realita je však taková, že nestačí poctivá a profesionální práce lesníků, ale nutná je i její propagace. Lesníci prezentují návštěvníkům lesa svou práci. Přímé autentické setkání lesníka s publikem v lese je nejlepší formou práce s veřejností. Lesník v roli lesního pedagoga může vhodným způsobem ukázat, jak může vypadat partnerství mezi člověkem a přírodou k užitku a prospěchu obou.

2. **Participace veřejnosti na rozhodovacích procesech**
   Zapojení veřejnosti nejen do rozhodování, ale i do sociálních, kulturních a ekonomických vazeb v rámci regionu a komunity je nesmírně důležitý úkol pro moderní společnost. Otázka takové participace, tedy efektivního zapojení členů jednotlivých sociálních skupin do procesu vzájemné komunikace a společného rozhodování, je celospolečenským problémem. Direktivní řízení lesního hospodářství již v současné době nemá místo. Namísto toho je tendence k vytvoření vzájemné spolupráce mezi klíčovými zájmovými skupinami.

	3. Změna způsobu komunikace Způsoby odevzdávání informací a způsoby komunikace se změnily. Základní postupy komunikace a metody učení jsou jiné. Během procesu učení nebo v procesu komunikace je dnes málo lidí ochotných poslouchat delší monology. Didaktický proces, proces učení musí být víc interaktivní, umožňující participaci. **4. Důraz na ostatní funkce lesa** Lesnictví se od počátku soustředilo především na těžbu, dopravu a zpracování dřeva, k tomu se postupně připojilo pěstování lesa, hospodářská úprava a další lesnické disciplíny (produkční funkce lesa). Až v poslední době se začíná klást důraz i na ostatní funkce lesa jako je ochrana lesních společenství, vodních zdrojů, vzácných druhů rostlin a živočichů (ochranná funkce lesa), rekreační funkce lesa, celková péče o krajinu (sociální funkce lesa). A právě sociální stránka lesnictví, jejíž důležitost v současné době narůstá, výrazně ovlivňuje sociální, politický a ekonomický život každé komunity. Navíc globalizace a konkurence v obchodě se dřevem zvyšuje význam plnění ostatních funkcí lesa.
Co je potřeba si zapamatovat ?	Vize ukazuje směřování vývoje v určité oblasti. Vize spojuje úsilí lidí při práci s veřejností tím, že pojmenuje horizonty poznání v určité oblasti. Vize umožňuje lidem snít a představovat si ideály, kterým věří.

D3	Humanismus v kontextu lesní pedagogiky

Principy humanismu	Slovo **„humanistický“** je jedno z nejfrekventovanějších slov v oblasti výchovy a vzdělávání. Protože existuje více významů tohoto slova, je potřebné vymezit jeho pojetí v humanistické pedagogické koncepci. V souvislosti s hodnotami může mít slovo „humanistický“ jiný význam. Může označovat oddanost vzájemné lidské pomoci a vytváření dobrých lidských vztahů. V tomto případě jde o humánní přístup. Nebylo by správné, kdyby se ve vzdělávání v kontextu lesní pedagogiky humanisticky přístup zúžil jenom na vytváření dobrých vztahů a pomoc účastníkům programu. Centrálním principem **je orientace na uspokojování potřeb účastníka programu lesní pedagogiky a rozvoj podle jeho možností a schopností** (např. schopnost lesního pedagoga uspokojovat specifické vzdělávací potřeby v závislosti od cílových skupin).
ÚKOL 5	Zamyslete se nad Vaším dosavadním chápáním pojmu „humanismus“ a pokuste se charakterizovat znaky humanismu uplatňované v oblasti výchovy k trvale udržitelnému vývoji lesa.
Znaky humanistického vzdělávání	Humanistické vzdělávání je možné charakterizovat podle některých znaků: • **cíle vzdělávání –** cíle jednotlivých aktivit mají být formulovány tak, aby účastníkům programu nebo lesní vycházky odpověděly na otázky smyslu jejich pobytu v lese. Příkladem dobře zformulovaného cíle je pojmenování toho, co mají účastníci aktivity v lese poznat, případně umět udělat po skončení vycházky. • **obsah vzdělávání –** obsahy vzdělávání mají být upravované tak, aby témata a činnosti účastníků programu nebo lesní vycházky měly vztah k životní situaci. • **průběh vzdělávání** – humanistický přístup znamená učit účastníky kurzu ty procesy a zručnosti, které potřebují nebo budou potřebovat v řízení vlastního života. Příkladem mohou být aktivity zaměřené na trénování meziosobní komunikace, přijímání a dávání zpětné vazby, argumentování a přesvědčování, strategie řešení konfliktů a pod. • **struktura vzdělávání –** má umožnit účastníkovi programu nebo lesní vycházky účastnit se aktivit i podle vlastního výběru. Příkladem je takt lesního pedagoga, t.j.

	akceptování rozhodnutí účastníka kurzu nezapojit se do některých aktivit. Lesní pedagog by se měl rozhodně vyvarovat jakéhokoliv diagnostikování a psychologizování chování účastníka kurzu. • **výběr a řízení –** v životě si lidé budou stavět různé cíle a dělat různá rozhodnutí. V humanistickém vnímání vzdělávání se účastníkům dává více možností na výběr k řízení svých cílů a aktivit. Z pohledu vzájemného vztahu lesního pedagoga a účastníka vzdělávání je prvek kontroly a řízení ze strany lesního pedagoga volnější. • **respektování zájmu –** obsah vzdělávání v jednotlivých aktivitách kurzu se má přizpůsobovat zájmům účastníků. Dobrým příkladem může být práce účastníků v různých projektech pod vedením lektora, zkušeného lesníka apod. • **celkový rozvoj –** tradiční školní vyučování je převážně zaměřeno na poznávání a vědomosti. Humanistické vzdělávání se zaobírá celou osobností žáka resp. účastníka vzdělávání. Nejen rozumovou stránkou, ale i pocitovou, komunikační a stránkou sebeuvědomování a vlastního konání. • **sebehodnocení –** v humanistickém vzdělávání se účastník učí vyhodnocovat vlastní pokrok vzhledem k vlastním učebním cílům. Dobrým příkladem je zařazení hodnotové reflexe po uskutečnění aktivit v lese. • **lesní pedagog jako zprostředkovatel –** lektor v humanistickém vzdělávání podporuje samostatné, aktivní učení se účastníků v jednotlivých aktivitách a vytváří dobré podmínky, aby si účastník kurzu mohl řídit vlastní sebevzdělávání. Lesní pedagog je víc podporující než kritický, víc chápající než odsuzující, víc přirozený než jednající v afektu. Jeho vztah k účastníkům vzdělávání má být takový, aby je pozitivně citově přijal jako jedinečné a neopakovatelné osoby, aby akceptoval jejich jinakost, aby podporoval rozvoj jejich silných stránek.
Co je potřeba si zapamatovat ?	O tom zda práce lesního pedagoga je v souladu s humanisticky orientovaným vzděláváním, se nedá rozhodnout způsobem ano – ne. Práce lesního pedagoga je humanisticky orientovaná tehdy, pokud v jednotlivých aktivitách jsou přítomné a pozorovatelné výše uvedené znaky. Přítomnost resp. nepřítomnost charakteristických znaků humanisticky orientované pedagogiky a didaktiky v procesech učení může být dobrým námětem pro reflexi účastníků vzdělávání po skončení programu v lese.

D4	Kultivování osobnosti člověka = individuální přístup
Hodnoty uplatňované v humanistickém vzdělávání	Pedagogická koncepce, která si nárokuje ovlivňovat rozvoj osobnosti žáka, účastníka programu lesní pedagogiky nebo lesní vycházky bude uznávat a v procesu výchovy uplatňovat tyto hodnoty: • **svoboda a odpovědnost –** svoboda je základní hodnotou a podmínkou, aby žák, účastník programu nebo lesní vycházky mohl převzít odpovědnost za vlastní učení se. Svoboda vytváří možnosti na seberealizaci, • **důvěra v růst žáka, účastníka programu lesní pedagogiky –** lektor ve své práci vychází z předpokladu, že každý účastník programu nebo lesní vycházky může být zítra lepší než je dnes. Z uplatňování této hodnoty vyplývá upřednostňování pozitivního hodnocení a citových pohlazení před hodnocením negativním. Ve výchově je lepší být přátelský a vlídný, než mít vždy a za každých okolností pravdu. • **uznání individuálních rozdílů mezi žáky, účastníky programu lesní pedagogiky –** předpokládá se, že lesní pedagog uznává jedinečnost a neopakovatelnost každého jednotlivého člověka, který má silné i slabé stránky. Jeho úkolem je zjistit silné stránky a rozvíjet je. • **chyba jako prostředek učení –** lesní pedagog vnímá chybu jako průvodní jev v procesech učení se, člověk se učí na chybách, chyba by se neměla vnímat jako

	vina za kterou následuje trest, spíš jako možnost zlepšit se a napravit stav. • **spolupráce –** pokud je učení sociální jev, pak je třeba, aby se žáci resp. účastníci kurzu učili ve dvojicích resp. ve skupinách. V jednotlivých aktivitách by se mělo uplatňovat kooperativní učení, kde se lidé učí spolupracovat, komunikovat, argumentovat, řešit konflikty a být vnímaví, umět se vcítit do prožívání jiného člověka, porozumět mu za každých okolností. • **učení se činností –** nejlépe se lidé učí při různých činnostech, aktivitách. Úkolem lesního pedagoga je méně vyučovat a více řídit procesy učení se účastníků programu nebo lesní vycházky. Dobrý lesní pedagog je zručný ve vyjadřování pomoci a podpory při zátěžových situacích, které se při učení mohou vyskytnout.
Individuální zvláštnosti	**Uznání individuálních odlišností** mezi žáky, účastníky programu **je klíčem k úspěchu**. Jak může vypadat výchova a vzdělávání, které naopak nerespektuje individuální odlišnosti mezi žáky je možné přiblížit bajkou **„Škola zvířat“**, kterou napsal pedagog dr. R. H. Reeves. Je uvedená v knize Stephen R. Covey: 7 návyků vůdčích osobností pro úspěšný a harmonický život (1997).
	Bajka: Škola zvířat *„Zvířata se jednou rozhodla, že musí udělat něco hrdinského. Zřídí si tedy školu. Vypracovala učební osnovy, které obsahovaly běh, šplh, plávání a létání. Aby se zjednodušila administrativa, všechna zvířata se měla učit všechny předměty.* *Kachna byla výborná v plávání, dokonce lepší než učitel a měla výborné známky i z létaní. Byla ale velmi slabá v běhu. Musela proto zůstávat po škole a zanechat plávání, aby mohla trénovat běh. Trvalo to tak dlouho, až si zničila plovací blány a pak byla v plávání jen průměrná. Průměrný prospěch byl však na škole přijatelný, takže si s tím nikdo nedělal starosti, kromě kachny.* *Zajíc byl v běhu nejlepší ve třídě, ale nervově se zhroutil, když měl tolik dohánět v plávání.* *Veverka byla výborná ve šplhu, ale jen do té chvíle, než si vypěstovala pocit méněcennosti v létání tím, že učitel požadoval, aby vzlétla ze země a ne z vrcholu stromu. Navíc dostala svalové křeče od přetěžování svalů a dostala 3 ze šplhu a 4 z běhu.* *Orel byl žák, který často projevoval nesouhlas se způsobem při nácviku a byl proto stále napomínaný učitelem. Na hodinách šplhu byl na vrcholu stromu vždy první, ale trval na svém způsobu, jak se tam dostat.* *Na konci roku měl nejlepší průměrný prospěch mimořádně nadaný úhoř, který skončil s vyznamenáním. Velmi dobře plaval, byl celkem dobrý v běhu a v šplhu a uměl i trochu létat.* *Stepní psy odmítli chodit do školy, protože správa školy nezahrnula do osnov hrabání a norování. Své děti dali učit jezevcovi. Později se spojili s krtky a sysly a otevřeli úspěšnou soukromou školu.* *Poučení: Každý lesní pedagog si vyvodí závěry sám pro svou práci v oblasti lesní pedagogiky.*
ÚKOL 6	Přečtěte členům skupiny na lesní vycházce bajku a s využitím názorů jednotlivých členů navrhněte možné řešení situace ve „Škole zvířat“.

D5	Tvorba cílů lesní vycházky

Taxonomie cílů	Výrazným znakem humanisticky orientované koncepce výchovy a vzdělávání je to, že cílem vzdělávání nejsou obsahy (mnoho vědomostí, poznatků), ale psychické poznávací funkce, které se při vzdělávání v přírodě mají rozvíjet. Tyto poznávací funkce se mohou rozvíjet v každé činnosti s charakterem poznávání a tedy i v práci lesního pedagoga. Mají takový charakter, který vytváří **předpoklady pro rozvoj osobnosti učícího se člověka**. Program

	lesní pedagogiky není cílem, ale nástrojem na rozvoj poznávacích a i mimopoznávacích funkcí účastníka lesní vycházky. Existuje několik systematických přístupů k tvorbě cílů vzdělávání. Pro potřeby lesní pedagogiky použijeme tzv. **Bloomovu taxonomii cílů.** Je to vlastně systém hierarchicky uspořádaných kategorií cílů v učení se. Vychází z poznatků psychologie učení. Vzdělávací cíle jsou kategorizované a uspořádané podle úrovně, jaká poznávací funkce, operace se při učení má rozvíjet. **Taxonomie je pomůckou pro práci lesního pedagoga,** podle které může posoudit a rozhodnout se, jaká poznávací úroveň se sleduje učebními úkoly, které naplánoval v rámci činnosti účastníků aktivity v lese.
6 úrovní cíle	Při formulaci cílů vzdělávacích aktivit v lese je důležité uvědomit si jednotlivé **úrovně cíle** (zda se cíl má vázat k paměti, citům nebo zručnostem). Dobrý lesní pedagog připravuje cíle jednotlivých aktivit v přírodě tak, že rozlišuje 6 úrovní (seřazené od nejnižší úrovně po nejvyšší úroveň).
1. úroveň: Zapamatování	Cílem bude prokázat zapamatování nějakých poznatků, faktů o přírodě, lese, flóře, fauně apod. Úkoly a činnosti na této úrovni vyžadují od účastníka programu, aby si vybavil, vzpomněl, rozpoznal, reprodukoval údaje, které se naučil už dříve. Jelikož na této úrovni učení se jedná o reprodukci, odpovědi jsou předem jednoznačně správné nebo nesprávné. *Aktivita 1: Umět vyjmenovat, sumarizovat údaje o lesní lokalitě, ve které se nacházíme, resp. vyjmenovat nejznámější druhy rostlin a živočichů ve svém regionu.* *Aktivita 2: Umět vyjmenovat nejběžnější výrobky ze dřeva.*
2. úroveň: Porozumění	Cílem bude prokázat porozumění nějakým faktům. Úkoly a činnosti na této úrovni vyžadují od účastníka programu, aby doposud poznané vyjádřil v jiné podobě nebo jiným způsobem. Původní smysl obsahu ale nemůže změnit. Typické úkoly: vyjádřit obsah vlastními slovy, parafrázovat přečtený text, vyjádřit obsah obrazově nebo v symbolické podobě (vzorce, grafy, schémata), odlišit podstatné od nepodstatného. *Aktivita 1: Umět vysvětlit význam lesa pro společnost* *Aktivita 2: Umět vysvětlit koloběh vody v přírodě, princip fotosyntézy apod.*
3. úroveň: Aplikace	Cílem bude prokázat využití dosud poznaného a porozuměného obsahu učení v situaci, která je pro účastníka programu nová, ale není velmi vzdálená od té, která se učila podle předloženého vzoru. V podstatě tady jde o řešení podobných úkolů, na základě aplikace typového učebního úkolu, který si účastníci programu již osvojili. Učební úkoly na rozvoj aplikace se navrhují úpravou prvků typového učebního úkolu. *Aktivita1: Připravit „lesní semeniště" – plochu malé výměry založenou za účelem pozorování procesu klíčení jednotlivých druhů jehličnatých a listnatých dřevin. Porovnat morfologické znaky jednotlivých dřevin.* *Aktivita 2: Připravit projekt jednoduchého naučné stezky vedoucí lesním ekosystémem v okolí Vaší školy, resp. bydliště. Zpracovat jednoduchý nástin trasy a navrhnout jednoduchý text panelů. Lesník spolu s účastníky programu vytipuje nejzajímavější body, které prezentují na jednotlivých zastávkách stezky.*
4. úroveň: Analýza	Cílem bude prokázat analytické myšlení v problematice lesa. Úkoly a činnosti na této úrovni vyžadují od účastníka programu, aby situaci, problém rozčlenil na prvky a části, porovnával je, hledal vztahy mezi nimi, uspořádal je podle významnosti a vyvodil nebo odvodil závěry. Typickými činnostmi na této úrovni učení bude rozbor příčin a důsledků, třídění, porovnávání, nacházení podstatného, vyvozování závěrů z konkrétních poznatků a zevšeobecňování, odvozování na základě zevšeobecněných poznatků nebo pomocí porovnávání. *Aktivita: Vypracovat jednoduchou zprávu o stavu a poškození lesa ve svém okolí. Měli by popsat a naučit se rozeznávat typické znaky poškození, příčiny poškození, porovnat lesní škody v různých geografických polohách, zjistit kde jsou škody viditelnější (např. návětrné, exponované polohy) a kde stromy vypadají zdravěji.*

5. úroveň: Hodnocení	Cílem bude prokázat hodnotící myšlení v problematice lesa. Úkoly a činnosti na této úrovni vyžadují od účastníka kurzu, aby uměl posoudit zda názory, vztahy, výsledky, výtvory, postupy činností, konání lidí a jiné odpovídají stanoveným kriteriím. Hodnocení je vhodné rozlišit do oblasti racionálního, estetického a etického hodnocení. Typickými činnostmi jsou: posoudit správnost, ověřit něco, zhodnotit, argumentovat, optimalizovat, ocenit, napsat kritiku, navrhnout kritéria na hodnocení apod. *Aktivita: Umět posoudit a charakterizovat udržitelnost Vaší školy, resp. navrhnout a zhodnotit indikátory udržitelného způsobu života Vaší školy, získat náměty na zlepšení stavu. Vypracovat dotazníky týkající se využívání energie, odpadů a čistoty, dopravy, bezpečnosti, ohled na životní prostředí, školní pravidla a partnerství Vaší školy, vyhodnotit je a navrhnout změny.*
6. úroveň: Syntéza	Cílem bude prokázat tvořivé myšlení v problematice lesa. Úkoly a činnosti na této úrovni vyžadují od účastníka kurzu, aby vytvořil něco nového z hlediska jeho vlastní zkušenosti. Záměrem je, aby účastníci kurzu měli možnost nacházet a zkoumat alternativy a uplatnit svůj individuální způsob myšlení a konání. Takovéto myšlení je charakteristické počtem nápadů, jejich odlišností, originalitou nápadů a podrobností vyjádření nápadů. *Aktivita: Vypracovat koncepci komplexní péče o flóru a faunu ve zvolené lesní lokalitě.*
Co je potřeba si zapamatovat ?	Formulace cílů lesní aktivity slouží lesnímu pedagogovi a účastníkům kurzu především k tomu, aby před začátkem aktivity bylo pojmenováno, **co a na jaké úrovni budou umět účastníci kurzu, když aktivita v lese skončí.** Poznání cílů jednotlivých aktivit a jejich srozumitelnost zvyšují motivaci účastníků pro aktivní učení se. Doporučuje se oznámit cíle aktivity na začátku, zeptat se na očekávání účastníků a v případě potřeby udělat úpravu cílů v souladu s očekáváními těch, kteří se mají vzdělávat. Pokud jsou cíle lesní aktivity jasně a srozumitelně pojmenovány existuje, vztahový rámec pro vyhodnocení průběhu aktivity v lese.
ÚKOL 7	Pro každou úroveň podle výše uvedeného textu si připravte formulaci cíle pro konkrétní cílovou skupinu (pro odlišné cílové skupiny).

D6 Kompetence (zručnosti) lesního pedagoga

Úspěšnost práce lesního pedagoga	Pro úspěšnou práci v projektu lesní pedagogiky potřebuje lesní pedagog splňovat tři základní podmínky. První podmínkou je jeho schopnost formulovat a komunikovat **srozumitelné cíle,** druhou je schopnost vytvořit **dobré podmínky** pro procesy učení se v přírodě, lese a třetí podmínkou je mít osvojené **potřebné kompetence.** Právě kompetence lesního pedagoga jsou klíčovým předpokladem na to, aby byl úspěšný při dosahování cílů výchovy a vzdělávání. Kompetence jsou východiskem i kritériem pro hodnocení jeho činnosti v kurzech lesní pedagogiky.
Kompetence lesního pedagoga	Pojem kompetence označuje zručnosti, které na základě získaných poznatků a vědomostí umí lesní pedagog uplatnit v konkrétní praktické činnosti. Dobrým příkladem může být zručnost vyznačit v lesním porostu stromy určené na prořezávku, ale i sociální zručnost ve vedení skupiny a pod. **Lesní pedagog** by měl mít následující zručnosti: • mít velmi dobrou orientaci v odboru (lesnictví, myslivost, ochrana a pěstování lesa...) • umět pomáhat účastníkům kurzu při jejich vlastním učení se • motivovat a povzbuzovat účastníky kurzu pro učení se,

	• umět řídit procesy učení se v přírodě, v lese, • uplatňovat ve vzdělávání metody orientované na rozvoj osobnosti účastníka vzdělávání, • diagnostikovat poznávací a učební styl jednotlivých účastníků, rozpoznat jejich silné a slabé stránky, • poskytovat spolehlivou zpětnou vazbu a spravedlivě hodnotit činnosti jednotlivých účastníků • pomáhat účastníkům kurzu pracovat s chybou • být pružný a umět se zdokonalovat (potřeba seberozvoje) • být ochotný reagovat na potřeby učících se • respektovat dohodnuté hodnoty a pravidla • umět řídit čas pro jednotlivé aktivity • umět řídit hodnotovou reflexi účastníků vzdělávání
Co je potřeba si zapamatovat ?	Lesní pedagog se stává uznávanou autoritou v oboru lesní pedagogiky tím, jak umí v reálné praxi vzdělávání prokázat vlastní kompetence. Kromě odborných kompetencí lesníka se očekává schopnost prokázat kompetence spojené s vytvářením podnětného prostředí pro možnosti aktivního učení se účastníků programu. Nejvyšší kompetencí lesního pedagoga je kompetence **být režisérem procesů učení se účastníků.**

D7	Kritéria úspěšnosti práce lesního pedagoga

Kvalita vzdělávání	Výchovná a vzdělávací práce je podmíněná vícero prvky, které se vzájemně ovlivňují a vystupují v různé míře. Obecně můžeme říci, že to, zda práce lesního pedagoga je nebo není dobrá je možné posoudit hodnocením 3 oblastí ve vzájemných vztazích.
Podmínky vzdělávání	První oblast hodnocení jsou **podmínky** pro učení se. Sem patří materiální a didaktické prostředky, které lesní pedagog vhodně zařadil a použil, jeho odborná a pedagogická způsobilost (jeho kompetence), existující předpoklady a vlastnosti účastníků kurzu, plánovaný čas a pod.
Proces vzdělávání	Druhá oblast hodnocení je **proces.** V procesu realizace by měly být přítomné a pozorovatelné hodnoty zvolené pedagogické koncepce a jí odpovídající procesy. Pak je např. možné posoudit, zda účastníci kurzu mají prostor na seberealizaci, do jaké míry se jim důvěřuje, zda se uznává různost názorů, jak se pracuje s chybou, zda se spolupracuje, jak se komunikuje. Je možné posoudit i samostatnost a aktivitu účastníků kurzu při učení se, posoudit v jaké míře se rozvíjejí i vyšší poznávací a mimopoznávací funkce účastníků vzdělávání.
Výsledky vzdělávání	Třetí oblastí hodnocení jsou **výsledky.** Výsledky by se měly posuzovat a vyhodnocovat ve vztahu ke kompetencím účastníka programu nebo lesní vycházky. Klíčovou otázkou se stává vyhodnocení dosažení nebo nedosažení dopředu deklarovaných cílů. Při hodnocení výsledků můžeme odpovědět na otázku zda na konci lesní aktivity bylo splněno to, co lesní pedagog slíbil na jejím začátku. Výsledky jsou vlastně zisky účastníků a jsou ukazovatelem spokojenosti resp. nespokojenosti s prací lesního pedagoga z pohledu učících se. Výsledky práce lesního pedagoga budou závislé od kvality procesů, které se váží na podmínky. Podmínky jsou důležité, ale nemusí zaručovat kvalitu procesů.

Co je potřeba si zapamatovat ?	Práci lesního pedagoga je potřebné vnímat komplexně. Je to vždy spojení toho, co musí lesní pedagog udělat v přípravě (**VSTUP**), co musí udělat v realizaci (**PROCES**) a co musí udělat ve vyhodnocení (**VÝSTUP**). Pro zabezpečení kvality práce lesního pedagoga je nevyhnutelné zabezpečit vzájemné propojení všech tří částí hlavně z pohledu formulace cílů, výběru obsahů a metod a také vyhodnocení plánovaných výsledků. Z hlediska kvality se nejproblematičtější částí práce lesního pedagoga jeví jeho působení v procesu (stěžejní části základního a nástavbového semináře kurzu lesní pedagogiky).
ÚKOL 8	Připravte si podrobný scénář lesní vycházky včetně časového rozpisu pro konkrétní cílovou skupinu (využijte poznatky ze základního semináře).

D8 Co musí vědět lesní pedagog o učení se?

Aktivní učení se (faktory motivace a aktivizace učících se)	Účastníci lesní vycházky mohou být aktivní ve vlastním učení jenom tehdy, pokud **lesní pedagog vytvoří:** **možnosti na seberealizaci** - účastník lesní vycházky nebo aktivity má možnost volby, výběru z různých alternativ postupů, metod, technik a pod. **možnosti zažít úspěch** - učící se člověk není ve výkonu porovnáván s jinými, ale je hodnocen podle jeho individuální normy **možnosti na uznání a oceňování práce** – účastník dostává pozitivní zpětnou vazbu a citové pohlazení od lesního pedagoga, případně od ostatních účastníků lesní vycházky i za malé pokroky, kterých dosáhl v procesu učení se **možnosti spolupracovat** – účastník má příležitosti vytvářet pracovní skupiny, malé týmy, žádat pomoc při záťežových situacích, dávat pomoc jiným podle aktuálních potřeb **možnosti na vyjadřování nespokojenosti** – účastník má otevřený prostor na argumentování, vlastní hodnocení, kritizování a vyjadřování i negativních emocí
Osvojování si nových poznatků	Účastníci lesní vycházky lépe získají nové poznatky tehdy, pokud **lesní pedagog umí:** **zvolit vhodné metody řešení problémů –** účastník může použít různé cesty a postupy k dosažení cílů. **připravit úkoly na rozvoj všech poznávacích funkcí** – účastník nepracuje jen na nižších úrovních poznávání (paměť, porozumění), ale má možnosti poznávat přírodu a les na vyšších úrovních (aplikace, analýza, hodnocení a syntéza), viz. taxonomie cílů podle Blooma – část D.5 **v procesech vzdělávání využít myšlenkové mapy** – účastník programu nebo lesní vycházky má k dispozici opěrné body (vyslovené, napsané, zobrazené) k problematice, která mu není velmi blízká

	dopředu připravit tvořivé úkoly – účastník je konfrontován s úkoly, které mají různé způsoby řešení, hledání alternativních řešení je dobrá cesta k osvojování poznatků **vizualizovat pojmy a vztahy** – příroda a les nabízejí nekonečné množství názorných učebních pomůcek, které je třeba vhodně zařadit do procesů vzdělávání **pružně pracovat s informacemi** – jedná se o využití možností, které nabízejí nové informačně-komunikační technologie, zkušený lesní pedagog využívá obrovský informační potenciál, který do vzdělávání přinesou samotní účastníci
Seberealizace učícího se člověka (řízení vlastního učení se)	Účastníci vzdělávání se lépe učí tehdy, pokud **lesní pedagog nechá v procesech učení se prostor na:** **rozvoj metakognice učícího se** – poznávání vlastního poznávání, účastník objevuje způsoby a techniky vlastního učení se **rozvoj schopností plánovat a realizovat si učební činnost** – účastník si určuje vlastní tempo učení a vybírá si také cesty získávání nových poznatků, které jsou přiměřené jeho schopnostem **rozvoj sebehodnocení** – účastník vzdělávání si může vyhodnocovat jednotlivé kroky ve vlastním učení se, obvykle to dělá na základě vyřešení nebo nevyřešení dopředu stanovených úkolů a cvičení **rozvoj osobního zájmu** - každý jednotlivý člověk má svůj hodnotový systém a z něho vyplývající zájmy a motivace, účastník programu nebo lesní vycházky si tyto individuální motivace může rozvinout např. tvorbou originálního miniprojektu, (učení se projektům) **prezentační schopnosti** – účastník si připraví prezentaci řešení zadaného problému, úkolu, který přednese ostatním členům skupiny s cílem získat zpětnou vazbu na vlastní produkci.
Socializace učícího se (metody a postupy vytváření vztahů spolupráce v skupině)	**Dobrý lesní pedagog v procesech učení se podporuje:** **kooperativní učení** – člověk je tvor společenský a účastníci programu nebo lesní vycházky se přirozeně spojují při učení se do dvojic, případně do malých učících se skupin **techniky rozvoje komunikačních zručností** – účastníci vzdělávání se mají možnost přímo učit a zažít si různé komunikace (pasivní, asertivní, agresivní) a také využívat různé techniky slovní i mimoslovní komunikace **tvorbu a řešení různých modelových situací** – v podmínkách reálné přírody, lesa mají účastníci možnost modelovat různé situace, které vytvářejí prostor pro názorné, smyslově vnímatelné učení **tvorbu inscenačních metod** – účastníci vzdělávání produkují scénáře inscenování různých situací s kterými se můžeme potkat v přírodě (didaktické hry).
Co je potřeba si zapamatovat ?	V přípravě na lesní vycházku je potřebné promyslet si nejen cíle, ale i konkrétní úkoly, které umožní účastníkům, aby prokázali vlastní činnost, aby **aktivita byla na straně účastníků více než na straně lektora**. Konkrétní úkoly a činnosti je třeba připravit tak, aby byly zastoupeny jak nižší úrovně poznávání (zapamatování, porozumění, aplikace), ale i vyšší úrovně poznávání (analýza, hodnocení, syntéza). Lesní pedagog je úspěšnější tehdy, když je vede k cílům, ale výběr různých cest k dosažení cílů ponechá na nich. Efektivnost učení se úměrně zvyšuje vytvářením podmínek pro spolupráci učících se lidí.

D9	Metody práce lesního pedagoga

Metody práce lesního pedagoga	Lesní pedagog při své práci může využít různé postupy a způsoby jak dosáhnout cíle lesní aktivity. Tabulka „Metody práce lesního pedagoga“ uvádí přehledně zpracované osvědčené postupy ve výchově a vzdělávání.
Co je potřeba si zapamatovat ?	Výběr metod práce nikdy není izolovaný proces. V přípravě na lesní vycházku je důležité: • poznat cíle vycházky • umět vybrat vhodné témata dle cílů • **s ohledem na cíle a témata umět vybrat nejvhodnější metody pro konkrétní cílovou skupinu**
ÚKOL 8	K vybranému cíli lesní vycházky se žáky ve věku 12 – 15 let navrhněte obsah vycházky a z přiložené nabídky zvolte nejvhodnější metody, které byste použili při práci s touto cílovou skupinou.

Metody Práce Lesnío Pedagóga

METODA	POPIS	VÝHODY	NEVÝHODY	POUŽITÍ
PŘEDNÁŠKA	Slovní prezentace jediného tématu. Spoluúčast posluchačů je možné zvýšit poskytnutím možností na zpětnou vazbu.	Vyšší stupeň kontroly času a obsahu. Vhodná pro velké skupiny.	Chybí vzájemné aktuální reakce účastníků, málo z řečeného se uchová.	Při teoretickém tématu pro mnoho účastníků najednou.
VYPRÁVĚNÍ	Slovní prezentace méně formální než přednáška. Větší důraz se klade na výměnu informací a na poskytnutí příležitosti skupině reagovat.	Zvýšené angažování se účastníků. Uvolněný přístup.	Pokud skupina nereaguje stává se přednáškou, může vyžadovat vyšší úsilí při organizaci.	V kterékoliv fázi lesní aktivity, může to být vyprávění lesního pedagoga , účastníka nebo pozvaného hosta.
DISKUSNÍ SKUPINY	Formalizovaná výměna názorů mezi účastníky lesní vycházky, lesním pedagogem, přizvaným hostem, lektorem a pod.	Velmi dobře aktivizuje myšlenkové pochody, rozvíjí myšlení, možnost okamžité zpětné vazby.	Kvalita učení se účastníků závisí na již existujících vědomostech skupiny.	Při cílech aktivit zaměřených na změny v postojích, na komunikační zručnosti a tvořivém myšlení.
BZUČÍCÍ SKUPINY	Příležitost rozdělit se v kterékoliv fázi aktivity v lese na menší skupiny, které diskutují o zadaných otázkách a potom předkládají ostatním účastníkům své názory, otázky nebo závěry prostřednictvím vedoucího skupiny.	Dává předmětné téma víc uhlů pohledu, poskytuje prostor na zpětnou vazbu, podporuje aktivní učení se.	Časově náročná metoda, která vyžaduje dobré metodické a didaktické vedení ze strany lesního pedagoga.	Při větším počtu účastníků, případně při složení skupiny z lidí, jejichž již existující poznatky jsou významně odlišné.
SEMINÁŘ	Metoda zkoumání specifického tématu, která je dopředu připravená účastníky, výměna informací, poznatků prostřednictvím jednotlivých příspěvků, zpráv a diskusí s jinými znalými členy skupiny.	Klade se důraz na individualizované vstupy účastníků , podporuje různé perspektivy řešení problematiky.	Úspěch závisí od znalostí účastníků.	Používá se hlavně na bližší obeznámení se s předmětnou problematikou (aplikované teorie a koncepce).
DEBATA	Slovní výměna mezi dvěma skupinami, které obvykle mají odlišné až protikladné názory, s cílem přijít k nějaké dohodě a závěrům.	Je to velmi oživující metoda, využívá aktivitu na obou stranách, učí mluvit argumentovaně.	Míra učení se závisí od vědomostí a stupně přípravy členů skupiny, je časově náročná, často nevede nikam (nedohoda, konflikt).	Používá se při cílech orientovaných na aktivní naslouchání, prezentační zručnosti, argumentování a efektivní komunikaci.
ÚKOLY	Obvykle je to cvičení, ve kterém se od účastníků vyžaduje, aby si přečetli množství informací a připravili písemné nebo ústní odpovědi na sérii otázek. Může být produktivnější, pokud se spojí s jinými metodami, např. diskusí.	Respektování individuálního tempa, poskytování zpětné vazby o pokroku účastníka a jeho schopnostech.	Pokud neoslovíme zadáním úkolu vnitřní motivaci (sebemotivaci) může mít pasivní, často formální charakter.	Při trénovaní nových zručností, při práci s otázkami a hledáním odpovědí, při nácviku rozhodování se.
INSTRUOVÁNÍ SKUPIN	Lesní pedagog, lektor nebo jiný odborný pracovník poskytne hlavní fakta nebo „instrukce“ o tématu, které jsou potom základem pro otázky a odpovědi.	Rychlé tempo, jednoduchý proces.	Příliš krátké, aby bylo poučné, úspěch závisí od kvality účastníků.	Při zjišťování faktů a řešení problémových situací.

METODA	POPIS	VÝHODY	NEVÝHODY	POUŽITÍ
PROGRAMOVANÉ POKYNY	Metoda prezentování faktů a jednoznačných informací systematickým způsobem, hlavně knihou nebo počítačem tak, že po každé části informace se od učícího se žádá kontrola pochopení. Pokud je odpověď správná učící se člověk pokračuje. Pokud je nesprávná, program udá správnou odpověď nebo ještě jednou zopakuje informaci a opět se žádá kontrola pochopení.	Tempo učení udává jednotlivec nebo skupina, existuje okamžitá zpětná vazba.	Komplikovaná příprava, ověření a uznání správnosti jednotlivých kroků a postupů učení se.	Při velmi všeobecných tématech, informace o nových technologiích výroby v lese, bezpečnostní a interní předpisy.
PROVÁZENÍ	Metoda jak říci/ ukázat skupině nejlepší přístup k danému souboru okolností nebo postupů aktivit v lese. Spoluúčast můžeme zvýšit poskytnutím možností účastníkům předvést zručnosti v podobných podmínkách a situacích.	Vysoce praktické a přímo aplikovatelné.	Časové omezení. Vyžaduje obvykle individuální poradenství.	Rozvoj manuálních zručností. Uvádění/ zdokonalování procesů a postupů při činnostech v přírodě.
WORKSHOPY	Příležitost prodiskutovat, či odhalit praktické přístupy k zvládnutí dané situace. Důraz se klade víc na praxi než na teorii, velmi specializované na určitou oblast.	Trénink, nácvik je možné okamžitě aplikovat, neformálnost.	Různé požadavky účastníků, co se týká učení.	V podmínkách práce lesního pedagoga velmi široké pro různé cílové skupiny.
AKVÁRIUM	Metoda na zkoumání chování skupiny prostřednictvím rozdělení do týmů. Jeden tým řeší úkol nebo diskutuje a druhý tým pozoruje a zaznamenává proces (co se děje při řešení úkolu), následuje zpětná vazba a výměna týmů (ti, co řešili pozorují a opačně)	Poskytuje velmi prospěšný hloubkový pohled, rozvíjí techniky zpětné vazby.	Některé účastníky může znervózňovat, což může být kritickým místem, vyžaduje pevné vedení ze strany lesního pedagoga.	Používá se při cílech aktivit orientovaných na rozvoj interpersonálních zručností a nácvik konzultovaného rozhodování.
PŘÍPADOVÁ STUDIA	Skupina dostane faktické informace založené na reálné situaci a má prodiskutovat a analyzovat problémy, poskytnout doporučení.	Dobře stimuluje pracovní realitu, existuje málo rizikových faktorů.	Příprava je časově náročná, pokud není zabezpečena aktuálnost ztrácí věrohodnost.	Používá se při cvičeních zaměřených na osobní zisky účastníků, nácvik zručností rozhodování a kontrolování, trénink vztahů.
ŘEŠENÍ INCIDENTU	Metoda incidentu je variací případové studie, ale poskytuje větší reálnost tím, že se zadají základní fakta o sporu resp. o incidentu a pak se skupina má rozhodnout, na jaké další otázky potřebuje odpovědi nebo jaké informace ještě chybí.	Lépe stimuluje skutečný život. Umožňuje zkoumání citlivých nebo složitých problémů bez rizika.	Ještě stále je tam prvek umělosti.	Používá se při diagnostikování problémů, analýze faktů, vhodné je použití při sporech lesníci versus ochranáři, občanské sdružení a pod.
BLUDIŠTĚ	Podobně jako případová studia, používá předtištěný popis situace, aby skupina přišla k dopředu určenému závěru. V určených fázích se účastníkům poskytne možnost volby a důsledky budou vyplývat z alternativy, kterou si vybrali. Tímto způsobem účastníci mohou zjistit, který přístup je nejrozumnější a jaké jsou důsledky jejich rozhodnutí.	Skupiny se učí vlastním tempem a celý proces je stimulující.	V přípravě je to časově náročné, těžce se vyrábí aktuálnost, ti, kteří se špatně rozhodnou se nejvíc naučí.	Používá se při řešení problémů, potřebě přijímat rozhodnutí, případně vykonávat kontrolní činnosti.
KLINIKA	Individuální nebo skupinový trénink, který má umožnit skupině prodiskutovat a překonat problémy v určité oblasti.	Skupina rozhoduje, co bude zkoumat, nácvik se dá přenášet do různých	Může to být nákladné, jen malé skupiny.	Používá se při nácviku manuálních zručností potřebných pro pobyt v přírodě.

METODA	POPIS	VÝHODY	NEVÝHODY	POUŽITÍ
		částí a pokračování tréninku.		
BRAINSTORMING (bouřka mozků)	Metoda na produkování množství vysoce kreativních nápadů ve skupině, která předkládá návrhy k pozdějšímu vyhodnocení.	Jednoduchá a účinná procedura, vysoce interaktivní.	Zavádějící název, doporučujeme používat české označení této metody „bouřka mozků, nápadů“	Používá se při potřebě diagnostikování problémů, budování týmu a nácviku tvořivého myšlení.
„V ZÁSUVCE“	Cvičení, ve kterém se vytváří pracovní prostředí pomocí vzorových listů, formulářů a pod. z typické kanceláře lesníka, které mají skupiny zhodnotit.	Okamžitě aplikovatelné vědomosti, pochopení podstaty práce lesníka, lesního hospodáře a pod.	Musí být realistické.	Používá se jako metoda poznání druhé stránky práce lesníků.
HRANÍ ROLÍ	Hraní vybraných situací formou tvořivé dramatiky, umožňuje skupině zkoumat různé přístupy k danému souboru okolností.	Zábavnost a zajímavost ztvárnění jednotlivých rolí, rozvíjení porozumění a empatií.	Je to spíše registr ztvárnění očekávané role než řešení problémů, nemusí být bráno vážně.	Použití v lesní pedagogice široké, důraz se klade spíše na zážitek než na vědomost.
HRY (hry v lese a přírodě)	Forma závisí od dané hry nebo cvičení. Obsahují prvky ukončení nebo změny. V mnohých případech skupina dostane roly v modelované situaci přímo v přírodě.	Demonstruje nezávislost funkcí, poskytuje přehled o vztazích.	V některých cílových skupinách může existovat k hrám odpor, zdají se nereálné.	Použití se doporučuje v podmínkách přírody z důvodu modelování reálných situací v autentickém prostředí.
SKUPINOVÁ DYNAMIKA	Metoda na pochopení toho, jak chování účinkuje na jiné. Členové skupiny zkoumají a komentují chování skupiny a jednotlivců, kteří tvoří skupinu.	Rozšiřuje pochopení lidského chování a reakcí, nabízí možnosti osobního rozvoje.	Otevřená a přímá komunikace může na některé členy skupiny působit ohrožujícím dojmem.	Při nácviku interpersonálních zručností, komunikace a poradenství.

D10	Zpětná vazba v práci lesního pedagoga

Zpětná vazba je dar	Jednou z nejvýznamnějších zručností lesního pedagoga je nesporně jeho schopnost dávat a přijímat zpětnou vazbu. **Zpětná vazba je slovní nebo mimoslovní komunikace s osobou nebo skupinou osob, poskytující informace o tom, jak jejich chování působí na jiné lidi (dávání zpětné vazby). Zpětná vazba, to je i reakce jiných o jejich pocitech a vnímání, o tom, jak je vaše chování ovlivňuje (přijímání zpětné vazby). Zpětná vazba je vlastně informace zaměřená na změnu chování v pozitivním směru.**
Jaká je zpětná vazba?	Je charakterizována tím, že je: ● specifická ● srozumitelná ● popisná ● orientovaná na budoucnost • s důrazem na věc ● hledá řešení Zpětná vazba je dar pro lesního pedagoga. Pomáhá mu při zvládnutí náročných situací ve výchově.
Co je potřeba si zapamatovat?	Pokud umíš přijímat a dávat zpětnou vazbu, máš vyšší šanci být úspěšný v práci lesního pedagoga. Pokud dostaneš zpětnou vazbu, nezapomeň: • **PODĚKOVAT** • **POCHOPIT** • **PŘEHODNOTIT** • **POUŽÍT**
ÚKOL 9	Připravte si program lesní vycházky a požádejte kolegu lesního pedagoga o zpětnou vazbu. Po získaní zpětné vazby udělejte úpravy v programu nebo argumenty zdůvodněte, proč úpravy nejsou nutné.

LITERATURA:

Covey, S.R.: 7 návyku vúdčích osobností pro úspěšný a harmonický život. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-85213-41-9.

Fisher, R.: Učíme deti mysliet a učit se. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-120-7.

Gardner.H.: Dimenze myšlení: teórie rozmanitých inteligencí. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-279-3.

Harkabus, Š.: Kultúra produktívnej školy. B.Bystrica: MC, 1997. ISBN 80-8041-129-8.

Kosová, B.: Rozvoj osobnosti žáka 1: Personalizácia. Banská Bystrica: MC, 2000. ISBN80-8041-298-7

Kosová, B.: Rozvoj osobnosti žáka 2: Socializácia. Banská Bystrica: MC, 2000. ISBN:80-8041-303-7.

Petty, G.: Moderní vyucování. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-070-7.

Prucha, J.:Moderní pedagogika, Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.

Rötling, G.: Pedagogické řízení školy, Banská Bystrica, MPC, 2004. ISBN:80-8041-465-3.

Turek, I.: učebné štýly a schopnost žákov učit se. Banská Bystrica: MPC, 2002. ISBN: 80-8041-423-8.

Zelina, M.: Aktivizácia a motivácia žákov na vyucovaní. Banská Bystrica: MC, 2002. ISBN 80-8041-414-9.

Pojďme na to od lese - Příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky.
Správa Národního parku a Chránené krajinné oblasti ve Vimperku, 2003

E Metodika lesní pedagogiky

AUTORKA: **Ing. Alice Bučková** – SLŠ Hranice

KAPITOLY:
E1 Metodika lesní pedagogiky – popis prožitkové metody
E2 Formální a obsahové členění aktivity lesní pedagogiky a její vyhodnocení
E3 Plánování programů lesní pedagogiky a materiální zabezpečení
E4 Tipy a triky pro aktivity lesní pedagogiky

Motto:
Plánuje-li se na rok , je třeba zasít obilí.
Plánuje-li se na desetiletí, je třeba zasadit stromy.
Plánuje-li se na celý život, je třeba vychovávat člověka.
čínské přísloví

E1 Metodika lesní pedagogiky – popis prožitkové metody

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- charakterizovat prožitkovou metodu
- objasnit kontext lesní pedagogiky v dnešní světě
- vymezit konkrétní cíle lesní pedagogiky
- uvědomit si vztah lesní pedagogiky k humanistické pedagogice
- být si vědom kulturní činnosti lesníka- jeho nezastupitelnosti v aktivitách lesní pedagogiky

Úvod	Pro správnou aplikaci lesní pedagogiky je užitečné ztotožnění se s principy prožitkové pedagogiky.
	Popis prožitkové metody
ÚKOL 1	A) Zkuste na minutu zavřít oči. Nejprve si přestavujte svoje oblíbené místo v lese, a pak si zkuste uvědomit, že na tomto místě konáte svou oblíbenou činnost. Jaké to ve Vás vyvolalo pocity? B) Na jaké smyslové prožitky z pobytu v přírodě si vzpomínáte? Zkuste si je připomenout.
Charakteristika prožitkové metody	Prožitková metoda klade důraz na aktivitu ze strany jejich účastníků. Využívá pro poznávání především smyslů, tedy prožitků a pocitů, vlastní zkušenosti. Kromě využívání podnětného prostředí, zároveň záměrně vyvolává situace vedoucí k získání zážitků a posléze vybízí k introspektivnímu zkoumání vlastních pocitů, postojů. Umožňuje rozvoj osobnosti člověka na základě toho, že na rozdíl od intelektu lze emocionální inteligenci nejen rozvíjet, ale vhodným stimulováním také zvyšovat. Důležitou součástí prožitkové metody je i motivace prostřednictvím tajemna a dobrodružství, snaha o poznání dosud nepoznaného, neznámého. V neposlední řadě je kladen důraz na kooperativnost a tý-

	movou spolupráci, na uvědomění si sebe svých možností a své zodpovědnosti. To znamená také samostatnost v poznávání, myšlení a úsudcích.
Les – genius loci	Na základě poznatků z pedagogiky je známo, že prostředí, které oslovuje více smyslů najednou několika způsoby je velmi podnětné. Z tohoto pohledu je prostředí lesa ideálním a těžko zastupitelným místem pro realizaci lesní pedagogiky jako prostředí, které oslovuje všechny smysly a je zároveň velmi proměnlivé a tím inspirující.
ÚKOL 2	Staňte se dítětem. Zkuste si vzpomenout, jak jste vnímali svět, když jste byli malí.
Konkretizované cíle lesní pedagogiky	První cíl spočívá v přiblížení dnešního člověka k přírodě. To se děje v představení lesa exemplárním způsobem jako životního prostoru živých organismů prostřednictvím lesníků.Využíváme při tom bohatých zkušeností získaných díky empirii lesníků z historie i moderních poznatků věd zabývajících se lesnictvím. Les je samozřejmé dáván do kontextu s neživou přírodou a krajinou. Druhým cílem je ukázat kulturní činnost člověka v přírodě a v lese, využívání lesa v průběhu staletí, což by mělo vést k pochopení péče o les jako příklad trvale udržitelného hospodaření. Třetí cíl spočívá v uvědomění si hospodářského a existenčního významu lesa pro člověka, to znamená, ukázat mu, co les člověku všechno poskytuje, ať už z hlediska produkce či ostatních užitečných funkcí. Hlavním cílem hospodářského lesa je dřevo, které se stává symbolem partnerství mezi člověkem a přírodou. Kdo by dokázal ostatním lidem lépe představit než lesník, jak je v lesním hospodářství zajišťována produkce dřeva, materiálu s výtečnými vlastnostmi, který je navíc snadno recyklovatelný. Kdo zná nejlépe i další mimoprodukční funkce lesa a dokáže jejich účinky a význam celistvě propojit a vysvětlit. Jsou to např. vliv lesa na klima, funkce vodohospodářská, protierozní, rekreační, les jako domov zvířat, zdroj lesních plodů a hub, les jako možnost dlouhodobé akumulace oxidu uhličitého tzn. pomoc při řešení globálních problémů lidstva. Každou touto záležitostí zvlášť se zabývá celá řada vědeckých oborů. Je třeba ale prokázat, že lesnictví je chápe nejkomplexněji. Z prožití a pochopení těchto cílů může vzniknout ona úcta k přírodě, která vytvoří předpoklad k tomu, aby se člověk zasazoval za ochranu a podporu přírodního prostředí.
Lesní pedagogika jako nástroj humanistické pedagogiky	Cílem aktivit lesní pedagogiky je přispět k harmonickému rozvoji lidské osobnosti, právě díky všestrannému působení na návštěvníky. Jde totiž nejen o smyslové poznávání, ale je kladen důraz i na uvědomění si sama sebe, svých možností a své zodpovědnosti. Důležité je také uvědomit si význam vzájemných vztahů mezi fakty a pochopení principů. Co člověk pozná a zamiluje si, s čím se duševně spojí, to je ochoten chránit, za to se bude zasazovat. Kdo by mohl účastníky na této cestě lépe doprovázet než taková osoba, pro kterou se les stal povoláním. Z tohoto důvodu spočívá na lesnících velká společenská odpovědnost.
Prezentace kulturní činnosti lesníka	Les je známý nejen svou přírodou, ale také jako kulturní prostor utvářený člověkem. Které stromy porostou na určitém stanovišti v lese, celková podoba lesa, rozčlenění lesa a volné průchody, to vše vychází z lidského poznání přírody, lidského myšlení. Člověk, který se prochází lesem, si to sotva uvědomuje. V jeho představě žije lesník často jen jako osoba zodpovědná za těžbu nebo chřadnutí lesa, v lepším případě jako hospodář a pečovatel lesa. Málokdo si ale uvědomuje, jak rozhodujícím způsobem obraz lesa a tím i krajiny lesník spoluvytváří a tím les podporuje, aby mohl plnit své důležité životní funkce pro člověka a zvířata.

Motto:
Clara pacta, boni amici. (Dobré účty dělají dobré přátele.)

Vyprávěj mi o tom, zapomenu to. Ukaž mi to, snad si něco zapamatuji. Nechej mne to udělat, pochopím to.
čínské přísloví

Ten kdo není schopen se poučit z minulosti, je odsouzen prožít si její opakování v přítomnosti.

E2	Formální a obsahové členění aktivity lesní pedagogiky a její vyhodnocení

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- respektovat nezbytnost dodržování rituálů
- aplikovat návod na formální a obsahové členění aktivity na konkrétní přípravu
- realizovat reflexi
- analyzovat chyby

Úvod	Z formálního hlediska je lesní program komponován jako umělecké dílo v sociálních, časových a prostorových rámcových podmínkách. Didaktický návod má za úkol respektovat tyto zákonitosti a kreativně s nimi pracovat.
ÚKOL 1	Zamyslete se a vzpomeňte si na všechny rituály, které znáte. Myslíte si, že jsou důležité?
Začátek a konec	Začátek a konec programu jsou vždy něčím výjimečným. Jsou to přechody, při nichž se účastníci setkají a pak zase rozejdou, které by měly být od ostatních částí programu, ale i od běžného života odděleny. V každodenním životě také pro tyto situace používáme většinou určité rituály, aniž bychom si je přesně uvědomovali. Slovní vyjádření a gesta například při pozdravu a rozloučení nám tyto přechody ulehčují. Podobné rituály jsou součástí setkání lesní pedagogiky. Účastníci přitom sedí v kruhu na místě, které lesník předem vybere, součástí kruhu může být i silný strom.
První dojem může být rozhodující (obsah)	Jak a kde přivítáme naše návštěvníky? Není vhodné je vítat uprostřed lesa, ale také není vhodné dělat přivítání zcela mimo les. Pro přivítání je nejlepším místem okraj lesa. Poprosíme naše hosty, aby utvořili kruh. Děti se přitom mohou uchopit za ruce. Ve vytvořeném kruhu na sebe všichni dobře vidí a cítí se být s ostatními na stejné úrovni. Kruh je ideální tvar. Nikdo nestojí uprostřed a nikdo není odstrčen. Jak se navzájem představíme? Co patří k začátku programu v lese? Lesník nejprve přivítá všechny přítomné jako hosty lesa. Krátce se sám představí. U mládeže a dospělých řekne současně něco o své funkci a pracovních úkolech. U těchto návštěvníků se doporučuje také objasnit cíle, hlavní témata a obsahy programu v lese a nastínit současně jeho průběh. U mladších děti je nutné program názorně popsat. Potom dojde k vzájemnému představení návštěvníků. Lesník je požádá, aby se jeden po druhém představili svými jmény, jak si přejí, aby je ostatní oslovovali. Tak nezůstanou návštěvníci pro lesníka anonymními. Pro podporu lepší paměti si svá jména mohou napsat na kousek lepicí pásky, nebo dřevěné visačky, které si mohou sami uřezat ruční pilou a které si pak připevní na oblečení. Lesník je jmény oslovuje. To, zda si účastnici budou mezi sebou tykat, závisí na domluvě. Pro prolomení počátečního ostychu se zdá být vhodné, aby účastníci při představování vyjádřili také něco osobního. Tím se navodí otevřenost, důvěra, pocit uvolnění. Podnětem mohou být otázky volené podle věku účastníků. Osvědčené jsou například tyto otázky: Děti mladšího věku: "Jaké zvíře v lese znáš?; nebo: "Jakým lesním zvířátkem bys chtěl být?"

	Děti staršího věku: "Co se ti obzvlášť líbí v lese?" nebo: "Znáš něco z lesa, co lidé používají?" Dospělí: "Jaký vztah máte k lesu?", "Co pro vás les znamená?", nebo: "Co vás napadne spontánně, když uslyšíte pojem les?", "Co očekáváte od dnešního programu v lese?" U dospělých volíme na začátek krátkou aktuální informaci k programu v lese, která nám pomůže vytvořit propojení s každodenním životem a která je většině návštěvníkům známá (škody po vichřici, těžba dřeva, les jako místo pro rekreaci). Pozor úvodní slovo musí být vždy krátké a mělo by podnítit návštěvníky k dotazům, které nebudou okamžitě zodpovězeny. Lze také položit hádanku, kvizovou otázku, na kterou bude dána odpověď až v průběhu programu v lese. Velmi pěkné představení v kruhu můžeme také navodit, když návštěvníky kousek vedeme lesem a vybídneme je, aby cestou našli v lese něco malého, co se vejde do dlaně, a co je nějak zaujalo. Při představení se pak každý krátce vyjádří také ke svému nálezu. Nebo si můžeme sami přinést hromádku přírodnin nebo obrázků zvířat a vybídnout návštěvníky v kruhu, aby si každý vybral, co jej zaujme a při představování krátce vysvětlil, proč si vybral právě toto.
Obsahové členění lesního programu	Časově vymezený rámec programu v lese stanoví hranice, ve kterých mohou být představena témata a obsahy formou konkrétní aktivity. Vytvořit program znamená zvolit správně námět a obsah a prezentovat ho formou konkrétních aktivit seřazených ve správném sledu. Sestavení programu předpokládá velkou kreativitu a pohotovost. To znamená sladit vzájemně cíle, obsahy, metody, publikum a rámcové podmínky, jako jsou čas, místo, počasí a další…
ÚKOL 2	Nakreslete si rovnostranný trojúhelník na jehož vrcholech budou lesník návštěvníci a les a pak zkuste popsat vzájemné vztahy mezi vrcholy.
Rytmické členění programu **Jasná pravidla**	 Obsah programových částí musí samozřejmě zohledňovat přirozené potřeby publika. K tomu patří rytmické střídání vzájemně se doplňujících části programu, např. činnosti vyžadující pohyb vystřídají činnosti vyžadující klid, činnosti vyžadující přemýšlení vystřídají přestávky, činnosti, které přinášejí duševní prožitky vystřídají činnosti na duševní uvolnění. Fáze vyžadující umění naslouchat a přijímat nové věci vystřídají takové činnosti, které vyžadují aktivitu návštěvníků. Pěší přesuny pomáhají členění programu (obsahové, tematické) a umožňují také změnu prostředí, stanoviště, kterou někdy potřebujeme jako kulisu či zázemí pro nové, jiné aktivity. V neposlední řadě také slouží k uvolnění, ale mohou být využity také ke cvičením, které vedou ke smyslovému vnímání, nebo ke sběru přírodnin pro další aktivity. U malých dětí musí být jednotlivé části krátké, s odpovídajícím množstvím přestávek, popřípadě se začleněním pohybových aktivit. Jasné rozčlenění programu s časovým plánem pomáhá lesníkovi, aby nezapomněl na nic důležitého a neztratil návaznost. Může být považováno za kostru, které se nemusí člověk „otrocky“ držet, ale se kterou může zacházet vědomě a účelně. Rozhodně je nutné, aby si takovou přípravu udělal písemně s časovou dotací jednotlivých aktivit a také je vhodné ji prodiskutovat s pedagogem, který děti bude doprovázet. Je také užitečné si připravit předem pro účastníky otázky, kterými je budeme motivovat k přemýšlení a zapojení do diskutované nebo prožívané problematiky. Důležité je hned na začátku programu stanovit jasná pravidla (zvláště při práci s dětmi). Pravidla určují mantinely ve kterých se všichni budeme pohybovat a jsou prevencí případných nedorozumění. Například: • Vzdalovat se od skupiny jen do té míry, aby každý byl v dohledu nebo v doslechu, někdy je vhodné ohraničit hrací plochu nataženým lanem nebo přírodními překážkami, nebo orientačními body. • Na sjednaný akustický signál (píšťalka, povelka, borlice) přiběhnout okamžitě k lesníkovi.

	• Svačinu jíst až o přestávce. • Nenechávat v lese ležet žádné odpadky. • Mluvit jen do mikrofonu ze šišky • Případná zranění okamžitě hlásit • Sesbírané přírodniny zase vrátit do lesa • Pro jistotu nepožívat neznámé plody lesa • Neházet po sobě šiškami • Oslovovat se jmény z cedulek na oblečení • Snažit se zapamatovat si co nejvíce, abychom to mohli doma vypravovat rodičům • Reagovat ztišením na sjednaný vizuální signál zvednutá ruka, překrytá pusa, jiné... Pravidla by rozhodně neměla být jen přečtena, ale vhodnými motivačními prostředky společně vyvozena a zdůvodněna. Pak je vhodné je nechat skupinou krátce ještě jednou zopakovat. Je pohodlné a úspěšné, aby každé pravidlo bylo reprezentováno snadnou mimickou (třeba i legrační) ukázkou, která umožní je během společných aktivit připomenout individuálně a neverbálně.
ÚKOL 3	Zamyslete se, kdy se zejména děti začínají chovat neklidně. Není to třeba tehdy, když se nudí nebo když jsou unavené stereotypní nebo z nějakého důvodu nepřiměřenou činností ?
hlava srdce ruce	Pro rozčlenění programu v lese se osvědčil tento vzor. 1. část: hlava - umožnit návštěvníkům poznat les jako přírodní prostředí na základě předávání přírodovědných poznatků, pozorování a výzkumu 2. část: srdce - umožnit návštěvníkům poznat les jako prostor, který osloví jejich duši, a to pomocí smyslového vnímání a vnitřních prožitků. Sloužit mohou úkoly plněné s partnerem nebo meditace. 3. část: ruce - umožnit návštěvníkům poznat les jako pracovní a kulturní prostředí a přitom představit les jako pracoviště lesníka. Mohou to být jednoduché, lesnické práce, tvořivě umělecké úkoly, při kterých návštěvníci staví nebo vytvářejí z lesního materiálu nějaké jednoduché výrobky.Využít se mohou kreativní hry. Hlavně díky vlastním činnostem návštěvníků se stává program v lese pro ně nezapomenutelným zážitkem.
Specifická témata raději později a nepřímo	U mládeže a dospělých stojí v popředí lesnická kulturní činnost, u malých dětí naopak smyslové vnímání, přírodověda a historky o lese. Nemá smysl začínat hned na začátku lesnickými tématy. Návštěvníci by měli hlavně všemi smysly vnímat les jako životní prostor a měli by ho prožít. Ve smyslu obsahové gradace programu je možné zařadit specifická lesnická témata a problémy ve druhé části lesního programu, pokud se k tomu vytvoří vhodné podmínky. Správná cesta k publiku vede pomocí otázek: "Jaké prostředí vedlo tyto lidi k jejich životním názorům?", “Jaké jsou potřeby těchto návštěvníků”, "Jaké mosty jim mohu vystavět k mým potřebám, abych přitom navázal na jejich dosavadní chápání lesa?" Oklikou, kterou vedeme přes přírodně-ekologické, estetické, sociální, ale také třeba přes religiózní nebo historické dimenze lesa a přírody, lze dosáhnout pro lesnické záměry více, než přes úzce omezená lesohospodářská témata a otázky. Prohlášení o lese a lesním hospodářství musí být vždy pravdivá. Pokud možno měla by být ukázána řešení problémů, nebo by měly být problémy v rozhovoru s lesníkem společně rozebrány. Pro návštěvníka lesa je totiž důležité vědět, kde a jak může on sám přispět k řešení problému jako návštěvník lesa, jako občan, jako spotřebitel, jako zaměstnanec.
Začátek a konec: navázat na každodennost	Po přivítání návštěvníků vytvoří lesník obsahově spojitost mezi všedním dnem a programem v lese. Co bylo podnětem k návštěvě lesa, jaké cíle jsou s návštěvou lesa spojeny? Analogicky se lesník při loučení vrací k cíli lesního programu a propojuje ho s každodenním životem, do kterého se účastníci opět vracejí. Nezapomíná ovšem na zaměření do budoucna. Na znamení soudržnosti skupiny se na začátku a konci může použít jednoduchá hra. Účastníci se drží za ruce, signál--stisknutí ruky- jde štafetou od lesníka nejdříve jedním směrem, pak druhým směrem.Stisknutí ruky může být také třeba 2x nebo 5x až se zase na začátek. Může se konstatovat, zda počet stisků zůstal nezměněn.

Jak zakončit program v lese ?	"Poslední dojem", který si odnášejí návštěvníci z lesa s sebou domů, je vždy nejdůležitější. Na co je nutné dbát? Jak najít pěkný a uspokojivý způsob rozloučení s hosty?
Krátké ohlédnutí za programem v lese - závěrečný kruh	Lesník na ukončení svého lesního programu zopakuje heslovitě průběh programu a nejdůležitější prvky nebo zážitky. Připomene důležitá místa, zmíní se o mimořádných událostech. Toto shrnutí může udělat také společně s návštěvníky. Zpětný pohled na prožitky a získané poznatky je v závěru velmi důležitý, hlavně z hlediska úspěšného vytvoření nových znalostí. Neměl by však probíhat chladně a odměřeně, nýbrž přátelsky a s humorem. Toto shrnutí může udělat take společně s návštěvníky. Ještě lépe je motivovat účastníky, aby to udělali sami. Třeba tím že je oslovíme s otázkou: " Co se vám nejvíce líbilo, nebo naopak nelíbilo. Co nového jsi dnes v lese objevil? Změnila dnešní návštěva lesa tvůj pohled na les? Pokud ano, jak ho změnila? Jaký přínos pro vás měla dnešní návštěva lesa? nebo Co byste mohli zpětně říci lesníkovi k programu v lese? Co popřejeme lesu?"
Slova na závěr programu v lese, rozloučení	Lesník reaguje v závěrečném kruhu krátce na to, co účastníci vyjádřili a formuluje přání o hlubším vztahu mezi člověkem a lesem. Potom se rozloučí s hosty poděkováním za jejich pozornost během programu a s přáním všeho dobrého účastníkům, ale také lesu a může vyzvat účastníky, aby řekli, co oni přejí lesu.
Ukončení formou hry	Pokud na konci programu zbývá ještě čas, může být program v lese ukončen veselou pohybovou hrou (např. "Sovy a vrány"), hádankou, či kvizovou otázkou, které však vyžadují také sdělení správného řešení. Děti mohou lesníkovi a lesu zazpívat na rozloučenou píseň nebo předvést nějaký tanec.
Závěrečný dopis	Zajímavým dozněním akce je zaslání závěrečného dopisu s hlavními body programu, fotografiemi z akce, nebo jinou upomínkou.(třeba kolečka uřezaná z větví na šňůrce nebo jiný dárkový předmět, který se nějakým způsobem váže k lesu)
Zpětná vazba	V závěru často následuje poděkování učitele nebo jiné odpovědné vedoucí osoby. Tato osoba pak zpětně informuje lesníka písemně nebo ústně o tom, jak byl jeho program v lese hodnocen návštěvníky.
Proč vyhodnocovat program v lese?	Člověk potřebuje sebedisciplínu, aby své získané zkušenosti si vždy vědomě v myšlenkách přehrál a vyhodnotil. Někdy totiž rád „hází“ za hlavu to, co se již událo a svou pozornost věnuje dalším úkolům. Ale vědomý pohled zpět na splněný úkol se může stát dobrým prostředkem, k poznání a zjištění svých nedostatků a jejich postupnému odstraňování. (Možná, že svět je proto nedokonalý, že i my máme mnoho špatných stránek,že k mnohým svinstvům jdeme zpovzdálí, a k mnohým pravdám chcem jít bez čítanek).
Kdo mi poskytne odpovídající zpětný pohled na program?	Jedna možnost je poprosit v závěru programu účastníky, aby se vyjádřili, co se jim obzvlášť líbilo a co se jim nelíbilo. Předností tohoto způsobu je zcela subjektivní nezprostředkované posouzení. Zvláště mládež je v tomto případě kritická, za což jí můžeme být vděční. Dospělí se snaží spíše vyzdvihnout klady (což je také důležité) a s kritikou se drží zpátky. Děti by neměly být vyzývány k posuzování lesníka, jejich posuzování by se mělo týkat dojmů z lesa. Tento způsob posuzování při závěrečném kruhu má také své nevýhody. Může vyplynout jednostranně ze situace a být buď příliš euforické, opatrné a nic neříkající, nebo příliš kritické. Zda a jak, či se kterými návštěvníky provést reflexi pomocí otázek, by mělo spíše vyplynout ze situace. U skupin dospělých návštěvníků je ale důležité, aby se ten, kdo chce, mohl vyjádřit v závěru programu v lese k jeho obsahu a provedení. Mělo by se jednat však o dobrovolné vyjádření.

Zobjektivnění zkušeností	Bezprostředně po programu v lese je ještě nemožné, aby se lesník objektivně vyjádřil k programu a posoudil ho. Podléhá totiž ještě silně bezprostředním dojmům a zážitkům a jeho pocity mohou být rozkolísané. Teprve s určitým časovým odstupem je možné, pomoci určitých otázek vyjádřit objektivní názor na program v lese a na svou odvedenou práci, provést tedy vlastní zhodnocení. První dojem, který kolísá mezi černou a bílou, pomalu nabývá diferencovanější odstíny. Vyhodnocení lze udělat ten den večer, v rámci zpětného pohledu na uplynulý den, nebo příští den v kanceláři (viz. dotazník k vyhodnocení programu).
Reflexe	Reflexe není prostorem pro zpětné vysvětlování účelu hry, poučování účastníků, či udělování rad. Je vhodné ji řídit otázkami: Co bylo? Co teď? Co dál? Měl by při ní být prostor pro vztah mezi hrou a realitou, přehrávka průběhu hry, vzájemné sdělování zážitků.
Alternativy reflexe	Komentování zážitků, kreslení, pantomimické vyjádření, vyjádření pocitů pouze dvěma nebo třemi slovy, bodování jednotlivých fází nebo her, nebo známkování jako ve škole.
Při vyhodnocování programu , můžeme být konfrontováni s těmito chybami	• špatný odhad velikosti herního území, času na hru, sil, schopností nebo mentální vyspělosti účastníků • různý výklad pravidel, špatná domluva, nejednoznačnost v pravidlech, zapomenutý bod v pravidlech • nevhodná předcházející aktivita, přílišná únava účastníků, předimenzování programu • podceněná nebo nedostatečná motivace • nerovnoměrné rozdělení družstev • chybějící nebo zapomenutý, nekvalitní materiál nebo v nedostatečném množství • časový tlak, hra byla uspěchaná, aby se vše stihlo • bezmyšlenkovité kopírování her bez přizpůsobení podmínkám • rutinérství při uvádění známé hry • neudržení chladné hlavy při diskusi, nebo když se něco nepovede

Motto:
Vyprávěj mi o tom, zapomenu to. Ukaž mi to, snad si něco zapamatuji. Nechej mne to udělat, pochopím to.
Čínské přísloví

Všichni dospělí byli nejdříve dětmi. (Ale málokdo si na to pamatuje.)
Saint-Exupéry

E3 Plánování programů lesní pedagogiky a materiální zabezpečení

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- připravit se na program lesní pedagogiky
- dokázat naplánovat vycházku aktivitu v lese
- pochopit co je nezbytné pro přípravu aktivity
- připravit si pomůcky pro aktivity lesní pedagogiky

Úvod	Příprava akce připomíná dramaturgii. Celek je víc než součet částí. Pokud jsou programy dobře vybrány a poskládány bude celkový účinek akce výrazně vyšší, než součet účinků jednotlivých programů.
ÚKOL 1	Zkuste si na začátku koncipování programu odpovědět na tyto otázky: Co by měla akce účastníkům přinést? Co by si z ní neměli odnést? Není méně někdy více?
Pozor na mylná očekávání	Je velmi užitečné návštěvníky upozornit na to, na co se mohou těšit. Stejně důležité je naznačit, co se na akci dělat nebude. Proti mylným očekáváním se špatně bojuje. Projednání tématu předem s paní učitelkou, či vedoucím skupiny nám také může pomoci při motivaci.
První program	Při prvním programu v lese je nutno počítat s tím, že čas strávený nad přípravou se rovná téměř času vlastního programu v lese nebo může být i delší. Později, po získání určitých zkušeností a rutiny, se může čas přípravy zkrátit. Každý program v lese se má plánovat nově, i když má člověk osvědčený program již v kapse. Situace je vždy jiná a všichni návštěvnici lesa si zaslouží individuální přístup. Způsob přípravy akce je osobní záležitostí, každý pedagog uplatňuje své postupy. Následující body jsou myšleny jako podněty a doporučení.
Scénář	Při přípravě scénáře je třeba myslet na všechny již dříve zmíněné atributy v celém jejich komplexu, zejména nezapomenout na časy na přesuny a odpočinek, úklid. Mít varianty pro nepřízeň počasí, či jiné naladění skupiny než jsem předpokládali.
Tři týdny před realizací	• Kontakt a domluva s učitelem či jinou odpovědnou osobou. • Upřesnění data, času, místa, vlastností skupiny, třídy, cílů,obsahů, důležitých bodů programu, popřípadě finanční částky.Tuto dohodu lze dělat pomoci připraveného dotazníku. • Dojednání organizace, objasnění situace, pokud bude kontaktována třetí osoba, rezervace dopravních prostředků, strojů a zařízení.
Týden před realizací	a) Vytvoření si přesné představy o školní třídě nebo skupině: Stáří, počet osob, počet dívek a chlapců, mužů a žen, cizinců, postižených apod., stupeň vzdělání, odborné znalosti, specifická očekávání, motivace, vyhraněné zájmy. b) Vyhlédnout si místa pro přivítání a rozloučení, příprava trasy a stanovišť pro program. c) Promyšleni časového plánu programu. Příjezd nebo příchod na místo srazu (dopravní prostředek, parkování).

	d) Sestavení časového plánu. Reflexe vzhledem ke stanovenému cíli. Co je pro mne obzvlášť důležité ve vztahu k danému programu v lese, vzhledem k danému publiku. e) Obsahy, metody, části programu. Sbírání, promýšlení a nástin programu, promýšlení potřeb a pomůcek. f) Zajištění materiálu a pomůcek.
Tři dny před	Opětovný rozhovor s vyučujícím nebo jinou odpovědnou osobou. • Upřesnění toho, co je nutné. Je všechno v pořádku? • Definitivní stanovení programu. • Průběh programu je prostorově a časově upřesněn a písemně zaznamenán
Den před realizací	• Přesné vytyčení jednotlivých části programu a jejich průběhu. • Představit si v myšlenkách průběh programu, popřípadě si vytvořit malé nápovědné kartičky s popisem průběhu a s obtížnými částmi programu (formát A6). Heslovité zapsání krátkých slovních projevů. • Materiál, vybavení
Realizace programu	• Přehrát si v hlavě přivítání skupiny (slavnostní naladění). • Ještě jednou si krátce nechat projít v myšlenkách průběh programu.
Vybavení lesního pedagoga	Osvědčilo se uložení vybavení do batohu, který může lesník snadno nosit s sebou. Samozřejmostí je lékárnička. Vhodné jsou kelímkové lupy, nebo obyčejné lupy, lano, dřevěné kolíčky, páska a fixka na označování účastníků, rámečky na přípravu obrázků z přírodnin, oboustranná lepicí páska, plachta na zakrývání přírodnin, metodické listy připravené na určitá témata, papíry a tužky nebo voskovky, píšťalka, kartičky se zvířátky, rostlinami, přírodniny v pytlících, ale také předměty na určování např. shoz, medvědí dráp, pyjová kůstka, historické lesnické nástroje, atlasy a klíče pro určování nalezených nebo viděných živých i neživých součástí přírody, šátky nebo čelenky na zakrytí očí, nůž, případně entomologické potřeby. Sáčky na sbírání přírodnin. Specializované pomůcky potřebné na jednotlivé aktivity. Samozřejmostí je uniforma s kloboukem nebo tomu odpovídající oblečení nebo označení lesníka dle místních zvyklostí.
Vybavení účastníků	Je nezbytné aby před realizací aktivity lesník upozornil na vhodné oblečení obutí a vybavení (např. šátek, pláštěnka, baterka, tekutiny, cibulový model oblečení = jednotlivé vrstvy)

Motto:
Škola bez kázně, je jako mlýn bez vody.
J. A. Komenský

Existují vůdci, jichž se lidé bojí, existují vůdci, jež lidé nenávidí, existují vůdci jež lidé milují, ale nejlepší vůdci jsou ti, kteří dokončili své dílo a lidé si řekli: Dokázali jsme to sami.
Lao C´

Jsme tu od toho, abychom dětem svítili do tunelu a upozorňovali je, aby nevyjížděli na červenou.
RNDr. Karel Sargánek

I cesta může být cíl

E4	Tipy a triky pro aktivity lesní pedagogiky

Cíle:
Po prostudování textu a vypracování zadaných úkolů bude účastník studia schopen:

- uplatňovat návody na navázání kontaktu se skupinou
- vybrat správné hry pro aktivity
- dokázat rozdělit skupinu různými způsoby
- předcházet nedorozumění ve vztahu ke klientům a jejich neukázněnosti

Jak odhadnout, co bude publikum zajímat	Čím více toho víme už předem o našich návštěvnících lesa, tím lépe jim můžeme vyhovět. Toto poznání se týká základních znaků a předpokladů jako jsou věk, pohlaví, původ, velikost skupiny a složení skupiny. K tomu přistupují speciální poznatky: z jakého regionu nebo sociálního prostředí hosté pocházejí, nakolik jsou už znalci lesa, co pro ně les znamená, využívají ho k rekreačním účelům, co očekávají od programu v lese s lesníkem, jedná se o školní, profesní nebo rekreační akci? Přicházejí tito lidé dobrovolně, mohli při přípravě akce spolupracovat nebo byli k této akci "donuceni"? Vyplatí se projít si tyto otázky se zodpovědným zástupcem skupiny návštěvníků předem a důkladně, dříve než začneme s plánováním akce.V případě školní skupiny se jedná o pohovor s učitelem a jeho požadavky. Také bychom se měli zajímat o to, co už děti o připravované problematice vědí. Znalost školních osnov nám může být velice užitečná. Specifické vytyčení cíle, odpovídající obsah, délka programu a skladba programu v lese, použité metody, to vše závisí podstatně na zjištěných podmínkách. Předběžné objasnění se má uskutečnit včas formou osobního rozhovoru, telefonicky nebo pomocí dotazníku. Vyplatí se v každém případě věnovat přípravě dostatek času.
ÚKOL 1	Zkuste si vzpomenout, kolik jste toho věděli jako dítě o lesním prostředí, když vám bylo např. 5 let. Jaké informace byli pro Vás důležité? Co je důležité pro dnešní děti? Jaké informační zdroje využívají.
Motivace	Zajímavou motivací může být již atraktivní název hry. Opravdu se vyplatí nad ním trochu přemýšlet. Je proto nezbytné sledovat současné hrdiny se kterými se dnešní děti nebo klienti setkávají.Vedle historizujících příběhů to mohou být i aktuální hrdinové sportovci, herci, postavy z knih nebo PC her a jejich příběhy, které vám mohou pomoci s navázáním kontaktu.
Vzbudit aktivitu pomocí úkolů	Hry v lese zdokonalují smyslové vnímání, rozšiřují znalosti a pomáhají poznáváni vzájemných souvislostí, podporuji kreativitu nebo nabízejí jen uvolnění, umožňují člověku, aby se dobře cítil. Nikdo nechce být jen posluchačem. Lidé každého věku chtějí být sami aktivní, dělat něco, co je smysluplné, co je baví, co vyžaduje plnění nějakých úkolů. Budou tedy rádi plnit úkoly, pokud jim budou přinášet radost a pocit úspěchu. Zadání úkolu musí být výzvou a nesmí být ani příliš nesnadné, ani příliš lehké. Předpokladem pro správné zadání úkolu je znalost věci a zároveň klientů. Cíl a postupy při plnění úkolu musejí být jasné nejen lesníkovi, ale také těm, kteří je plní. Zadat úkol a splnit jej předpokládá vždy vzájemnou důvěru v lidské kvality.

Přednáška pro a proti	Pro delší přednášku není les tím správným místem.Les má sloužit hostům hlavně jako prostor pro smyslové vjemy, zážitky a pozorování. To však neznamená, že lesník bude mlčet. Naopak jeho poselství o lese má na návštěvníky výrazně a účinně zapůsobit. Odborná přenáška lesníka by mohla návštěvníky, především děti přetěžovat. Pokud se však podaří nastínit téma názorným a zajímavým způsobem, může se stát krátká přednáška důležitým a výrazným prvkem lesního programu. Dospělí jsou zpravidla trpělivějšími posluchači, ale v zásadě pro ně platí totéž. Přednost má přirozeně takové téma, které se vztahuje k něčemu co může být bezprostředně spatřeno a prožíváno. Vždy je důležitá souvislost a spojení s ostatními formami výuky a aktivitami. Tímto způsobem může krátká přednáška uvést nebo doprovodit úkol, který pak účastníci plní. Může také být úvodem demonstrace, doprovázet ukázku nebo ji uzavřít, navázat na dotaz z publika, nebo může spontánně vyplynout z neočekávané situace. Předem připravená krátká přednáška je lepší, protože si člověk předem promyslí, jak krátce pohovořit o tom nejdůležitějším. Spontánní přednáška vyplývá z bezprostřední situace a skrývá v sobě nebezpečí, že se řečník odchýlí od tématu, nebo bude jeho projev odborně náročný či zdlouhavý. Právě ten, komu nedělá problém hovořit před publikem, se musí v tomto ohledu kontrolovat a být ukázněný. K výběru jazykových prostředků: vyspělost posluchačů je rozhodující pro výběr odborných výrazů. U dětí, ale také u dospělé laické veřejnosti se odborné výrazy omezují na minimum a je nutné je vždy ještě objasnit. Na dětech se velmi snadno pozná, kdy je přednáška přestala již zajímat.
ÚKOL 2	Kdy jste se naposled na nějaké přednášce nudili ? Jak jste se chovali?
Vyprávěním pohádek, příběhů o skřítcích a vílách povzbuzujeme fantazii. Vytvářím obrazy v mysli naslouchajících	Pověsti, pohádky, zážitky a líčení jsou obzvlášť uchvacující formy přednášky, které uchopí posluchače přímo za srdce, fascinují je a trvale se uchovají v jejich paměti. Chce-li být člověk pedagogicky úspěšný právě s dětmi, měl by se ponořit do "neviditelného" světa, pocítit skrytou realitu, která neosloví v první řadě rozum, ale srdce. Les je mytické místo. V pověstech, pohádkách, příbězích a ve vlastních vnitřních prožitcích se les dotýká každého člověka, obzvlášť pak dětí. Představit les blíže tímto způsobem znamená obrátit pozornost na vnitřní svět lesa pomocí jazykových prostředků a vnitřních obrazů.
Skutečné příběhy ze starých časů i nedávné přítomnosti.	Jak se v lese těžilo před lety. Jak vypadalo ruční nářadí? Co by mohl vyprávět stoletý strom? Nic není tak výmluvné, jako osobní prožitek lesníka, zejména jedná-li se o neobvyklá setkání se zvěří, nepříznivým počasím, pracovní příhody.Lesník by neměl poskytovat jen věcné informace, měl by také příležitostně vyjádřit, co se ho vnitřně dotýká, čím se zaobírá, co ho těší, co se mu nelíbí. Mluví-li o svých pocitech, otevírá svým posluchačům cestu k sobě samotnému. Pokouší-li se lesník objasnit své přesvědčeni, aniž by přitom odsuzoval jiné názory, pomáhá zejména mladým lidem začít se orientovat na cestě za pravdou a postoji.
"Nechej mne to udělat a já to pochopím."	Pokud bude mít ten, kdo se má něco naučit, možnost si danou věc prakticky vyzkoušet, je to lepší, než ho ponechat v roli posluchače. Jeho role se mění od pasívně přijímajícího k aktivně dávajícímu.Pokud je člověk vyzván k nějaké činnosti, cítí se, že je brán vážně. Podmínkou je, aby úkol byl zadán takovým způsobem, který vede k jeho úspěšnému splnění. Měl by odpovídat zájmům učících se. Zároveň by účastníci neměli být náročností úkolu ani přeceňováni a ani podceňováni. Úkol musí být jasně definován a formulován, dále smysluplným způsobem vyhodnocen a všem představen. Závěrečný rozhovor vede k vytvoření důležitých souvislostí. Jako příklad takových činností může sloužit třeba jednoduchá práce s ručním nářadím např. vyvětvování, zalesňování, čistění příkopů, měření, kontrola lapáků….. Nejde zde o maximální výkon, ale o pocity pracujících.
Neříkejte: „Bežte“, ale : „Jste připraveni	Úkol je nutno zadávat tónem, který zve účastníky k dobrovolné činnosti: "Můžete nyní udělat následující ...." Nikdo se nesmí cítit tak, že je k činnosti nucen. Musí být zřetelná naprostá dobrovolnost.

k běhu?“	
Jaký povel, takový výkon	Na tom, jak přesně je úkol vysvětlen, závisí i jeho úspěšné splnění. K jasnému zadání patří přesné stanovení času a místa, způsob zpracování (zaprvé, zadruhé, zatřetí...). Ukázka práce s nářadím. Každý musí chápat, co má dělat.
Přírodě na stopě	Jak můžeme přimět přírodu, aby nám odhalila svá tajemství, jak nás může sama příroda něčemu naučit? Pokud se umíme správně ptát a omezíme se na určitou část přírody, pokud klademe konkrétně a přehledně své otázky, můžeme dospět k důležitým poznatkům. Znalosti získané vlastním pozorováním či výzkumem jsou hlubší a trvalejší, než znalosti získané z knih a z přednášek, a to proto, že jsme se na jejich získání vnitřně a bezprostředně podíleli vlastní činností. Osobní zjišťování skutečností vyžaduje sice více času, ale zážitek, kdy se člověk cítí jako badatel, vyváží tuto negativní stránku věci.
Příklady otázek	Co žije v zemi pod listím? Co nám řekne pařez o historii stromu? Čím se od sebe liší dvě různá stanoviště v lese a k čemu je lze přirovnat? Co nám řekne strom svým vzezřením a vzrůstem o podmínkách, ve kterých roste? Kolik semenáčků se nachází na různých stanovištích v lese na stejně velké ploše, např. na 1 m ? Co lze z toho vyvodit? Co nám prozradí pobytové stopy živočichů lesa?
Simulování rolí. Vytváření modelových situací	Chceme-li se blíže seznámit s nějakým živým organismem v lese, staňme se v rámci hry na chvíli tímto organismem. Lépe porozumíme ekologickým souvislostem, když je prožijeme v příslušné hře. Hra znamená často tvrdou práci, vynaloženou na vypořádání se s ostatními a se sebou samým. Příklady modelových situací: ze života kůrovců, o srnčí rodině, mravenci, predátor a jeho kořist, zvěř v zimě, modřínový výstavek, starý strom, semínko. Můžeme se také vžít do role lesníka. Pro jeho práci jsou nezbytná různá měření odhady délek, výšek, tlouštěk, ušlé vzdálenosti, uběhlé doby.
Má se lesník zapojit do hry?	Často je pro zapojení do hry a pro její úspěch rozhodující, jak je hra uvedena a představena.Důležité je, aby se sám vedoucí zapojil do hry, aby v situaci, kde je potřebná například odvaha a překonání sama sebe, šel příkladem a ostatní tak vyzval ke hře a podnítil je k zapojení. Pokud se bariéra zábran a případné neochoty protrhne, mohou se hry stát osvobozujícím a na zážitky bohatým bodem programu, za který budou účastníci vedoucímu vděční. Vedoucí musí dobře přemýšlet, kdy, kde a jak se může nebo má zapojit do hry. Ve většině případech se her neúčastní, ale pokud se ve hře vyskytuje nějaká zvlášť neoblíbená role, měl by ji právě on zaujmout.
Všichni vyhrávají	Při hře v lese by nemělo jít o to, kdo je vítěz a kdo je poražený. Konečný prožitek má být pro všechny stejný: něco jsem získal. Proto například u hry na prořezávku, by se mělo postupovat schematicky, aby si pocit vítěze i poraženého mohl prožít každý bez rozdílu. U her ve dvojicích nebo skupinkách by se všichni měli mít možnost prostřídat ve všech rolích. Proto jsou také vhodné hry, kdy výsledkem není jeden vítěz, ale všichni se postupně dostanou na stranu „dobra“. Situace, kdy se o něco soutěží, jsou v případě někoho něco naučit, problematické.U hádanek a kvizů by neměli být žádní poražení. Jak tedy vyvážit triumf jednoho, který vyhrál a frustraci všech ostatních, kteří nevyhráli? Když jsou do programu zařazeny soutěže a kvizy, měly by mít takovou podobu, aby bylo možné na ně správně odpovědět hned několika způsoby nebo zadáme takové hádanky či úkoly spojené s odhadem, při kterých může hrát i štěstí svou roli. Tak vyhraje každý, kdo se do hry správně a s chutí zapojí a hra se stává zajímavou a zábavnou, školní obdoba zkoušení je lesní pedagogice cizí. V lese se má člověk učit z radosti a ze zájmu o věc a ne kvůli přednímu místu na výsledkové listině.

Vhodná témata na demonstraci	Lesnické práce, výchovné zásahy v mlazině, v tyčkovině, hájení zvěře, prořezávky, probírky, kácení, lesní stavby, přibližování dřeva, práce na skládkách. Pracovní výstroj lesníka není fascinující jen pro malé návštěvníky lesa. Pracovní nástroje, stroje a dopravní prostředky mohou být předvedeny nejprve mimo provoz a pak přímo při práci v lese. Návštěvníci by měli mít možnost si na ně sáhnout potěžkat, vyzkoušet.Samozřejmostí je zachování pravidel bezpečnosti práce.
Průběh demonstrace	Při mnoha demonstracích je výhodou, nebo dokonce předpokladem, že vedoucímu pomáhají jeden nebo více odborných pracovníků (lesník, lesní dělník...). Tyto pomocné síly práce předvádějí a vedoucí lesního programu je moderuje. Protože v popředí je pedagogické působení, musí být průběh pracovních úkonů rozčleněn do určitých úseků. Mezi jednotlivými úkony je nutno zodpovědět vzniklé dotazy, nebo tyto úkony v rámci rozhovorů objasnit. Cíleně jsou také účastníkům přiděleny úkoly buď pracovního charakteru nebo úkoly spojené s pozorováním pracovního úkonu. Mají sloužit lepšímu porozumění a prohloubení prožitku..
Zklidnění a meditace	Kromě jednoduchých meditačních technik může tomuto účelu velmi dobře posloužit přednes básně, říkadla s nápěvem či hra na lesnici, či jiný podobný hudební nástroj.
Kreativní tvoření	Vybudovat přístřešek v lese, vyloudit tóny pomocí vyřezané píšťalky nebo pomocí lesního xylofonu, vytvořit obrázek nebo třeba zvířátko z přírodních materiálů by nemělo chybět v žádném lesním programu. Takové úkoly by neměly být zařazeny hned na začátek lesního programu. Tvůrčí činnost vyžaduje důvěrnější seznámení s prostředím a s lesníkem.
Poznání krásy vzbuzuje sílu lásky	Tak jako je odpovědí člověka na dobro vděčnost, tak je jeho odpovědi na poznání krásy láska a soucit. Lesník by si měl připravit průhledy nebo místa, kde bude moci v návštěvnících probudit schopnost poznat a pocítit krásu.
Kouzelný pytlík	Je vhodné, aby lesník vzbudil pozornost návštěvníků o neobvyklý předmět, přírodninu, které má uschovány v tašce, batohu, připravených plátěných sáčcích, za keřem, pod pařezem.
Náměty na projekty	• Cesta dřeva od lesní školky po dřevosklad. • Vyklízení paseky, stavba oplocenky, zalesňování. Označení plochy jménem třídy, která se na projektu obnovy lesa podílela. • Čistění lesních studánek • Sbírání odpadků v lese • Vytvoření naučné stezky • Vytvoření mapy okolí • Které dřeviny se nacházejí na pasece • Potravní cykly zvěře • Které stromy, jak rychle rostou • Různé typy pěstebních zásahů v různých podmínkách • Ochrana lesa • Šetrná těžba • Plánování v lese
Způsoby rozdělování na hry	Losovátka = kartičky se stejnými obrázky nebo náměty zvířat, které pantomimicky předvádí a hledá kolegy. Přírodniny v pytlíku dle potřeby po dvou nebo o třech rozděluje na dvojice nebo trojice (každý si utajeně vyzvedne z pytlíku přírodninu a s ní za zády přistupuje ke všem účastníkům, aby se přesvědčil s kým se shoduje.

	Nácvik spolupráce se dá dělat také tak, že účastníci mají na zádech připevněnou nějakou informaci,která umožňuje tvořit skupiny např. početní příklad , který vychází stejně, rodiny zvířat, rostiny téhož druhu a pantomimicky se návadějí pro utvoření skupinky Rozpočítání říkankou, podle oblíbeného zvířete. Inzeráty pro tvoření smíšených dvojic, různobarevné šerpy, část kůže z určitého zvířete,….
Způsoby rozdávání potřeb nebo informací pro hru	Dražba:každé družstvo má určité množství imaginárních peněz které může utratit za potřebný materiál. Rozdělení informace: potřebné informace neřekneme vedoucímu družstva ani všem najednou, ale každému pouze jednu část. Vzájemné zadávání úkolů – jednotlivá družstva pro sebe připravují otázky a kvizy, vhodné zejména pro starší účastníky. Pro získání potřeb pro hru je třeba překonat nějaké překážky- přejít kládu, vylézt na strom, překonat potok.

LITERATURA:

- Treffpunkt Wald, SILVIVA a BUWAL, Forstliche Ausbildungsstaette Ort
- Amann,G.: Hmyz v lese.Steinbrener Vimperk1995
- Bakalář, E. : Psychohry. Mladá fronta, 1989
- Bianki, V. : Lesní noviny na každý rok. Praha 1966
- Biebl,R. Molisch,H.: Botanická pozorování a pokusy s rostlinami bez přístrojů. SPN Praha 1975.
- Cornell,J. : Sharing Nature with Children.Dawn 1998.
- Covey,S. : 7 návyků skvělých teenagerů.Pragma Praha 2001.
- Červinka,J.: Výpravy do přírody. Portál 2002.
- Čeřovský,J.Záveský, A.: Stezky k přírodě. SPN Praha 1989.
- Gintel ,A. : Prázdniny v pohybu. Mladá fronta, Praha 1980.
- Gralla,P. : Jak pracuje životní prostředí. UNIS Brno 1995.
- Gray,J. " Jak mít co chceme a chtít co už máme. Práh Knižní klub Praha 2001
- Himmel,M.: Aura stromů léčí. Alternativa Praha 1999.
- Holec,P. a kol. Prázdniny se šlehačkou. Mladá fronta. Praha 1984.
- Korvasová, H., Máchal, A. : Hrajeme si na přírodu. Institut dětí a mládeže. Praha 1991.
- Lux,C. : Mladý zálesák. Knižní klub. Praha 1997
- Mezřický, V. : Environmentální politika a udržitelný rozvoj. Portál Praha 2005
- Morris,D. : Lidský živočich.Knižní klub a Balios Praha 1997
- Mrázková,D.: Neplač muchomůrko.SNDK Praha 1965
- Neklad,T. a kol. : Rok v přírodě. Orbis Praha 1964.
- Pike, G., Selby, D.: Globální výchova. Grada, Praha 1994.
- Seton, E.T. : Kniha lesní moudrosti. Olympia, Praha 1991
- Shapiro,L.E.: Emoční inteligence dítěte a její rozvoj. Portál Praha 1998.
- Střihavková,H.: Praktikum z botaniky. SPN Praha 1978.
- Štroblová, J.:Tajemství lesa. SPN Praha 1989.

F Historie lesní pedagogiky z mezinárodního hlediska

AUTORKA: **Ing. Lada Prylová –** ÚHÚL

KAPITOLY:

F1 Historie z mezinárodního hlediska
F1.1 Lesní pedagogika v Evropě
F1.2 Lesní pedagogika napříč Evropou

F1 Historie lesní pedagogiky

Idea Lesní pedagogiky (LP) vznikla v 60. letech v USA, za jejího zakladatele je považován Joseph Cornell z Kalifornie. Po té se rozšířila po celých spojených státech a z nich pak do Evropy, nejprve do Švýcarska (tam se LP zabývá organizace SILVIVA - http://www.silviva.ch) a po té do Rakouska, Německa a ostatních států.

F1.1 Lesní pedagogika v Evropě

Rakousko	V Evropě jsou tyto aktivity nejlépe propracovány v Rakousku. Mají zde v legislativě zakotvenu povinnost lesní pedagogiku provádět, ale školy už nemají povinnost akce LP absolvovat – učitel si volně vybírá, zda volnější den věnuje LP nebo např. sportu.. Centrum lesní pedagogiky a školící středisko je v Gmundenu. V Rakousku je celkem 11 center lesní pedagogiky. Tato centra pořádají akce pro různé cílové skupiny – školy, pro mladé, víkendy pro manažery, důchodce aj. Standard vzdělání pro lesní pedagogy je složen ze semináře, praxe a projektové práce, po jejichž absolvování obdrží uchazeč certifikát. Kurzu se může zúčastnit kdokoliv, ale aby byl pak ve svých aktivitách finančně podporován státem, musí být buďto vzděláním lesník, nebo uspět ve zkoušce z lesnického minima. LP je tak financována z EU, Rakouska a zbytek zájemci doplácí ze svého. Ministerstvo kontroluje, hodnotí a zajišťuje další vzdělávání lesních pedagogů. Lesní pedagogika je volitelným předmětem na lesnických školách, na Vyšší škole lesního hospodářství dokonce povinným. *Odkazy:* www.waldpaedagogiknetwork.at stránky o lesní pedagogice v Rakousku www.lebensministerium.at ministerstvo zemědělství, lesnictví, životního prostředí a vodního hospodářství

	www.tierpark.at Přírodní park Buchenberg ve Waidhofenu nad Ybbs www.amstetten.at Lesní stezka v Amstetten
Německo	V každé spolkové zemi je přístup jiný - povinnost vykonávat LP není zakotvena ve všech zemských zákonech. Obecně se zatím zaměřují výhradně na děti MŠ a 1.st. ZŠ. Neexistuje žádný standard vzdělání pro lesní pedagogy. Nejvíce je LP rozšířená ve spolkové zemi Brandenbursko, kde pro ni mají speciální koncepci (od r. 1995). LP je zakotvena ve spolkovém lesním zákoně. Tyto aktivity společně podporují ministerstvo zemědělství, lesnictví a školství. Jejich cílovými skupinami jsou školáci (MŠ, ZŠ), mládež (SŠ), senioři, rodiny, postižení. Převažují děti předškolního a školního věku. Lesním pedagogem může být lesník, majitel lesa, myslivec, ekolog… LP se tu zaměřuje i na autority ovlivňující veřejné mínění - politiky, doktory, manažery, učitele, novináře, právníky atd. Programy se často liší dle ročního období, vydávají rovněž vlastní publikace, mají lesní školy, divadla, muzea, stezky.. *Odkazy:* www.waldsolarheim.de – Wald Solar Heim v Eberswalde www.forstverein.de - stránky o lesní pedagogice v Německu www.jagd-online.de - stránky lesní pedagogiky pro děti
Finsko	Lesní pedagogika je zanesena do školních osnov a je i podpořená v novém lesnickém programu. LP se zabývají různé firmy a občanská sdružení, které jsou koordinovány ***Finskou lesnickou asociací*** (Finnish Forest Association - http://www.smy.fi). Ta spolu s organizacemi učitelů vytvořila publikaci a webové stránky, na kterých je možné si publikace k LP objednat a i vznášet dotazy. Ve Finsku je LP koordinována v rámci sítě lesnických center a státem podporované ***Finské 4H Federace*** (Finnish 4H Federation). Představa o tom, co by mělo dítě po skončení školní docházky o lese vědět, se v jednotlivých provinciích liší. Vlastní aktivity trvají 1 den až týden, kdy je LP částí programu – obdoba naší školy v přírodě. Organizaci zajišťuje vždy více organizací společně a pro školy je bezplatná. Finská lesnická asociace pořádá již více než 25 let každoroční národní meziškolní kviz o lese, kterého se účastní zhruba 75% škol. Finsko v lesní pedagogice spolupracuje s ostatními skandinávskými zeměmi, např. v rámci výměnných pobytů pedagogů. **Pro lesní pedagogy nemají žádný kurz a ani LP nevyučují na školách.**
Česká republika	ČR většinou vzhlíží k rakouskému modelu. LP není zakotvena v legislativě a je tedy čistě dobrovolnou aktivitou. Věnuje se jí řada lesnických organizací - LČR, s.p., MZe - ÚHÚL, VÚLHM, lesnické školy, městské lesy, NP aj. Obdobnými aktivitami zaměřenými ale přednostně na ekologii se zabývá Sdružení pro ekologickou výchovu Tereza, Rezekvítek, Junák aj. Jako jedna z prvních se LP začala zabývat ***ISŠL Vimperk*** *(www.lsvimperk.cz)*, jejíž cca 5 zaměstnanců nejprve absolvovalo školení v rakouském Gmundenu. V letech 1998 - 2003 pořádali v ČR akce pro děti a v letech 2002-2003 rovněž kurzy pro lesní pedagogy. Model seminářů převzali z Rakouska a modifikovali pro české podmínky, MZe na tyto semináře přispívalo. ISŠL takto vyškolila přes 50 lesních pedagogů. Momentálně ISŠL své činnosti v LP pozastavila. ***LČR*** (www.lesycr.cz) se LP zabývají od r. 1999, často ve spolupráci se Sdružením pro ekologickou výchovu Tereza. Pořádají především jednorázové akce pro děti s rodiči a pro školy. Při ***Ostravských městských lesích*** (www.ostravskelesy.cz) byla zřízena lesní škola, která již od r. 2002 vyvíjí aktivity LP pro ZŠ (hlavně pro 4.- 8.třídu). Na rozdíl od ostatních organizací v ČR jde o pravidelnou činnost v rámci pracovní doby. ***ÚHÚL*** (www.uhul.cz) se LP věnuje aktivně od r. 2002, jednotlivé pobočky ÚHÚL k LP přistupují dle svých možností a volných kapacit. 5 zaměstnanců ÚHÚL prošlo kurzy LP na ISŠL Vimperk. Nejčastější cílovou skupinou je 1. stupeň ZŠ.

	Ve spolupráci s dalšími lesnickými organizacemi (např. LČR, s.p., VÚLHM) pořádá ÚHÚL jedno až vícedenní akce v rámci lesnických výstav určené zejména pro ZŠ z dostupného okolí. ÚHÚL je partnerem v mezinárodním projektu Pedagogické aktivity v lese – koncepce semináře pro lesníky (viz níže). V roce 2004 sedm zaměstnanců absolvovalo školení na pobočce ÚHÚL Frýdek-Místek (za účasti rakouských lektorů) a v r. 2005 jedenáct zaměstnanců absolvovalo několikadenní kurzy LP na SLŠ v Hranicích (viz dále). ***VÚLHM*** (www.vulhm.cz) se podílí na akcích na výstavách (ad ÚHÚL) a v r. 2003 uspořádal 20 akcí pro děti s cílem zjistit časové, finanční a materiálové potřeby jako podklad pro další snahy o plošné rozšíření těchto aktivit v ČR. Ve spolupráci s ISŠL Vimperk zorganizoval v r. 2003 dva kurzy LP. Na ***SLŠ v Hranicích*** (www.slshranice.cz) bylo v r. 2004 vyškoleno 15 lesních pedagogů (školitelé z rakouského Gmundenu) a při této škole bylo založeno ***Sdružení lesních pedagogů ČR***, které v r.2005 uspořádalo kurz LP (20 absolventů). Od r. 2004 organizují akce pro děti, prezentace pro učitele a kroužky LP pro studenty SŠ. Oproti ostatním organizacím v ČR mají zkušenosti s prací s mládeží, zatímco ostatní instituce jsou zaměřeny hlavně na ZŠ, převážně na 1. stupeň.
Slovensko	LP se od roku 2000 věnuje ***Ústav lesníckeho poradenstva a vzádelávania Zvolen*** Národného lesníckeho centra (www.eduforest.sk/uvvplvh). Jeho pracovnice absolvovala kurz LP v Rakousku a pak tento ústav připravil vlastní vzdělávací program. Tyto kurzy probíhají od r. 2002. Limitujícím faktorem pro realizaci dalších kurzů LP je (i přes zájem lesníků) neexistující systém financovaní LP (zatím jsou tyto aktivity zdarma). Proto lesníci nemají motivaci financovat si účast na tomto vzdělávání. Několik akcí LP zorganizovalo ***Združenie zamestnávateľov v lesnom hospodárstve SR*** a také ***Združenie žien lesníčiek***. Jednotlivé lesnické subjekty začínají pořádat 1-denní akce masového charakteru, při kterých je oslovena velká cílová skupina. Také vzniklo několik lesních naučných stezek, na kterých se LP provádí a to nejčastěji pro děti 1. stupně ZŠ. V současnosti LP nejlépe funguje u ***Státních lesů TANAP*** - aktivity LP jsou jedním z předmětů činnosti tohoto NP a lesníci zde mají LP přímo v pracovní náplni. Od roku 2003 působí občanské sdružení ***ALEA*** – Agentúra pre podporu lesníckych a ekologických aktivít (www.alea.sk). Jeho cílem je zabezpečovat propagaci LP, připravovat pomůcky, zabezpečit výměnu zkušeností a informací a pořádat akce LP.
Maďarsko	Lesní školy v Maďarsku budují soukromí vlastníci lesů. Například Lesní škola v Sopronu (Haus des Waldes - www.tabor.sopron.hu) nabízí různé programy v oblasti LP včetně ubytování. Programy (sportovní, noční výlety, výlety na kole, jízda na koni apod.) jsou určené pro širokou veřejnost. *Odkazy:* *NIMFEA - spolek na ochranu přírody* - www.nimfea.hu *Zentai Kinga – nezávislé ekologické centrum* - www.foek.hu
Polsko	LP (lesná edukacja) v Polsku organizují ***státní lesy*** (Lasy Państwowe - www.lp.gov.pl), které spravují 80% lesů. LP hradí ze svých příjmů a na každé lesní správě mají aspoň jednoho lesního pedagoga, který má LP přímo v pracovní náplni. Běžná akce LP trvá 5 - 6 hodin a účtují si za ni cca 50 centů na osobu. Mají 4 navazující programy (jednotlivé roční doby) pro stejnou skupinu, která po absolvování všech obdrží osvědčení. Zaměřují se jak na děti tak dospělé. Pořádají různé výstavy, soutěže aj. Průměrně maturant absolvuje asi 30 hodin LP. Nezaměřují se pouze na vnímaní smysly, ale i na přesné poznávání flory a fauny.

F 1.2 Lesní pedagogika napříč Evropou

Projekt PAWS - Pedagogické aktivity v lese – koncepce semináře pro lesníky (www.paws.daa-bbo.de). Projekt probíhá v období 2004-2007 v rámci programu Leonardo da Vinci a účastní se ho 6 států –Německo, Rakousko, Slovensko, Velká Británie, Finsko a Česká republika.

Cílem projektu je vytvořit koncept seminářů včetně podpůrných materiálů - CD, učebnice a webových stránek k lesní pedagogice.

Síť lesních pedagogů v Evropě (Wald Pädagogik Netzwerk - www.waldpaedagogik-europe.com). Cílem této sítě je zavést a koordinovat aktivity LP ve státech, kde se jimi ještě nezabývají, tj. iniciovat projekty, vybudovat potřebná zařízení, pořádat workshopy s výměnou osobních zkušeností a informací o LP.

LITERATURA:

DLABOLOVÁ, E.
Práce s dětmi a mládeží u LČR aneb Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. *Lesu Zdar*, červen 2005, č. 6, s. 18-19.

PRYLOVÁ, L.
Budování vztahu lesnictví a veřejnosti. *Lesnická práce*, prosinec 2005, roč. 84, č. 12, s. 28 – 30.

TŘEŠTÍK, M., HÁLOVÁ, I.
Návštěva lesní školy v Ostravě. *Lesnická práce,* listopad 2003, roč. 82, č.11, s. 12-13.

G Práce s Veřejností, Propagace a Komunikace

AUTORKA: **Ing. Ľudmila Marušáková –** Národné lesnícke centrum vo Zvolene

KAPITOLY:
G1 Propagace aktivit lesní pedagogiky
G2 Komunikace

Cíle:
- definovat termín Public Relations (PR)
- vysvětlit význam práce s veřejností pro lesnictví
- uvědomit si jak souvisí PR s úspěchem
- definovat základní publika
- navrhnout proces – plán PR
- navrhnout základní nástroje na propagaci aktivit lesní pedagogiky
- aplikovat základní principy efektivní komunikace
- obeznámit se s nejčastějšími chybami při komunikaci v pedagogickém procesu a v práci s médii

Public relations jsou jako most. Spájejí protilehlé břehy, přibližují je, svým způsobem sjednocují.
Public relations jsou jako strom. Pokud mají přinášet optimální výsledek, musíme je šlechtit, systematicky se o ně dlouhodobě starat.
I. Žáry

Úkol 1	Co si představujete pod pojmem Public Relations? Potkali jste se již s tímto termínem? Vytvořte svou vlastní definici pojmu.
Co to je Public Relations?	***Public relations... Public affairs... Práce s veřejnosti... Vztahy s veřejností... Vztahy k veřejnosti... Firemní komunikace... Korporativní komunikace... Komunikace organizace... Strategická komunikace... Komunikace s veřejností… Externí a interní komunikace... Externí vztahy... PR...*** S podobnými pojmy týkajícími se práce s veřejností se můžete setkat v praxi. Pro správné pochopení termínu „Public Relations“ nám poslouží následující definice: „Public relations jsou systematickou, promyšlenou a zpravidla dlouhodobou obousměrnou vyváženou komunikací s přesně vymezenými externími i interními publiky. Cílem je objektivně informovat, vytvářet příznivý obraz, přesvědčovat, obhajovat a prosazovat specifické zájmy a budovat pozitivní vztahy. Public relations využívají nejširší paletu komunikačních prostředků, metod a postupů od jednoduchého rozhovoru mezi čtyřma očima, schůze na pracovišti nebo klasického tiskového vyhlášení či tiskové konference, přes multimediální prezentace, důkladně připravené události až po sofistikovanou globální komunikaci prostřednictvím Internetu či Intranetu a počítačových sítí“ (Žáry 2003).
Jaké jsou cíle PR?	Cílem této plánovité, dlouhodobé činnosti je krok za krokem budovat, vybudovat a potom udržet co nejlepší vztahy, vzájemné porozumění, přispívat k dobré reputaci, pověsti, obrazu, image. Jde i o umné prosazování a obranu zájmů, o zkvalitňování informovanosti, o přípravu a podporu změny vnímání a chování těch, na kterých záleží. Jinak řečeno: ***V PR usilujeme o to říct důležité tomu nejdůležitějšímu, optimálním způsobem, v optimálním čase a prostoru tak, aby výsledkem byla chtěná změna skutečnosti.***
Co může PR udělat pro lesnictví?	•Může například významně přispět k posilňování informovanosti a pocitů spolupatřičnosti k lesnickému stavu a zvýšit jeho celospolečenské postavení.

	•Může přinášet růst důvěryhodnosti lesníků v očích jejich důležitých cílových skupin – veřejnosti, dodavatelů, odběratelů, masmédií… •Může umožnit otevřený dialog se širokou veřejností a její zapojení (participaci) do rozhodování v oblasti lesnictví. •Může vytvořit podmínky pro spolupráci lesníků se státními a mimovládními organizacemi působícími v oblasti ochrany přírody, cestovního ruchu a rozvoje regionů. •Může pomoci změnit nepříznivý obraz a pověst odvětví v očích politiků, investorů, důležitých zájmových skupin a zlepšit vztah veřejnosti k státním i nestátním subjektům hospodařícím v lese. •Může změkčit nepříjemné přechody a situace (transformace lesnických subjektů) např. při zavádění společenských reforem a změn. •Může umožnit lehčí prosazování zájmů lesnictví v politice a legislativě na místní i celostátní úrovni a ovlivnit formulaci, tvorbu, znění i výklad a uplatňování zákonů a jiných právních norem. •Může motivovat lidi, aby poznávali les a lesnictví, přírodu, aby ji chránili, zvelebovali, neznečisťovali; může podporovat aktivní ochranu životního prostředí. •Nemůže však změnit černé na bílé, vyrobit z pravdy lež či ze lži pravdu, omluvit omyly...
Úkol 2	Jaké PR aktivity jste zaznamenali ve Vašem okolí? Které aktivity Vás nejvíce zaujaly? Komu byly aktivity určené? Potkali jste se i s aktivitami, o jejichž pravdivosti jste pochybovali? Co způsobilo Vaše pochybnosti?
Shoda konání a komunikování	Účinné PR se budují na shodě konání a komunikování. Bez této shody jde buď o sice pozitivní, společensky zodpovědné konání, chování organizace, o kterém se však nedozvědí ti, kteří jsou pro organizaci a její pověst důležití – například zákazníci nebo jde o nafouknutou bublinu, která je výsledkem promyšlené komunikace, ale bez opory v reálném chování organizace či jejich představitelů. Podobně je to i ***v lesnictví, nestačí*** poctivá práce lesníků, odborně složitá práce lesního personálu a roky odpracované při zvelebovaní přírodního bohatství. Kromě poctivého hospodaření v lese je ***nutná*** i důkladná a intenzivní komunikace s veřejností. Jednou z vhodných alternativ při získání si veřejného mínění ve prospěch lesnictví, ale i opětovné vybudování pozitivního vztahu k přírodě je právě lesní pedagogika. ***Úspěch je jednoduše podmíněný a nejednou znásobený úspěšnou komunikací, přenosem správné informace pravé cílové skupině v pravý čas a pravým způsobem.***
Výběr publika	Publikum je **skupina lidí, se kterou subjekt PR komunikuje** – nebo by měl komunikovat, pokud má být jeho fungování efektivní a úspěšné. Jelikož subjekty PR (organizace, instituce, skupiny, jednotlivci...) jsou velmi **diferencované**, mají rozličné zájmy, potřeby a cíle, liší se i jejich cílové skupiny – publika. Pokud má být působení prostřednictvím PR úspěšné, musí být na jednom z prvních míst dobře vybrané publikum, na které se má působit. Všeobecně do skupiny publik patří: • společenství (komunita) • stát (legislativa) a nadstátní struktury (např. typu Evropské unie) • zaměstnanci a jejich rodiny a potenciální zaměstnanci • management • vrcholové vedení • odbory • investoři a finanční kruhy (peněžní/finanční trh) • akcionáři • konkurence • dodavatelé služeb a materiálů • distributoři • zákazníci, klienti, spotřebitelé a uživatelé • zájmové a nárokové skupiny

	• akademická obec • profesionáli, praktičtí odborníci • tvůrci veřejného mínění • média
Úkol 3	Pokuste se definovat, kdo je Vaše interní a externí veřejnost- publikum.
Úkol 4	Zkuste definovat hlavní poselství, která svým programem chcete odevzdávat definovaným publikům.
Poselství	Každá komunikace musí v sobě zahrnovat informaci, tedy poselství, které tvoří obsah zprávy. Mezi všeobecné poselství lesníků patří: • Těžba dřeva je neoddělitelnou součástí hospodaření v lese. Les se obhospodařuje trvale udržitelným způsobem, kterého základním cílem je vytváření zdravých, ekologicky stabilních a biologicky diverzifikovaných lesních ekosystémů. • Naše lesy jsou přírodním bohatstvím a základem zdravého životního prostředí – slouží nám všem. • Les znamená vzduch a vodu, vzduch a voda znamená život. • Lesy v naší zemi jsou v dobrých rukou, lesník je odborník na svém místě. • Lesníci se starají, aby zdravý les zůstal i pro další generace. • Lesníci podporují a mají snahu nadále zlepšovat opatření vedoucí k ochraně přírody a životního prostředí. • Dřevo je ekologická a obnovitelná surovina a zdroj energie. • Výrobky ze dřeva jsou moderní, unikátní a zvýrazňují individualitu. • Lesní hospodářství je významným prvkem pro rozvoj regionů zejména na venkově, zlepšují sociální situaci. • Lesy plní kromě produkce dřeva množství funkcí (ekologické, vodoochranné, půdoochranné, rekreační, sociální atd.).
Jaké jsou dobré Public Relations?	Dobré PR jsou ***účinné***, ***etické*** i ***nákladově přiměřené***. Účinnost se projevuje v dosahovaní vytyčených cílů. Etika v dodržování psaných i nepsaných zásad slušnosti a morálky. Nákladová přiměřenost je zřejmá hlavně v porovnaní s reklamou – i proto je světovým trendem rychlejší růst výdajů na PR v porovnaní s reklamou. Dobré PR jsou ***systematické***, ***plánovité*** a ***proaktivní***. Systematičnost znamená, že PR se nedělají náhodně. Plánovitost přináší výhled i přehled. Důkladná komunikační strategie je nevyhnutelností. Proaktivnost předbíhá události a je připravená téměř na vše. Nestačí jen reagovat na obvinění týkající se práce lesníků a lesního personálu, nutné je předem promyšlené informování o náplni jejich práce a o přírodě blízkém obhospodařování lesů. Dobré PR jsou ***strategicky promyšlené*** a ***takticky detailně*** a ***kvalitně realizované***. Strategická promyšlenost je páteří PR – umožňuje konat a komunikovat sebejistě a perspektivně. Detailní taktika je zárukou úspěchu, protože reaguje na mnohé maličkosti, které jsou pro úspěch klíčové. Kvalita uskutečňování komunikačních plánů je znakem vyzrálosti a jejím plodem je důvěryhodnost.
Množství informací	Publikum je den co den, hodinu co hodinu, minutu co minutu, ba sekundu co sekundu vystavené desítkám, stovkám, ba tisícům informací, zpráv, poselství. Které proniknou mlhou komunikačního šumu a zasejí semínko změny do rozumu či srdce "našeho" cílového člověka?
Úkol 5	Jaké nástroje byste využili na propagaci Vámi realizované akce, lesní vycházky nebo jiné aktivity určené na propagaci lesnictví?
Formy a metody	Pokud má mít libovolná činnost smysl, musí mít svůj **cíl**. Cíle jsou formotvornými

public relations	a smysl poskytujícími prvky každé činnosti. Od nich se odvíjí charakter i způsob dané činnosti. PR tedy můžeme souhrnně definovat jako **cílené informování veřejnosti**, specifického publika, resp. **záměrné informování a formování cílové skupiny**. Praxe PR se skládá z několika okruhů typických aktivit. Zda působíme v organizaci, firmě, podniku nebo agentuře, nemůžeme se vyhnout koncipování a **tvorbě textů**, jejich redigování, úpravám, dolaďování. Slova mohou být tištěná, mluvená, vizuálně upravená. Texty pak mohou pokračovat ve své misi buď na klasickém papírovém nosiči nebo na nosičích elektronických, počínajíc zastarávající disketou, přes CD-ROM až po e-mail, web stránky, internet, intranet či extranet. Zde je bezpodmíněná součinnost s **výtvarnými, kreativními a produkčními** odděleními a profesemi – design, grafická úprava, ilustrace, obrázky, fotografie, videa, zvuk, hudba, multimediální prezentace atd.
Úkol 6	Jaké mají podle Vašeho názoru média přednosti a nedostatky v práci s veřejností? Koho můžeme oslovit prostřednictvím médií? Máte už osobní zkušenost v práci s médii?
Média	Na šíření informací používáme média. Ta mohou být: • **kontrolovaná** • **nekontrolovaná**. V kontrolovaných máme možnost regulovat ***co, jak, kdy*** a do jisté míry i ***komu*** se řekne. V nekontrolovaných médiích nemáme možnost usměrňovat obsah komunikace. **Kontrolované** jsou ***interní*** publikace tisknuté – noviny, časopisy, knihy, brožury, letáky, vývěsky, nápisy, příručky, manuály, listy, ... nebo virtuální – intranet, extranet, e-mail..., ***externí*** nástroje – noviny, časopisy, knihy, brožury, letáky, příručky, manuály, listy, přílohy, vkladačky, reprinty, prezentace organizace na webu, e-mail, newsletter, organizované diskusní skupiny, placená, tzv. institucionální nebo problémová inzerce a reklama, to vše vydávané organizací a ní kontrolovaným obsahem... Mezi **nekontrolovaná** média patří hlavně masmédia – jejich redakční (zpravodajský a publicistický) obsah. Dostat materiály do masmédií si vyžaduje šlechtit **kontakty a vztahy s masmédii**. Nabízet informace, doplňovat je, dodávat fakta, podklady, organizovat rozmanité aktivity – tiskové konference, setkání, zájezdy, návštěvy, cesty, akce... Pravda, věcná, pozitivní publicita (včetně článků a materiálů, které připravili autoři organizace) se může využít ve formě distribuce reprintů jak kontrolované médium. Další komunikační kategorií je **mluvené slovo.** Takovou formu můžeme doporučit i organizacím zainteresovaným na práci s veřejností v oblasti lesnictví. Dobře připravení řečníci, hlavně zkušení lesní pedagogové, mohou navštěvovat školy a rozličné organizace, instituce a aktivity, aby šířili poznatky o lesech, stromech, rostlinách, přírodě a vztahu k nim s cílem šířit osvětu a vychovávat k trvale udržitelnému rozvoji. Právě **lesní pedagogika** jako interaktivní forma učení o lese, poskytuje nejlepší možnost na systematické budování vztahu k lesu, přírodě i lesnímu hospodářství.
Pravidelný cyklus PR	 Kvalitní PR jsou vždy **cyklickou činností**. Subjekt vytyčuje **cíl**, který má být aktivitami PR dosažený. Cíle by měly být formulovány co nejkonkrétněji a tak, aby byly pokud možno měřitelné (např. Dosáhnout 75 % informovanost cílové skupiny o určité skutečnosti). Z hlediska svých předsevzetí potom subjekt PR analyzuje **podmínky**, za kterých se má meta dosáhnout. Na to musí nejednou – pokud jde o komplikovanější akce – vykonat nebo dát udělat příslušný podrobnější **průzkum** (tzv. PR audit) nebo i náročnější výzkum (např. chování potenciálních zákazníků, jejich struktury, motivace apod.). Na základě příslušných výsledků určí **strategii** a stanoví z ní vyplývající **program** (plán) aktivit a taktické cíle posloupných kroků, zaměřených na konkrétní cílové skupiny veřejnosti (tzv. zaostřování - *"focusing"* a oslňování - *"reinforcing"*). Potom za daných okolností, podmínek (které se obvykle průběžně mění) uskutečňuje za pomoci soustavy **metod**, prostředků a úkonů svůj program. Na závěr **hodnotí výsledky** a porovnává je s původními záměry a předsevzetími.

	Na základě míry shody či neshody určuje nové cíle, zkoumá změněné podmínky, určuje zpřesněné strategie a program taktických kroků, dolaďuje a zdokonaluje postupy. Po jejich realizaci s využitím soustavy metod se opět vrací k původním záměrům. Tyto cykly se v praktickém životě překrývají a praktik PR je vlastně dělá po celý život. V případě skutečné profesionality a kreativity nejde o pohyb v kruhu na jednom místě, ale o vzestupní kroky po točitém schodišti k větší efektivnosti PR.
Proces PR	Z hlediska systémového má proces PR čtyři základní kroky: Definice problému / příležitosti (průzkum) 7. Odpovídáme na otázku: *Co se děje teď?* Plánování a programování 9. Odpovídáme na otázku: *Co bychom měli udělat a říct / komunikovat?* Vykonání akce a komunikace 11. Odpovídáme na otázku: *Jak to uděláme a co potřebujeme říct/komunikovat?* Vyhodnocení programu 13. Odpovídáme na otázku: *Jak jsme si počínali?/Jak nám to jde?* (průběžné hodnocení)
Image	Jaký je dobrý image moderní firmy? Lidé pozitivně hodnotí podnikatelský subjekt, který můžeme nazvat **společensky zodpovědná** společnost / firma / organizace. Ta se vyznačuje těmito vlastnostmi: • respektování a podpora veřejného zájmu • otevřenost – systematické, pravdivé informování médií a veřejnosti • ekologická orientace – udržitelný rozvoj • kvalita produktů – zboží i služeb • orientace na zákazníka – na jeho potřeby, současné i perspektivní • vysoká profesionalita v dané oblasti podnikání (tzv. lídři odvětví) • sociální cítění – vztah k zaměstnancům, charita apod.

G1 Propagace aktivit lesní pedagogiky

Umění styku lidmi spočívá v tom, že je potřeba udělat se potřebným aniž bychom odstrčili jiné.

(Knigge)

Medializace aktivit	Pro lesníka, kteří působí v oblasti lesní pedagogiky, je užitečné a správné hledat způsob, jak o výsledcích práce informovat co největší okruh lidí (čtenářů, diváků, posluchačů). Cílem lesního pedagoga je nejen prezentovat výsledky své práce, podávat informace, ale i vychovávat a budovat vztah veřejnosti k lesu, k přírodě, a v konečném důsledku i k lesní pedagogice. Lesní pedagog během medializace své práce: formuluje poselství (informaci) definuje cílovou skupinu, pro kterou je informace určená volí médium, prostřednictvím kterého chce informaci poskytnout cílové skupině.
Úkol 7	Připravte tiskovou zprávu, která bude informovat o akci lesní pedagogiky, kterou jste připravili pro Vámi zvolenou cílovou skupinu.

Tisková zpráva	Elementárním nástrojem v komunikaci s médii je **tisková zpráva**. Je to napsaná, stručně formulovaná informace, která obsahuje všechny podstatné detaily, týkající se jisté události. **Kritéria při tvorbě tiskové zprávy:** 10. přesnost (událost, čas a místo konání) 11. srozumitelnost (žádná cizí slova, slang) 12. stručnost (jen podstatné údaje) 13. poutavost 14. autenticita – použít citát (účastník, organizátor, svědek) **Distribuce tiskové zprávy** (prostřednictvím PR agentury nebo přímo z firmy): je potřeba budovat a aktualizovat si databázi e-mailových adres a telefonických kontaktů na redaktory regionálních novin, časopisů, rádií a televizí je důležité znát termín uzávěrky v daném médiu (čas, do kdy je možné očekávat zařazení příspěvku do aktuálního vydání) je užitečné vědět, který redaktor se zaobírá naší problematikou a směřovat tiskovou zprávu přímo na něho je praktické vytvářet si archiv svých tiskových zpráv je užitečné uvést v tiskové zprávě kontakt na autora
Chyby při psaní tiskové zprávy	Celá tisková zpráva, ale hlavně její titul by měl být zformulován tak, aby čtenář cítil potřebu přečíst zprávu až do jejího konce. Na zdůraznění obsahu možno kromě výstižného titulku použít i podtitulek. Zprávami nezajímavými, bez vypovídající nebo zpravodajské hodnoty, se redaktor nebude zabývat. Při přípravě tiskové zprávy se vyvarujeme používání superlativů, ale hlavně používání nepravdivých nebo nepřesných údajů. Zpráva by měla být přiměřeně dlouhá a nezaujatá. Autor by neměl vyjadřovat své názory, ale stručně referovat o událostech. Několik rad, co zpráva nesmí obsahovat: • reklamní prvky • porovnávání s konkurencí • osočování a kritiku konkurence • idealizování produktů a služeb • nepodstatné údaje
Úkol 8	Pokuste se o jednoduchý trénink - simulované interview. Předem si připravte jednoduchou prezentaci, kterou byste prezentovali před novinářem. Na sledování Vašeho vystoupení využijte zrcadlo, kde máte možnost zjistit jak během prezentace působíte, postoj Vašeho těla a celkový vzhled. Jiná možnost je využít při prezentaci diktafon, příp. kameru. Dobrou zpětnou vazbu Vám poskytne i kolega, který Vás může upozornit na chyby týkající se srozumitelnosti a celkové struktury projevu.
Interview	Informace, poskytnutá „na živo“ pro elektronická média (TV, rozhlas), vyžaduje od lesního pedagoga schopnost jasně a srozumitelně formulovat poselství, pohotově reagovat na položené otázky. Tato forma (tzv. ***interview***) je náročnější než psaní tiskové zprávy, zároveň však přináší příležitost v reálném čase oslovit relativně velkou skupinu přijímatelů informace. Podobně i interview uveřejněné v tiskových médiích upoutá čtenáře mnohem více než běžný článek. **Příprava na interview** • zjistit, pro jaké médium a v jakém rozsahu má být interview realizované, • vyžádat si předem otázky (resp. tématické okruhy) a čas na přípravu, • vypracovat písemné odpovědi, • připravit si poselství, které chceme čtenáři odevzdat, • formulovat je jednoduše, stručně a srozumitelně, vyhýbat se cizím slovům a odborným výrazům, • naučit se odpovědi zpaměti, • autorizace textu rozhovoru. Ne vždy je možné uskutečnit všechny kroky přípravy na interview. Někdy se stává, že redaktor potřebuje udělat rozhovor hned a nedá respondentovi (lesnímu pedagogovi) dostatečný čas na přípravu. V takovém případě je důležité soustředit se a zachovat klid. Důležité je uvědomit si, že elektronické média potřebují přesné a hlavně stručné

	informace a proto je důležité zaměřit se na podstatné informace.
Základní pravidla komunikace s novináři	**Interview – realizace** interview „na diktafon“: říkat jen to, co chcete říct (nevíte, kdy je přístroj zapnutý) telefonické interview: vyloučit rušivé momenty (vypnout mobilní telefon), mluvit pomalu a výrazně, důraz na artikulaci rozhovor „na kameru“ – tzv. synchron: upravit svůj zevnějšek, vzpřímené držení těla, pohled na redaktora (ne do kamery), mluvit přirozeně a uvolněně Vystupování v médiích je jedním ze základních způsobů, jak si získat podporu veřejnosti, proto je nutné naučit se kontaktu s nimi. Hlavním cílem novinářů je získávat a zveřejňovat zajímavé informace. Nejlepším způsobem jak dobře komunikovat s novináři je pomáhat jim získávat zajímavé informace a vytvořit si s nimi přátelské mezilidské vztahy. Vaše vystupování by mělo být srozumitelné a přesvědčivé. Buďte vždy úderní obsahem svých slov, nikdy ne arogantní. Novináři jsou povětšinou velmi zaneprázdněni, jsou tlačeni uzávěrkami, ale i tím, aby právě jejich informace byla exkluzivní nebo přinejmenším první. Musíte proto vědět o nebezpečí, že poskytnutou informaci novináři mohou zkrátit nebo zjednodušit. Novináři mají pocit, že požadované informace musí dostat obzvlášť tam, kde se jedná o veřejný zájem (a o ten jde v lesnictví vždy) vnímají odmítnutí velmi negativně a stejně ho i prezentují.
Úkol 9	Připravte si návrh textů do informační brožury určené na propagaci programu lesní pedagogiky pro konkrétní cílovou skupinu.
Zásady interpretace	Při přípravě výstupů sloužících na prezentaci programu (formou informačních letáků, panelů nebo osobní prezentací) je potřebné brát do úvahy následující pravidla pro správnou interpretaci: • Získejte pozornost • Bavte • Přizpůsobte komunikaci cílové skupině (spojujte známé informace s novými, všeobecně známé věci s novými) • Nepoužívejte odborné výrazy • Dejte komunikaci strukturu – logickou nit (rétorické pravidlo – nejdřív řekněte, co plánujete říct, potom to řekněte a nakonec shrňte, co jste řekli) • Buďte selektivní a výstižní • Ujasněte si, ke komu mluvíte – kdo je cílová skupina • Používejte běžný jazyk • Používejte metafory a přirovnání • Všechny složky interpretace musí navzájem souviset • Co nejvíc své meziprodukty testujte, získávejte zpětnou vazbu
Informační letáky	Hlavními funkcemi informačních letáků a brožur je oznamovat základní informace, vyvolat pozornost, vzbudit zájem, pozitivně naladit a podnítit zájem o absolvování lesní vycházky nebo programu lesní pedagogiky. Informační leták (podobně jako i prezentace programu na www stránkách nebo formou multimediálních prezentací) patří do rukou profesionálnímu grafikovi, který navrhne design produktu. Lesník poskytne grafikovi textové a obrazové podklady. Jednoduchý informační leták by měl obsahovat (není nevyhnutné obsáhnout v letácích všechny uvedené body): příslušný název programu lesní pedagogiky (např. Setkání v lese, Pojďte s námi do lesa, Lesníci dětem, Hry v lese, Zážitkové učení v lese apod.) slogan (např. Dopřejte dětem přírodu – ta podporuje jejich fantazii) výstižné motto nebo citát, např. „Řekni mi a já to zapomenu Ukaž mi a já si vzpomenu Nech mě to udělat a já porozumím“ (Konfucius) cíle programu - tématická nabídka programů je možné definovat i stručné cíle lesní pedagogiky místo konání lesní vycházky

	stručné informace o přírodních poměrech lokality doporučení na vhodné oblečení/výbavu do přírody zásady chování v lese / návštěvní řád fotodokumentaci – zabezpečí motivaci a zvýší zájem o program kontakt na lesníka, resp. na zastřešující organizaci
Multimediální prezentace a prezentace na www stránkách	Používání osobních počítačů dnes zasahuje téměř do všech oblastí společenského života, což má za následek velkou dostupnost a flexibilitu právě tohoto druhu prezentace. Je to právě multimediální prezentace, která stále častěji vytlačuje z našeho trhu různé jiné druhy propagace a prezentace produktů nebo služeb. Stále častěji se můžeme setkat s faktorem, že společnosti jako reklamu již nepoužívají různé barevné letáčky, či drobné upomínkové předměty, ale propagují svůj produkt na CD nosičích, které si může každý přehrát doma na svém osobním počítači. Z tohoto důvodu je možné využít takovou formu prezentace i pro práci s veřejností a lesní pedagogiku. Na kompaktní disk se vejde stonásobně víc informací jak na leták či brožurku, a navíc s sebou nese výhodu, že každý uživatel si může přímo vyhledat informace, o které má zájem, bez toho, aby se celé hodiny prokousával mořem textu, který ho vůbec nezajímá, a který člověka často odradí. Na začátku si může uživatel zvolit, o kterou oblast informací má zájem, zda o produkty, služby, informace o firmě, kontaktní adresu, nebo o jiné informace, což mu ušetří hodně času oproti prohledávání katalogů, brožur, či jiných papírových propagačních předmětů. Společnost si touto cestou získá u zákazníka větší sympatie, neboť mu ušetřila množství času a nervů. Avšak pozor nepřehledná prezentace může vyvolat zcela opačnou reakci. Pokud je na nosiči málo informací nebo jsou nepřehledně strukturované, případně je pro rozběhnutí zapotřebí sáhodlouhé instalace, tak v tom případě multimediální prezentace na CD neplní svou funkci. Multimediální prezentace má však oproti klasické tu výhodu, že je možné zpřístupnit ji na celosvětové komunikační síti a to na Internetu. K takto uložené prezentaci má potom přístup opravdu každý uživatel připojený na Internet. Stačí pokud si ve svém internetovém prohlížeči zadá tu správnou internetovou adresu, a uživatel se rychle dostane k požadovaným informacím. Prezentování se na Internetu má další výhodu, že se k ní v jednom momentě může dostat několik stovek či tisíců uživatelů najednou. Jelikož počet počítačů připojených na Internet neustále přibývá, dá se usuzovat, že způsob prezentování se pomocí Internetu je nejprogresivnějším a nejrychlejším rozvíjejícím se způsobem. Multimediální prezentace nebo prezentace na www stránkách podává ucelené informace nejen o programu lesní pedagogiky, ale poskytuje základních informace o lesnických subjektech (státní nebo nestátní lesnické organizace) nebo o přírodním bohatství regionu.

G2	Komunikace

Pokud vidím svět „Vašima očima“ a Vy vidíte svět „mýma očima“ potom oba poznáme něco, co bychom nikdy neobjevili.
(Peter Senge)

Komunikace je dorozumívání

Specifickou schopností, kterou by měl lesní pedagog disponovat je schopnost komunikace. Sociální komunikace, prostřednictvím které se realizuje interakce mezi lesním pedagogem a účastníkem kurzu lesní pedagogiky je jednou ze základních činností lesního pedagoga.
Slovo komunikace je latinského původu. V latině se slovem *communicare* rozumí dělat něco společným, spolupodílet se s někým na něčem. To, co bylo doposud známé jen mně, o čem druhý nevěděl, se v komunikační interakci stává naším společným majetkem. Nemusí to však být jen slovo, může to být úcta nebo pohrdání člověkem. Komunikovat tedy „znamená mnoho dávat,“ slovo komunikace znamená vzájemné dorozumívání se.

10 nesprávných představ o komunikaci

Správná a efektivní komunikace patří mezi základní personální zručnosti, ve které by se měl každý jednotlivec trénovat a rozvíjet. Lesníci této zručnosti využijí kromě běžných pracovních činností i v pedagogickém procesu v úloze lesního pedagoga, ale i v procesu medializace svých aktivit - v práci s médii nebo s návštěvníky lesa. Proto je potřeba mít na zřeteli několik nepravdivých představ o komunikaci. Pokud je známe, můžeme předcházet komunikačním nedorozuměním.

Není pravda, že není možné komunikovat. Naopak, pravdou je, že všude tam, kde dva lidé přicházejí spolu do styku, si něco říkají. I tehdy, když si nic neřeknou, když se dokonce ani nepozdraví, ba ani na sebe nepohlédnou – něco si tím říkají. V komunikaci beze slov vypovídáme informace o sobě (jak se cítíme), informace o vztahu k druhému (zda v nás vyvolává pohodu nebo nepokoj).

- Není pravda, že spolu mluvíme jen slovy. Naopak je pravdou, že kromě slov tvoří tzv. mimoslovní – neverbální komunikace podstatu naší výpovědi. Je to všechno, co vyjadřujeme neobsahovými stránkami řeči (hlasitost, intonace, tempo, plynulost, řeč očí, mimika, gesta, postoje, vzdálenosti...). Mimoslovní komunikace je významnější než slovní komunikace.
- Není pravda, že slova jsou tím nejdůležitějším pro to, co a jak si v komunikaci říkáme. Naopak je pravdou, že to, co děláme a jak se chováme, je tím nejpodstatnějším, co vlastně říkáme. Jeden čin lesního pedagoga má ve výchově vyšší cenu než stovky slov.
- Není pravda, že nezáleží na tom, jak řekneme to, co řekneme. Naopak je pravdou, že způsob, jakým říkáme, to co říkáme, otvírá význam řečeného. Efektivnost mezilidské komunikace je založená na tom: co, komu, kdy, a jak vyjádříme, jak pozorně to on vnímá a jak si to vysvětluje.
- Není pravda, že umění dobře mluvit je všemocné. Pravdou je, že umění naslouchat je cennější. Ten, kdo nemá co hodnotného říci, to nezakryje ani sebedokonalejším slovním projevem. Vynikající antický řečník Cicero řekl, že neumí dobře mluvit ten, kdo neumí poslouchat jiného.
- Není pravda, že si musíme rozumět, když spolu mluvíme těmi stejnými slovy. Pravdou je, že pod každým slovem si každý z nás představuje něco odlišného. Když řekneme lesní vycházka, každý si pod těmito slovy představí něco jiné. Podobně je to s jinými pojmy např. trvale udržitelný rozvoj, ochrana přírody, ekologie apod.
- Není pravda, že ty slyšíš přesně to, co říkám já. Pravdou je, že než někdo něco řekne, mám již jako posluchač určitou představu, co asi řečník řekne – a to zkresluje slyšené. Neslyšíme to, co se říká, ale slyšíme to, co bychom chtěli slyšet, resp. to, co nechceme slyšet, to neslyšíme). Kromě vnější komunikace existuje tzv. vnitřní komunikace, komunikuji se svým já a neslyším, co říká můj partner v komunikaci.
- Není pravda, že věta přesně vystihuje myšlenku. Pravdou je spíš to, že vyslovená věta jen přibližně vyjadřuje to, co máme na mysli – a má přitom pro nás do určité míry jiný význam a smysl než pro toho, kdo ji slyší. Člověk obvykle slyší jen to, co chce slyšet, slova přicházející zvenku podrobíme cenzuře.

9. Není pravda, že slova jsou jen slova. Pravdou je naopak, že slovem se mů-

	žeme druhého člověka dotknout, můžeme ho zranit, můžeme ho nejen podpíchnout, ale i píchnout. Slovem však můžeme také potěšit, povzbudit a postavit na nohy. Slovo, které vyjde z našich úst je jako vrabčák, který uletěl z dlaně a nedá se znovu chytit. 10. Není pravda, že si slovy říkáme jen holá fakta, informace a nic víc. Pravdou je, že každá věta obsahuje i náš postoj k tomu, co říkáme, tak i k osobě, které to říkáme. Obsah lidské komunikace obsahuje 4 roviny – informace o mně, o druhém, výzva k druhému a věcná stránka komunikace.
Základní komunikační zlozvyky	V meziosobní komunikaci nám hrozí poškození, která jsou vyvolaná našimi komunikačními zlozvyky. Problémem je to, že tyto zlozvyky si často ani neuvědomujeme. To vytváří komunikační bloky, nedorozumění a konflikty. Naše komunikace je poškozena. • Nesoulad slovního a mimoslovního projevu • Nepřímé vyjadřování pocitů oklikou • Neupřímnost • Nejasnost nebo nekonkrétnost výpovědi • Přehánění • Zevšeobecňování • Překrucování skutečnosti • Snaha ohodnotit, resp. znehodnotit partnera v komunikaci • Připisování úmyslu • Únik od tématu • Nelogické emocionální reakce
Zlozvyky při poslouchání	• Čtení myšlenek • Přerušování a skákání do řeči • Nereagování na výpověď • Mimoslovní odmítání
Cvičení	Lesní pedagog během programu v lese (lesní vycházky) přispívá k rozvoji osobnosti dítěte, resp. účastníka programu. Jednou z vhodných aktivit je i nácvik **aktivního poslouchání**.
Účastníci:	od 9 let
Čas:	20 min.
Cíl:	Naučit se aktivně poslouchat partnery v rozhovoru
Pomůcky:	provaz
Popis postupu:	Lesní pedagog rozdělí účastníky programu do dvojic. Použije na to provaz nastříhaný na stejnou délku, přičemž jejich počet bude o polovinu menší než je počet účastníků. Lesník vezme svazek provazů do ruky, uchopí je ve středu tak, že konce jsou volné. Každý účastník chytí jeden konec provazu. Lesník potom svazek pustí a každý účastník vytvoří pár s partnerem držícím druhý konec provazu. Lesník požádá účastníky, aby si ve dvojicích sdělili svůj nejkrásnější zážitek z lesa. Účastníci vypoví za předem určený čas své zážitky. Po uplynutí času vyzveme jednotlivé dvojice, aby reprodukovali řečené zážitky s tím, že vykládat bude ten z dvojice, který byl posluchačem. Po vyprávění se dvojice vymění. Aktivita může sloužit jako motivace na začátku programu nebo na závěr na získání zpětné vazby.
Reflexe:	Na reflexi poslouží otázky typu: Bylo pro vás náročné zopakovat vyprávění partnera? Bylo těžší poslouchat nebo vyprávět o zkušenostech partnera? Jak jste se cítili, když Vaše zážitky reprodukoval partner? Řekl partner jen to, co jste mu řekli nebo přidal i své vlastní zkušenosti?

LITERATURA:

Kol.autorov: Práca s verejnostou a vztah k lesu. Zvolen: Ústav pre výchovu a vzdelávanie pracovníkov lesného a vodného hospodárstva SR, 2003

Pojďme na to od lese – Příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky. Správa Národního parku a Chránené krajinné oblasti ve Vimperku, 2003

Ivan Žáry: Public relations. Bratislava 1997-dodnes. Živá internetová publikácia

Křivohlavý, J.: Jak si navzájem lépe porozumíme. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988

Křivohlavý, J.: Povídej naslouchám. Praha, Návrat, 1993

Mareš, J. – Křivohlavý, J.: Komunikace ve škole. Brno: Maserykova univerzita, 1995

Mareš, J. – Křivohlavý, J.: Sociálni a pedagogická komunikace ve škole. Praha: SPN, 1990.

Rogers C.R.: Ako byt sám sebou, Bratislava: Iris, 1995.

Rogers C.R. – Freiberg, H.J.: Sloboda učit se. Modra: Persona, 1998

H Základy První Pomoci

AUTORKA: **Ing. Alice Bučková –** SLŠ Hranice

KAPITOLY: H1 - Zajištění základních životních funkcí
H2 - Zásady ošetřování poraněného

Doporučení: absolvovat kurz Červeného kříže

H1 Zajištění základních životních funkcí

Bezvědomí	Bezvědomí je projevem poruchy činnosti centrální nervové soustavy a bezprostředně ohrožuje život člověka, především udušením. Nejčastějšími příčinami je otřes mozku, dušení, tonutí, těžké otravy nebo infarkt.
Příznaky	Člověk leží zhroucen na podložce, má zcela povolené svalové napětí, tedy i závěs jazyka, který vlastní vahou zapadá k zadní stěně hltanu a uzavírá tak přístup vzduchu do dýchacích cest a dochází k dušení, nereaguje na vnější podněty slovní ani mírně bolestivé.
První pomoc	• pokus o navázání kontaktu - zjištění stavu vědomí (oslovení, zatřesení) • šetrné otočení na záda • kontrola ústní dutiny (popř. její vyčištění) • uvolnění dýchacích cest záklonem hlavy nebo trojitým manévrem (1 - předsunutí dolní čelisti, 2 - otevření úst, 3 - mírný záklon hlavy) • kontrola dechu (1. poslechem, 2. pohledem, 3. pohmatem) • kontrola tepu • vyšetření druhotných poranění • uložení do stabilizované polohy, která zabezpečuje stále volné dýchací cesty a zabraňuje vdechnutí žaludečního obsahu
Praktické provedení stabilizované polohy:	1. pokrčíme dolní končetinu, která je blíže u nás 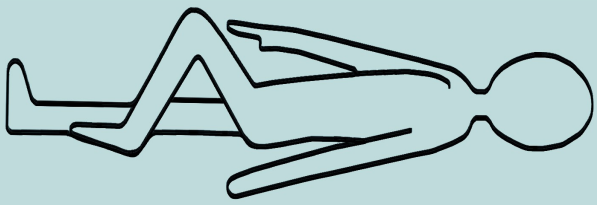 2. tlakem na koleno od sebe zvedneme pánev, pod kterou zasuneme nataženou horní končetinu

	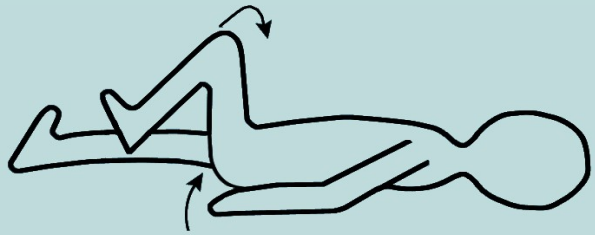 3. tlakem na koleno směrem k sobě a uchopením za paži vzdálenější horní končetiny přetočíme postiženého na bok 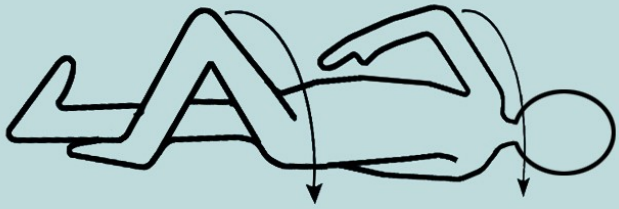 4. provedeme tlakem na bradu a čelo záklon hlavy, obličej spočine na hřbetu ruky, která je dlaní k zemi
Improvizace	Někdy musíme nahradit zdravotnický materiál tím, co máme v lese po ruce. **Krvácení:** postup je stejný, ale při přiložení tlakového obvazu použijeme např. dva kapesníky a šátek. Jeden šátek (čistý a přežehlený) přiložíme na ránu jako sterilní krytí. Druhý svineme do úzké ruličky, a tím vytvoříme tlakovou vrstvu. A nakonec vše připevníme šátkem. **Zaškrcovadlo** můžeme improvizovat pomocí kapesníků nebo šátků. **Znehybnění zlomenin dlouhých kostí**. Místo dlah využijte to, co máte okolo sebe. Na příklad několik typů: plaňky, hole, tyče, lyže, pravítko, šátky, kapesníky. Nezapomeňte tvrdé předměty dostatečně obalit měkkým materiálem, aby to poraněného netlačilo.
Krvácení	Zástava masivního krvácení je základním krokem při poskytování první pomoci. Při poranění velké tepny je život člověka ohrožen během několika desítek sekund. Postupujeme vždy co nejrychleji. Každá delší časová prodleva může výrazně zhoršit celkový stav postiženého. Náhlá ztráta jedné třetiny objemu krve (asi 1,5 litrů) vyvolává šok.
Tepenné krvácení	Způsobené nejčastěji hlubokou bodnou , řeznou nebo sečnou ranou v důsledku níž dochází k protětí tepny -krev má světle červenou barvu, protože je okysličená - krev vystřikuje z rány pod tlakem, je patrno tepání (pulzace) jejího proudu .
První pomoc - zastavení krvácení	1. stisknutí tepny přímo v ráně 2. pomocí tlakových bodů přiložení tlakového obvazu pomocí zaškrcovadla
Žilní krvácení	- povrchní řezné, tržně zhmožděné rány, hluboké odřeniny - krev je tmavá, odkysličená - z rány volně vytéká, není patrna pulzace proudu
První pomoc	- okamžité zvednutí poraněné končetiny do výšky, které krvácení zastaví nebo výrazně omezí, položení poraněného, uvolnění tísnícího oděvu, přiložení tlakového obvazu, končetinu mírně vypodložíme
Vlásečnicové	Je porušena souvislost nejjemnějších cévek, které probíhají v podkoží. Příčinou jsou

krvácení	oděrky, drobné řezné a tržné ranky. Krvácení není pro pacienta stavem bezprostředně ohrožujícím život. Většinou se samo zastaví. Ošetření spočívá v přiložení sterilního krytí nebo přelepení náplastí s polštářkem.
OTŘES mozku	Může být způsoben úderem do hlavy projevuje se bolestí hlavy, pocitem na zvracení nebo zvracením, nevolností, pacient si nepamatuje, jak se mu to stalo.
První pomoc	Kontrola dechu a tepu , při vědomí - poloha vleže na zádech s podloženou hlavou,v bezvědomí - poloha stabilizovaná s vyvýšením horní poloviny těla *Poloha pro mozkolebeční poranění v bezvědomí* 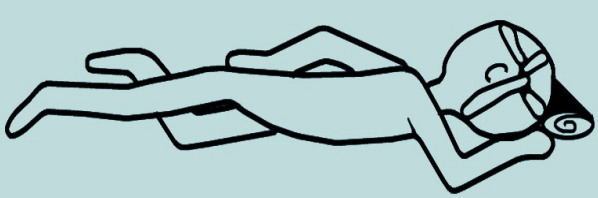 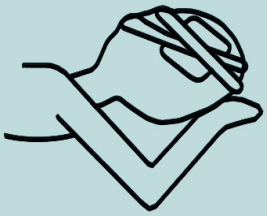
Zástava dýchání	**Příčiny:** • otevřené poranění hrudníku *Záklon hlavy* • aspirace(vdechnutí cizího tělesa) • zhoršení plicního onemocnění • ožehnutí dýchacích cest Pozná se podle toho že nejsou patrné pohyby hrudníku, z úst není cítit proud vzduchu, postižený má promodralé okrajové části těla (rty, uši, nos, nehty, brada) a sliznice = cyanóza, je pouze při zachovaném krevním oběhu ,do několika desítek sekund dochází k zástavě krevního oběhu a ztrátě vědomí
První pomoc	**UMĚLÉ PŘETLAKOVÉ DÝCHÁNÍ** poloha na zádech , revize dutiny ústní, uvolnění dýchacích cest (záklon hlavy, trojitý manévr), kontrola dechu, zahájení 2 hlubokými rychlými vdechy (nečekáme na první výdech), které zajistí rozepětí plic a jejich okysličení, kontrola tepu, dále dýchání při frekvenci 12 vdechů do minuty - tj. 1 vdech za 5 s , kontrola účinnosti dýchání: pohyby hrudníku, mizí cyanóza
Poranění páteře a míchy	Pády z výšky na záda nebo na natažené dolní končetiny, prudké prohnutí nebo rotace páteře, úrazy. V místě poranění páteře bolest, ochablost až nemožnost pohybu těla a končetin pod místem poškození. V daném místě páteře může být krevní výron.
První pomoc	Co nejméně s postiženým pohybovat ,při ošetřování přidružených poranění volit polohu vleže naznak na pevné rovné podložce bez podložení hlavy, při vyprošťování, přetáčení nebo odsunu z místa nebezpečí se vyvarovat především rotačních pohybů a prudkého prohnutí páteře, u bezvědomých, u kterých z charakteru úrazového děje můžeme předpokládat poranění páteře zajistit průchodnost dýchacích cest trojitým manévrem,nepřetáčet do stabilizované polohy

H2	Zásady ošetřování poraněného

Cíle:
Po prostudování textu bude účastník studia schopen:

- znát zásady ošetřování poraněného
- realizovat správné polohování
- správně reagovat při tepelných poraněních, šoku, poranění svalů, drobných poraněních, zlomeninách

Zásady ošetřování poraněného	Poraněného vždy posadíme, nebo položíme, k poraněnému stojíme vždy čelem tak, abychom viděli na obličej a mohli s ním povídat, poraněnou část vždy velmi šetrně podložíme a přidržujeme, při ošetřování poranění s krvácením, nebo manipulaci s jinými tělesnými tekutinami (sliny, zvratky) používáme jednorázové gumové rukavice. Měli bychom zajistit známých 5 T : ticho, teplo, tišení bolesti, transport a také tekutiny prostřednictvím otírání obličeje a úst vodou.
Polohování	Součástí první pomoci a správného ošetřování je i polohování. Tím se rozumí uložení poraněného do takové polohy, která jeho stavu ulevuje a zmírňuje bolest. Často předchází i následujícím komplikacím. Také se jim říká úlevové polohy. Postupně si představíme nejdůležitější z nich.
PROTIŠOKOVÁ	Pacient leží na zádech a má dolní končetiny vyvýšené nejméně o 30 cm. Také můžeme podložit i celá nosítka s nemocným. 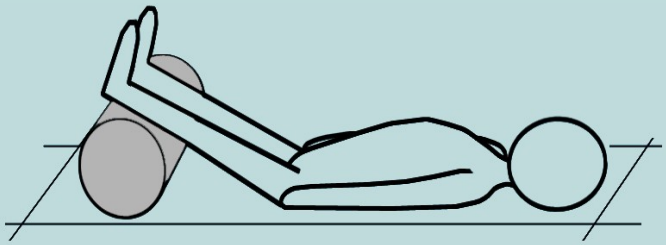
AUTOTRANSFUZNÍ	Používá se především u pacientů v šoku, který je způsoben masivním krvácením. 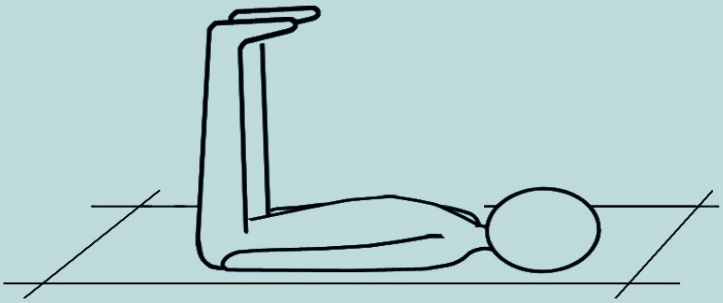
Při poraněních PÁTEŘE	Pacienta ukládáme na měkkou podložku na břicho s podloženým čelem, rameny a pánví. K vypodložení použijeme deku, svetr, apod.

	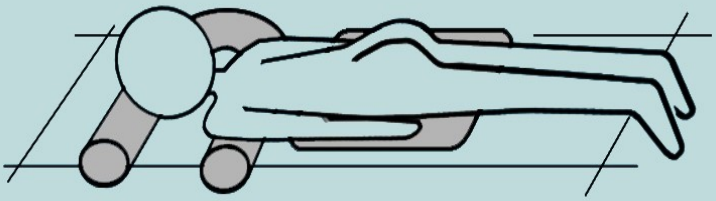
Poloha při poranění BŘICHA	Pacient leží na zádech, dolní končetiny jsou podložené pod koleny tak, aby se paty nedotýkaly podložky. Při současném poranění hrudníku a dušnosti, vyvýšíme a podložíme hrudník. 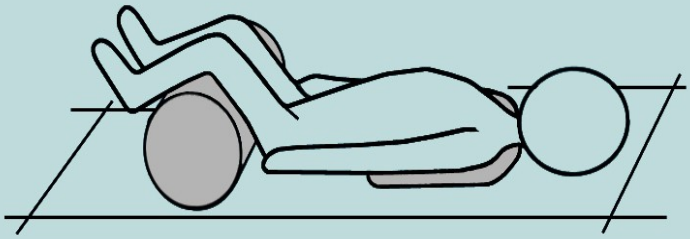
Polohu při zlomeninách PÁNVE	Pacient vleže na zádech má podložené dolní končetiny tak, aby v kyčlích a kolenou byl pravý úhel. Tato poloha je zároveň i protišoková - u těchto poranění je šok téměř pravidlem. 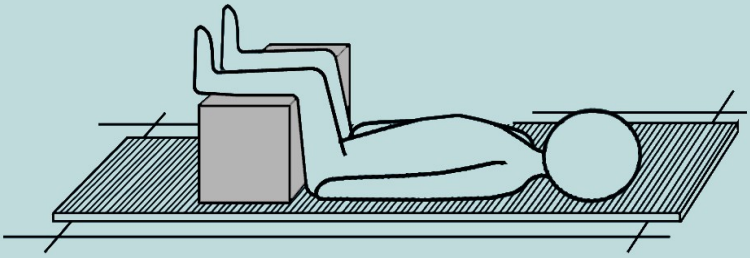
Poloha STABILIZOVANÁ.	Je určena pro všechny pacienty v bezvědomí, kteří dostatečně dýchají a mají zachovanou srdeční činnost. Nezapomeňte vždy zkontrolovat, zda má pacient hlavu dostatečně v záklonu. 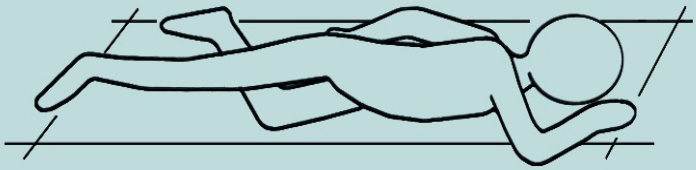
Tepelná poranění	Patří k nejtěžším úrazům, často zanechávají jizvy nejen fyzické, ale i psychické. Vyžadují nejkomplikovanější, nejdelší a nejnákladnější léčbu. Proto bychom se měli naučit, jak poskytnout rychlou a správnou první pomoc. Na té totiž mnohdy závisí celkový úspěch léčby pacienta.
Popáleniny	Popáleniny jsou poranění, která ohrožují pacienta z několika hledisek a skýtají tato nebezpečí: rozvoj **ŠOKU** (dochází k ztrátě tělesných tekutin - tato tekutina je schovaná v puchýřích, které se objevují při II. stupni popálení a také bolest, kterou postižený cítí, přispívá k rozvoji šoku) **INFEKCE** - při popáleninách dochází k poškození mechanické bariéry mezi vnějším

	prostředím a vnitřním prostředím organismu - kůže a do lidského těla se mohou dostávat choroboplodné zárodky, které pak působí nepříjemné komplikace a ztěžují hojení ran i uzdravení pacienta **ZTRÁTA TVARU A FUNKCE** tkáně - pacient může i ztratit část končetiny (např. prsty) a jizevnaté hojení může poškozenou oblast deformovat. **Závažnost poranění zjišťujeme takto:** **I. stupeň:** • zarudnutí kůže (překrvení) • silně pálí • rychle se hojí **II. stupeň:** • tvoří se puchýře (! rozvoj šoku !) • silně bolí **III. stupeň:** • nejhlubší poškození • zničena kůže i podkoží • dochází k odumření tkáně, zuhelnatění • nejčastěji elektr. proud, žhavý kov, přímý plamen • rána je necitlivá
První pomoc	**Technická PP**:-zabránit dalšímu působení tepla, odstranění z dosahu horkého předmětu, vynesení z hořícího prostředí, odstranění svlečení horkého, mokrého, popř. hořícího oděvu, obuvi, odstranění všech tísnících předmětů (prstýnky, hodinky, náramky apod.) **Zdravotnická PP**:Dostatečně dlouhé a účinné CHLAZENÍ, které provádíme, dokud přináší úlevu - min. 20 minut, nejlépe tekoucí vodou, je nutno začít co nejdříve. Správné chlazení snižuje celkový stupeň poškození tkáně, zmenšuje bolestivost a působí protišokově. STERILNÍ KRYTÍ RÁNY. ZNEHYBNĚNÍ ošetřené části těla. I. stupeň není třeba sterilně krýt, pouze dostatečně chladíme puchýře nepropichovat, příškvary (oděv, dehet) nestrhávat, na volném okraji odstřihnout, ránu nikdy nezasypávat, nemazat, poraněný obličej nekryjeme, pouze chladíme, při sterilním krytí rukou je nutné mezi prsty vložit záložky z gázy, III. stupeň nechladíme (už nebolí), ale s maximální sterilitou kryjeme. U rozsáhlejších popálenin vždy provádíme protišoková opatření. Při obvazování ruky používáme "pacičku", velmi rychle připevní sterilní krytí na celou plochu ruky.
Úpal, úžeh	Vzniká ve vlhkých horkých místech, vzniká v důsledku přímého působení slunečního žáru na nekryté tělo (často v kombinaci se slunečním popálením) Pozná se podle:-zvýšení tělesné teploty až na 40° C-zrychlený tep a dýchání bývá povrchní - malátnost, ospalost, bolest hlavy, závratě, nevolnost až zvracení, červená barva kůže -v nejtěžších případech poruchy vědomí (halucinace) až bezvědomí
První pomoc	**Technická PP**:zamezit působení vysoké teploty - odnést do stínu, do chladné, dobře větrané místnosti a uvolnění tísnícího oděvu. **Zdravotnická PP**:šetrné snížení teploty postiženého - vlažné či studené nápoje (minerálka), dále studené obklady na čelo a končetiny nebo celkový zábal či vlažná sprcha Pozor - nesmíme postiženého podchladit, má porušenou teplotní regulaci
Omrzliny	Vznikají na okrajových, nechráněných částech těla (prsty, uši, nos, brada) při jejich vystavení nízké teplotě. V tom případě dojde ke stažení cév a tím pádem ke snížení prokrvení těchto částí těla, kterým se organismus brání ztrátám tělesného tepla. Poznáme je podle těchto příznaků:

	I. stupeň - bledá, někdy nafialovělá místa, pocit svírání, při oteplování je cítit píchání II. stupeň - kůže je bílá až žlutá, mohou se tvořit puchýře, postižená část ztrácí citlivost. III. stupeň - tvrdá "vosková" místa, jsou nebolestivá, dochází k odumření tkáně
První pomoc	masírovat okolí postižených míst - zlepší se prokrvení, zahřívání poraněných míst - např. vložení prstů do podpaží apod. ,nikdy netřeme sněhem ani jiným materiálem (zanesení infekce), co nejrychleji dopravit poraněného do tepla - zahřívání celkové (horké nápoje, přikrývky) i místní (obklady, lázeň, u které postupně zvyšujeme teplotu z vlažné do teplé - nesmí působit bolest, u II. a III. stupně sterilní krytí, znehybnění a převoz na odborné ošetření
Podchlazení	Způsobuje déletrvající pobyt v mrazivém nebo chladném vlhkém a větrném prostředí (horské túry), podchlazení podpoří: nedostatečné oblečení, tělesné vyčerpání, nedostatečný kalorický příjem, nemoc, úraz, vliv alkoholu. Pozná se podle těchto příznaků : studená bledá kůže, rychlá únava, postižený si chce odpočinout, je ospalý nebo apatický (netečný), zpomalování životních funkcí (pomalý tep, povrchní pomalé dýchání) až poruchy vědomí. **První pomoc :** snažíme se zahřát postiženého (další vrstva oděvu, pozvolná masáž a pohyb končetin, příp. podání rychlého zdroje energie - cukr, čokoláda, nikdy alkohol), rychlý odsun do závětří a do vyhřáté místnosti, šetrné zvyšování tělesné teploty (vyhřáté přikrývky, teplé oslazené nápoje, teplé obklady nebo celková koupel.
Šok	Je to život ohrožující stav, a proto je třeba i zde co nejrychleji zasáhnout. Šok je přirozenou ochrannou reakcí organismu na nepřiměřenou zátěž. Nejčastěji je to úraz. Postupně selhává krevní oběh, klesá krevní tlak a je nedostatek kyslíku ve tkáních. Pozná se podle těchto příznaků : zrychlený tep nad 100 za minutu, bledá, studeně zpocená kůže, netečnost postiženého, pomalu odpovídá, žízeň, pocit na zvracení, v těžších stadiích poruchy vědomí až jeho ztráta
První pomoc	Technická a základní zdravotnická - odstranění příčiny úrazu a ošetření poranění - vlastní protišoková opatření: polohování a Pravidlo 5T **TEPLO** - snaha o udržení optimálního tepelného komfortu **TEKUTINY** - nikdy nepodáváme, pouze otíráme rty a obličej (výjimkou je přehřátí organismu a popáleniny I. stupně) **TICHO** - zabezpečení relativního klidu, uklidňování pacienta **TIŠENÍ BOLESTI** - správné ošetření poranění, léky proti bolesti nikdy nepodáváme **TRANSPORT** - co nejrychleji volat RZP
Poranění svalů	Zhmoždění svalů při pádech, prudkých úderech, sevření části těla mezi dva pevné předměty. Pozná se podle krevních výronů, špatné pohyblivosti a velké bolestivosti.
První pomoc	Poraněnou část těla OCHLADIT - ulevuje od bolesti a ZNEHYBNIT (nejlépe šátkovými obvazy nebo elastickým obinadlem.
Poranění kloubů	CHLADÍME (zmírňuje to otok a bolest) ZNEHYBNÍME vždy v té poloze, ve které je kloub postaven a nikdy se nesnažíme napravovat !!!
Poranění menšího rozsahu	Jedná se o různé druhy ran - každé porušení kůže, která tvoří jedinou překážku mezi vnitřním a vnějším prostředím organismu. Při jejím poškození se mohou do rány dostávat choroboplodné zárodky a způsobit tak infekci. Proto je nutné ránu správně ošetřit a tím zabránit přestupu infekce do organismu. Pokud najdeme v ráně nějaká cizí tělesa, pak odstraňujeme jen ta, která v ní jsou volně uložená. Ta která pevně tkví v ráně NIKDY nevyndáváme!!! Znečištěnou ránu

	vyčistíme peroxidem vodíku. Pak vždy sterilně kryjeme. Cizí tělesa obložíme a zajistíme, aby se v ráně nepohybovala.
Bodnutí hmyzem.	V létě je nebezpečné bodnutí hmyzem nebo uštknutí hadem. U bodnutí hmyzem může nastat u alergické osoby prudká reakce, která může pacienta ohrozit na životě. Proto musíme co nejrychleji zavolat rychlou zdravotnickou pomoc. Nebezpečná jsou především bodnutí v oblasti ústní dutiny a do jazyka. Vzniká zde rychle postupující otok, který může způsobit až zadušení pacienta. Jinak stačí po bodnutí vosou nebo včelou místo ošetřit přiložením studeného obkladu. Včelí žihadlo, které v ráně obvykle zůstává, odstraníme.
Uštknutí hadem.	Po uštknutí zmijí zůstávají na povrchu tělka dvě malé ranky, které jen slabě krvácejí. Mírným zaškrcením nad místem uštknutí musíme zaškrtit jen odvod žilní krve do organismu a nesmíme zaškrtit přívod krve k místu uštknutí. Tím zvětšíme krvácení a jed se z rány rychleji vyplaví. Pokud postiženou končetinu uložíte níže než ostatní části těla, nemusíte mít obavu o život pacienta.
Cizí tělesa v oku	Drobná cizí tělesa v oku se můžeme pokusit odstranit růžkem čistého kapesníku, případně oko vypláchnout borovou vodou nebo Ophtalem. Při pronikajícím poranění oka přikládáme krycí obvaz na obě oči a doprovodíme postiženého k odbornému ošetření.
Krvácení z nosu	Při krvácení z nosu pacienta posadíme, hlavu předkloníme a stiskneme obě nosní křídla na 5 minut. Poté opatrně povolujeme a kontrolujeme. Stisk můžeme ještě dvakrát opakovat. Pokud se nám po 15 minutách krvácení nepodaří zastavit, voláme rychlou zdravotnickou pomoc. Na nos přikládáme prakový obvaz.
Zlomeniny	Zlomenina je zlomená nebo prasklá kost. Kosti se chovají jako větve stromu, které jsou přetíženy, zkrouceny nebo nataženy. Všechny zlomeniny vyžadují šetrné zacházení a pečlivé ošetření, abychom poraněnému nezpůsobili nešetrnou manipulací poranění okolních tkání a orgánů -svalů, cév a nervů. Zlomeniny dělíme na: otevřené - kůže je porušena, uzavřené - není porušena kůže Zlomeniny se poznají se podle těchto znaků: DEFORMACE končetiny, ZMĚNA tvaru u otevřených zlomenin - úlomky kostí, nepřirozená pohyblivost, BOLESTIVOST, OTOK, KREVNÍ VÝRON, ZTRÁTA FUNKCE končetiny.
První pomoc	Základním pravidlem je dokonalá fixace = znehybnění zlomené kosti - zamezíme tak dalším komplikacím (krvácení) a výrazně omezíme bolestivost, znehybnit musíme kloub vždy NAD a POD zlomeninou, při ošetřování otevřené zlomeniny je třeba dbát na sterilitu - přikládáme proto vždy na ránu sterilní krycí obvaz, ošetřit můžeme i improvizovaně - dolní končetiny pevným svázáním k sobě, fixace přikrývkou, přiložením obalené hůlky nebo větve, pomocí oděvu apod.

LITERATURA:

HASÍK, J.: Nebojte se první pomoci. MAAGS 2003

OXER, H.: New Century First Aid. Abbott and Co. Perth 2001

RENDEKOVÁ, V.: Základy první pomoci.TUL Liberec 2002

STUDNIČKA, J.: Život zachraňující úkony. UČČK Praha 2006

VIC GROEMONT: First Aid for Children FAST. Dorling Kindersley Publishing Pty Ltd London 2000

Copyrights and License Agreement

PAWS End-User License Agreement

Except where otherwise noted, all of the documentation, software and media files included in the PAWS Seminar Concept is copyrighted by the PAWS Project. The PAWS project partners are:

Deutsche Angestellten-Akademie Brandenburg-Ost (DAA), Coordinator, Germany
Contact: Anette Deharde-Rau, Email: adeharde@hotmail.com

Deutscher Forstverein (DFV), Germany
Contact: Hanno Moldenhauer, Email: moldenhauer@forstverein.de

Deutscher Jagdschutzverband (DJV), Germany
Contact: Ralf Pütz, Email: r.puetz@jagdschutzverband.de

Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft Umwelt und Wasserwirtschaft (BMLFUW), Austria
Contact: Thomas Baschny, Email: Thomas.Baschny@bmlfuw.gv.at

Bundesamt und Forschungszentrum für Wald Forstliche Ausbildungsstätte Ort, Austria
Contact: Albert Botka, Email: albertbotka@waldpaedagogik.at

Pädagogische Akademie des Bundes, Austria
Contact: Eva Hörmann, Email: hme@pabw.at

Suomen Metsäyhdistys ry (Finnish Forest Association), Finland
Contact: Sirpa Kärkkäinen, Email: Sirpa.Karkkainen@smy.fi

Strední lesnická škola Hranice (Secondary Forest School Hranice), Czech Republic
Contact: Alice Bucková, Email: Alice.Buckova@seznam.cz

ÚSTAV PRO HOSPODÁRSKOU ÚPRAVU LESU (Forest Management Institute), Czech Republic
Contact: Lada Prylova, Email: Prylova.Lada@uhul.cz

Národné Lesnícke Centrum (National Forest Centre), Slovakia
Contact: Ludmila Marusakova, Email: ludmila.marusakova@nlcsk.org

University of the Arts IT Research + Development Unit, United Kingdom
Contact: Hao Dam, Email: h.dam@arts.ac.uk

ATTENTION - READ CAREFULLY: This License Agreement is a legal agreement between you (either an individual or a single entity) and the PAWS Project for the PAWS Seminar Concept identified above, which may include associated software components, media, printed materials, and "online" or electronic documentation (defined as "PAWS CONCEPT"). By installing, copying, or otherwise using the PAWS CONCEPT, you agree to be bound by the terms of this Agreement. If you do not agree to the terms of this Agreement, do not install or use the PAWS CONCEPT.

1. FREEWARE LICENSE
This PAWS CONCEPT is being distributed as Freeware. It may be freely used, copied and distributed as long as it is not sold, and ALL original files are included, including this license. You may also:

I. use the PAWS CONCEPT on any computer in your possession.
II. make copies of the PAWS CONCEPT.
III. distribute the PAWS CONCEPT.
IV. make a charge for distributing this PAWS CONCEPT merely to recover your media and distribution cost.
V. create translations and transfers of the PAWS CONCEPT into other languages. Please contact the PAWS project under adeharde@dhotmail.com for further details.

2. LIMITATIONS ON LICENSE.
I. The origin of this PAWS CONCEPT must not be misrepresented; you must not claim that you wrote the original PAWS CONCEPT.
II. Distribution, selling, licensing or renting of altered versions of the PAWS CONCEPT, whether as a standalone product, or as part of a compilation or anthology, are forbidden without explicit prior written permission.

III. Any translations and transfers of the PAWS CONCEPT into other languages must include the whole PAWS CONCEPT and must be made available to the PAWS project as Freeware bound by the terms of this Agreement.
IV. This notice may not be removed or altered from any source distribution.

By using this PAWS CONCEPT, you agree to these terms and the terms of the Disclaimer below:

3. DISCLAIMER
BECAUSE THE PAWS CONCEPT IS LICENSED FREE OF CHARGE, THERE IS NO WARRANTY FOR THE PAWS CONCEPT, TO THE EXTENT PERMITTED BY APPLICABLE LAW. EXCEPT WHEN OTHERWISE STATED IN WRITING. THE COPYRIGHT HOLDERS AND/OR OTHER PARTIES PROVIDE THE PAWS CONCEPT "AS IS" WITHOUT WARRANTY OF ANY KIND, EITHER EXPRESSED OR IMPLIED, INCLUDING, BUT NOT LIMITED TO, THE IMPLIED WARRANTIES OF MERCHANTABILITY AND FITNESS FOR A PARTICULAR PURPOSE. THE ENTIRE RISK AS TO THE QUALITY AND PERFORMANCE OF THE PAWS CONCEPT IS WITH YOU. SHOULD THE PAWS CONCEPT PROVE DEFECTIVE, YOU ASSUME THE COST OF ALL NECESSARY SERVICING, REPAIR OR CORRECTION.
IN NO EVENT UNLESS REQUIRED BY APPLICABLE LAW OR AGREED TO IN WRITING WILL ANY COPYRIGHT HOLDER, OR ANY OTHER PARTY WHO MAY MODIFY AND/OR REDISTRIBUTE THE PAWS CONCEPT AS PERMITTED ABOVE, BE LIABLE TO YOU FOR DAMAGES, INCLUDING ANY GENERAL, SPECIAL, INCIDENTAL OR CONSEQUENTIAL DAMAGES ARISING OUT OF THE USE OR INABILITY TO USE THE PAWS CONCEPT (INCLUDING BUT NOT LIMITED TO LOSS OF DATA OR DATA BEING RENDERED INACCURATE OR LOSSES SUSTAINED BY YOU OR THIRD PARTIES OR A FAILURE OF THE PAWS CONCEPT TO OPERATE WITH ANY OTHER SOFTWARE), EVEN IF SUCH HOLDER OR OTHER PARTY HAS BEEN ADVISED OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGES.

Copyright and Trademark Notices:

The PAWS CONCEPT is Copyright (c) the PAWS Project 2004-2007. All rights reserved.
The documentation and all computer files are also Copyright (c) PAWS Project 2004-2007. All rights reserved.
These rights include but are not limited to any foreign language translations of the documentation or the software, and all derivative works of both.

The trademark Macromedia Director is the Copyright (C) of Adobe Systems, Inc.
The trademark Acrobat Reader is the Copyright (C) of Adobe Systems, Inc.
The Trademark Quicktime is the Copyright (C) of Apple Computer, Inc.
Other trademarks are the property of their respective owners.